

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2009

Bc. Jana Skácelová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

**Současné názory na postavení a funkci
rodiny ve společnosti**

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Palovčíková Geraldina, CSc.

Vypracovala:
Bc. Jana Skácelová

BRNO 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Současné názory na postavení a funkci rodiny ve společnosti“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu, který je v práci uveden.

Brno, 16. března 2009

.....

Bc. Jana Skácelová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Palovčíkové Geraldině, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Jana Skácelová

Obsah

Úvod	2
1. Principy rodiny a jejich historické kořeny	4
1.1 Základní etapy ve vývoji lidské rodiny	4
1.2 Klasické teorie rodiny	5
1.3 Moderní rodina	13
1.4 Dílčí závěr	14
2. Faktory ovlivňující funkce rodiny	17
2.1 Základní funkce	17
2.2 Charakteristika společenských změn	24
2.3 Postavení muže a ženy v rodině	28
2.4 Dílčí závěr	41
3. Rodina a společnost	43
3.1 Rodina a volný čas	43
3.2 Genderová problematika	45
3.3 Současná rodina a její budoucnost	47
3.4 Aktivity k podpoře rodiny	57
3.5 Dílčí závěr	61
4. Názory na postavení a funkci rodiny ve společnosti	64
4.1 Metodologická východiska	64
4.2 Analýza výsledků	66
4.3 Dílčí závěr	95
Závěr	97
Resumé	100
Anotace	101
Seznam použité literatury	102
Přílohy	

Úvod

Rodina je základním stavebním kamenem každé společnosti. Téma rodiny se dotýká každého z nás. Pro většinu z nás představuje rodina prostor, kde nacházíme útočiště. Rodina je také nejstarší institucí, která vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k zachování daného živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život. Rodina propojuje generace, vytváří pouto solidarity. Od starověku do současnosti bylo provedeno mnoho pokusů o přesunutí rodičovské péče na jiné osoby, skupiny, nebo státem zřízené instituce. Tyto snahy se nikdy v širším měřítku neujaly.

„Jednotkou středověké společnosti byla rodina, ve společnosti moderní je jí jednotlivec... pohyb pokrokových společností byl až dosud pohybem od statusu k smlouvě „ Henry Sumner Maine, 1861

Cílem rodiny by mělo být uspokojování potřeb a požadavků každého jejího člena. Aby došlo k uspokojení těchto potřeb, musí rodina plnit alespoň základní funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti.

Názory na postavení a funkci rodiny se velmi různí. Někdo se může domnívat, že se v současnosti jedná o krizi rodiny, jiní se domnívají, že klasická role rodiny je neochvějná, pouze se vyvíjí a modifikuje.

Sociální vztahy v rodině jsou vystaveny dopadům změn, které přináší ekonomická a sociální transformace. Zatížení jsou však oba partneři v rodině. Stávající modely rodinného soužití se však mění jen pozvolna, protože změna je determinována setrvačností stereotypů genderových rolí, které akceptovali jak muži, tak ženy v průběhu historického vývoje.¹

Cílem diplomové práce je zamyslet se nad základními principy rodiny, přehledně shrnout co nejvíce informací o historických kořenech rodiny včetně

¹ ČERMÁKOVÁ, M., *Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny*. WP 97:8, 1997

zjednodušeného přehledu klasických teorií rodiny, popsání základních funkcí rodiny, charakterizování postavení muže a ženy v rodině a přiblížení dnešní rodiny ve společnosti s náhledem do budoucnosti. V této souvislosti může přinést podstatné poznatky provedený průzkum nejaktuálnějších názorů, týkajících se současného postavení a funkce rodiny ve společnosti. Odpověď na otázku, zda má česká populace stále stejné názory na funkci rodiny a manželství ve společnosti může naznačit, jakým směrem se celá populace bude dále ubírat.

K naplnění cíle jsem diplomovou práci rozdělila do čtyř kapitol. První kapitola je věnována základním principům rodiny, základním etapám ve vývoji rodiny a nastínění klasických teorií o rodině. Uvádí i pár výchozích informací o moderní rodině. Dílčí závěr je pohledem na posun od historické rodiny k rodině moderní.

Faktorům ovlivňujícím funkce rodiny je věnována druhá kapitola. Obsahuje souhrn dostupných poznatků o základních funkcích rodiny, uvádí charakteristiku základních společenských změn a analyzuje problematiku postavení muže a ženy v rodině.

Třetí kapitola je zaměřena na rodinu a společnost. Volný čas rodiny je v současné době často diskutovanou otázkou a taktéž genderová problematika je velmi ožehavým tématem. Tato kapitola hovoří také o budoucnosti rodiny a aktivitách k podpoře rodiny.

Poslední část práce je zaměřena do roviny praktické. V této části jsou zpracovány výsledky provedeného průzkumu, věnovaného problematice názorů současné české populace na funkci rodiny a manželství ve společnosti.

1. Principy rodiny a jejich historické kořeny

Rodina je jedinou společenskou institucí, která je schopna nejen plodit, ale i chránit, učit, vzdělávat se a připravovat pro život nové jedince.

Rodina se mění, ale vždy je stabilizujícím prvkem společnosti. Rodina představuje sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému. Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává. Vývoj či pokrok tím rodina ovšem nebrzdí. Naopak: svou stabilitou dynamiku umožňuje a v jistém smyslu i podporuje, protože brání společenský systém před chaosem a zhroutilím.²

Rodina je v současné společnosti jevem, který by se dal označit za úpadkový. Preference moderního člověka se ubírají zcela jiným směrem.³

1. 1 Základní etapy ve vývoji lidské rodiny

1. Počátky lidské párové rodiny - milion let před našim letopočtem? – silná sexuální vazba heterosexuálních párů doprovázená spoluprací na výchově dětí. Je nutná zejména pro dlouhé období nedospělosti a závislosti u člověka ve srovnání s ostatními živočišnými druhy.
2. Složité příbuzenské systémy v kmenových společnostech, vznik tabu incestu? - 8000 let před našim letopočtem? – rozšířené příbuzenské sítě se složitými pravidly ekonomických a snubních výměn uvnitř i mezi příbuzenskými velkorodinami. Některé příbuzenské systémy jsou matrimoniální a nebo matrilokální, ale většina je zřejmě patrimonialní a patrilokální, vyskytují se ovšem i jiné formy. Rodové struktury jsou totožné s celou nadindividuální sociální organizací.

² MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon, 2002, ISBN 80-86429-58-X, s. 14

³ <http://old.paidagogos.net/1/1.html>

3. Vynořují se nepřibuzenské systémy sociální organizace. Úpadek složitých systémů výměn a počátek vzestupu patrimoniální domácnosti - asi 3000 let před naším letopočtem v Mezopotámii a Egyptě, asi 600 let před n. l. v Řecku a v Číně – vznik prvních států jako sociálních organizací nad rodinnými sítěmi. Upadají kmenové rodové systémy a jsou nahrazovány patrimoniálními domácnostmi, jimž vládnou muži, kteří drží ve svých rukou vlastnictví domácnosti, do které patří i služebnictvo a všichni v domě, často i čeleď ozbrojená k ochraně domácnosti.
4. Vzestup byrokratického státu a kapitalistické ekonomiky. Vymořuje se domácí soukromí - sedmnácté a osmnácté století n. l. v západní Evropě a severní Americe – domácnost přestává být zároveň místem zaměstnání a její obranu přejímá obec a stát. Moc patriarchální hlavy domácnosti upadá. Vynořuje se nukleární rodina jako ideální typ s mužem, který rodinu ekonomicky a sociálně zajišťuje, a ženou, která se stará o domácnost. Na místo rodiči sjednáváných manželství nastupuje individualizovaný sňatkový trh.
5. Diverzifikace způsobů párování a domácností. Tendence k rovnoprávné pozici ženy a muže při vyjednávání o vztahu a rodině - druhá polovina dvacátého století v bohatých průmyslových společnostech – Různorodost rodinných forem. Vzestup rozvodovosti a opakovaných manželství, všeobecná zaměstnanost žen a hluboké změny v mužské a ženské sociální roli. Vzestup nesezdaných soužití před, po i místo manželství. Vynořují se singles jako významná sociální skupina a stav.⁴

1. 2 Klasické teorie rodiny

V devatenáctém století bylo proteoretické a teoretické myšlení o rodině živeno ze dvou hlavních zdrojů. Základní podněty dostávalo na jedné straně od institucionální *historicko-právní školy*, jež mu dala na dlouhou dobu normativní charakter. Na druhé straně významně působilo na rozvoj teorie rodiny *myšlení sociálních kritiků a reformátorů*.

⁴ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN: 80-86429-58-X, s. 17

At' už byli konzervativní anebo pokrokářské orientace, opírali se spíše nežli o právní normy o přímý kontakt s chaotickou sociální realitou. Jejich práce stojí na počátku empirické tradice v sociologii. Výrazní autoři ovšem ve své práci spojovali působení obou podnětů.

Srovnávané dva myšlenkové proudy se liší také tím, jakou rodinu měl který v centru pozornosti. Zatímco institucionální tradice vycházela ze zamlčeného předpokladu, že pro zkoumání rodiny jsou relevantní zákona dbalé střední a vyšší vrstvy (v evolucionistickém pojetí to byla měšťanská rodina jako vrchol společenského vývoje), předmětem pozornosti reformátorů byla především rodina nižších vrstev, ohrožená dynamickým sociálním vývojem.

Od počátku šedesátých let devatenáctého století se objevuje stále větší počet vývojově historických a institucionálních výzkumů rodiny, které se stávají zhruba na šedesát let centrálním tématem výzkumu rodiny. Otázky, které si klade historicko-právní školou ovlivněný institucionální výzkum rodiny, se týkají systému norem, zejména právních, vztažených k rodinnému životu. Autoři této školy vycházejí z předpokladu, že tyto normy ovlivňují nejen rodinné, manželské, rodičovské, sexuální a příbuzenské chování, ale i skrze rodinu zprostředkované sociální praktiky, role a povinnosti v celé společnosti.

Výchozím bodem institucionálního výzkumu rodiny bylo pro ně vědecké srovnání manželského, rodinného, vlastnického a dědického práva.

Právní normy jim sloužily jako východisko pro analýzu forem manželství a rodiny. Podobně jako právní věda, zejména právní věda té doby, zabývala se takto orientovaná rodinná sociologie normativními pravidly, aniž brala v úvahu možnou diskrepanci mezi právními předpisy a sociálními fenomény, mezi právními a sociálními normami na jedné straně a skutečnými sociálními vztahy a jednáním na straně druhé.

Nejvýraznější postavou historicko-právní školy je **Henry Sumner Maine** (1822-1888). Byl to profesor občanského práva v Cambridge a vysoký správní úředník v Indii. V roce 1861 publikoval vlivný spis *Starobylé právo* (Ancient Law).

Při srovnávací analýze právně-historických pramenů z antického Říma a právních systémů ostatních starých kultur a evropských společností až po právní systémy států západní Evropy devatenáctého století **přisuzoval rodině jako právní jednotce i jako sociální instituci centrální význam.** Ani jeho poznámky o viktoriánské anglické rodině jeho doby se neopírají o empirické výzkumy; vyvozuje tehdejší rodinnou strukturu z anglického práva. Maine se vyhýbal mystickým a romantickým tezím a všem spekulacím o předchozí historii.

Zabýval se především římským a indoevropským právem, jež vyzdvihuje patriarchální rysy těchto kultur; to ale Maina nevedlo k tvrzení, že patriarchální formy rodiny musely panovat i v primitivních skupinách. Podle něj převládá v předindustriálních, primitivních společnostech *statusové právo*, zatímco v industriálně-městských společnostech *smluvní právo*. Příslušným právním formám odpovídají určité společenské a rodinné formy. Primitivní společnost se skládá z velkorodin a příslušnost k takové velkorodině určuje status jejích členů.

Ve statusovém právu nemá jedinec právní subjektivitu, protože subjektem práva je rodinné společenství, v němž žijí rodiče s ženatými syny, jejich ženami a dětmi (a s veškerou čeledí) pod nadvládou patriarchy. Všechny sociální možnosti jednotlivce závisí na sociálním státu rodiny. Se zánikem feudalismu a počínající industrializací se mění rodinné a dědické právo: příbuzenská rodina se rozpadá, kdysi silné domácí společenství ztrácí svoje funkce. V novém, civilním právu je věnována hlavní pozornost jedinci.

Rodina již není základní sociální ani právní jednotkou. Občanské právo odvozuje právní postavení jedince od jeho vlastních schopností a výkonnosti.

Občan se stává samostatným nositelem rolí i právních závazků. Oblast platnosti civilního práva, tak jako sociální vztahy jednotlivce, stále více přesahují rodinu a příbuzenství. Vývojové srovnávání právních systémů rezonovalo silně se soudobým evolucionismem. **V druhé polovině devatenáctého století už rodina není chápána jako přírodní či přirozená jednotka, ale jako instituce vzniklá historickým vývojem.**

Herbert Spencer (1820-1903) vyslovil ve svém neobyčejně vlivném díle *O studiu sociologie* (Principles of Sociology [1876-1896], česky [1898]) přesvědčení, že abychom porozuměli vyšším formám rodinného života, musíme je sledovat od nejnižších tvarů, jež jsou charakteristické pro nejprimitivnější společnosti. Zapadá to do jeho koncepce sociologie, která vývoj společnosti chápe jako vyšší stadium vývoje přírody. Předpokládá, že společnost a příroda se řídí podobnými zákonitostmi růstu komplexnosti systému a diferenciací funkcí.

Výsledkem byla snaha vytvořit teorii o vývoji forem rodiny od prehistorických dějin lidstva až do současnosti. Většina autorů chápala tento vývoj jako jedinou vzestupnou linii. Skutečnost, že z milion let dlouhé historie lidských pospolitostí lze získat víceméně spolehlivé podklady o tom, jak lidská rodina skutečně vypadala, nanejvýše za posledních deset tisíc let (a devatenácté století znalo sotva poslední milénium), dávala fantazii evolucionistů křídla.

Druhým z podnětů rozvoje sociologického zkoumání rodiny byla tvrdá realita rychlé urbanizace a industrializace a s tím spojené sekularizace, která otřásla tradičními společnostmi venkovských komunit a malých městeček, pevně spjatých se svým zemědělským okolím. Myšlenkový svět středověku, orientovaný kolem náboženské víry a katolické církve, se definitivně rozpadal, normativní systém i praktické kontrolní mechanismy s ním spjaté ztrácely na účinnosti náhle nebývalé mobilní populaci. Pro nový způsob organizace práce a osídlení nebyly dosud vyvinuty kulturní vzory.

Sociální reformátoři opírali své vize sanace sociálních problémů o potřebu ozdravení rodiny nejnižších sociálních vrstev, jmenovitě rodin městského proletariátu. Myšlení těchto teoretiků bylo však namnoze vyhraněně konzervativní - vzorem ideální rodiny jim byla zidealizovaná patriarchální rurální velkorodina, hlavním nepřítelem hrozivý růst rozpadlých rodin a rozvodů i neutěšené poměry v proletářských rodinách rozvracených alkoholismem a bídou. Cílem jim byla ochrana rodiny před vládnoucími poměry, nejlépe návratem k patriarchální jistotě, která snad ani nikdy neexistovala. Byli mezi nimi ovšem i umírnění socialisté. I oni byli vedeni praktickým soucitem. Oba směry, konzervativní i socialistický, opíraly se často také o empirické výzkumy, nejen o nesystematický styk s chudými či charitativní

návštěvy zubožených rodin. Z těchto zjištění však docházely k diametrálně rozdílným závěrům, zejména pokud se cíle nápravného úsilí týká.

Radikální socialisté (Bedřich Engels, Karel Marx, August Bebel a jiní) byli fascinováni visí revoluce, jež měla s tyraní kapitalismu zlomit i pouta rodiny.⁵

Le Playovy rodinné typy a základy konzervativní tradice v sociologii rodiny:

1. Příbuzenská rodina – všichni členové takové rodiny pracují bez nároků na odměnu ve prospěch rodiny. Nemají osobní vlastnictví.
2. Nestabilní rodina – žijí v ní pouze rodiče a neprovdané děti. Ty ji po sňatku co nejdříve opouštějí a pak už nepociťují žádné závazky vůči svým rodičům a sourozencům. Otcovská autorita a ochrana tělesně či duševně postižených členů v této rodině mizí.
3. Rozvětvená rodina – vzor pro sociální reformu, protože stojí mezi nesvobodou příbuzenské rodiny a individuální svobodou nestabilní rodiny.

Počátky české sociologie rodiny

Česká sociologie kladla své základy na samém konci devatenáctého století, v době prvního vrcholu přísně pozitivistického pojetí vědy a naturalistických tendencí v sociologii.

Zájem o otázky sociologie rodiny v naší sociologii začíná, samozřejmě, u **Masaryka**. Druhou velkou postavou byl **Emanuel Chalupný** – věnoval sociologii rodiny systematickou pozornost. Jeho dílo samozřejmě je poznamenáno v té době velmi vlivným naturalismem. Rozlišil matriarchát („ústřední postavení ženy v příbuzenské soustavě“), který zcela moderně spojuje s matrilokalitou a matrilinearitou (aniž používal těchto pozdějších termínů), od gynekokracie („vlády žen“). Soudí, že ve zvířecím společenství hrají i mocensky významnější úlohu samice. Dalším významným představitelem české sociologie rodiny je **Inocenc Arnošt Bláha** – rodina je, zdá se mu, v krizi už od počátku literární společnosti, neb od neliterárních o tom nemáme zpráv.

⁵ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN: 80-86429-58-X, s. 30-38

Pokus o velké teorie - padesátá léta tohoto století

Konec druhé světové války přinesl vlnu realizace porodů odkládaných za války. Došlo k tomu, co demografie dobře zná z historie a co v tomto případě dostalo jméno „poválečný baby-boom“. Unavení a otřesení válečnou vřavou a nejistotou, stáhli se lidé k rodinnému krbu. Domů se vrátili veteráni největší války v dějinách lidstva a rodinný život zažíval konjunkturu.

Pro dvougenerační, samostatně žijící rodinu vyražený pojem *nukleární rodina* začíná být chápán jako označení standardního způsobu rodinného života vyspělých průmyslových civilizací, jako „normální“ způsob rodinného života, k němuž celý předchozí vývoj přirozeně směřoval.

Strukturální funkcionalismus

Strukturální funkcionalismus nejlépe reprezentuje **Talcott Parsons** (1902-1979). Jeho teorie jedinečným způsobem spojila výklad sociálního jednání jednotlivých aktérů s teorií společností a jejich sociálních systémů. Dva velcí evropští myslitelé, Sigmund Freud a Max Weber, jejichž dílo Parsons dobře poznal při svých evropských studiích v Heidelbergu, pomohli mu vysvětlit Americe a později celému vzdělanému světu sociální mechanismus úspěšného fungování západní civilizace té doby.

Parsonsův holistický přístup vidí každý sociální systém jako složený z prvků, jež jsou samy strukturovány. Tyto subsystémy plní vůči sobě navzájem a vůči celku určité funkce.

Strukturou rozumí Parsons „*ty vztahy anebo aspekty systému, jež jsou dostatečně stabilní, aby nám umožňovaly považovat je za stálé*“.

Každý sociální systém se snaží minimalizovat změny a směřuje ke stavu dynamické rovnováhy a relativní stability.

Oporou této stability je *kulturní systém* společnosti. Je souborem sdílených hodnot a definuje cíle, o něž se má usilovat. Konformita k těmto hodnotám,

jež se v interakci stávají normami, je základní podmínkou fungování *sociálního systému*. Konformitu zajišťuje sociální systém společnosti jako soubor *rolí*, jež organizují sociální skupiny v *instituce*. Prostřednictvím *socialisace* k očekáváním, jež se pevně vztahují k jednotlivým rolím, a působením sankcí za nesplnění těchto očekávání dosahuje společnost plynulého fungování a zajišťuje každému aktéru naplnění jeho biologických, osobnostních i interakčních potřeb.

Význam rodiny jako základní instituce lidské socializace je v tomto teoretickém paradigmatu zřejmý. Parsons se při budování teorii rodiny opíral o americkou rodinu padesátých let. Média ji presentovala jako šťastný manželský pár, vychovávající své děti na předměstí v domku se zahrádkou. Byla to rodina dvougenerační, neolokální, s jasným „funkčním“ dělením ženské a mužské role: byla to *nukleární rodina*.

Goode - světová revoluce a manželská rodina

První, nikoli však kritickou, ale spíše komplementární reakcí na strukturálně funkcionální teorii s klíčovým pojmem nukleární rodiny byla teorie *manželské rodiny* (*conjugal family*). **William J. Goode** kompiloval v padesátých letech ohromnou spoustu dat o rodinném uspořádání v evropském i mimoevropském reprodukčním procesu. Tato data vysvětlil v teorii organizované kolem pojmu *manželská rodina* ve vlivné knize *Světová revoluce a rodinné vzorce* (World Revolution and Family Patterns [Goode 1963, přepracované vydání 1970]).

Kritika modelů z padesátých let

Šedesátá léta dvacátého století, zejména ve své druhé polovině, jsou zvláštním obdobím nepokoje a nadějí, jež se však záhy radikalizují a jsou zlomeny. Nositelem tohoto kvašení jsou děti poválečného *baby boomu*, vstupují do společnosti za naprosto jiných poměrů než jejich rodiče.

Empirickými studiemi byl falzifikován Parsonsův klíčový koncept nukleární rodiny jako univerzální a jediné funkční stavební jednotky moderních společností.⁶

⁶ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN: 80-86429-58-X, s. 39-60

Rodina a sociální konstrukce reality

Aplikace podnětů fenomenologicky inspirované teorie sociálního konstruktivismu měla v rodinné sociologii velmi slibný začátek. Dříve, než vydal svou vlivnou práci *Sociální konstrukce reality* (The Social Construction of Reality [Berger a Luckmann 1967]), formuloval **Peter L. Berger** (spolu s Hansfriedem Kellnerem) některé její základní myšlenky právě v aplikaci na sociologii rodiny.

Teorie konfliktu

Když se na počátku sedmdesátých let studenti, kteří na konci let šedesátých stavěli barikády v pařížských ulicích a v amerických kampusech bojovali s mobilizovanou Národní gardou, začali dostávat do věku, kdy člověk sezná, že k tomu, aby uživil rodinu, musí mít placené zaměstnání, přesunuli se mnozí z nich tiše za katedry, které v revolučním nadšení strhávali.

Jejich mladé bouřliváctví sublimovalo v teoretický postoj: **v sedmdesátých letech měla v sociologii zásadní vliv teorie konfliktu**. Jednu chvíli se dokonce zdálo, že převezme od strukturálního funkcionalismu dominantní postavení. Že se tak aspoň na čas nestalo, dá se vysvětlit i tím, že tato perspektiva postrádala základní znak velké teorie, totiž vnitřní ucelenost. O teoretické perspektivě spíše než o teorii musíme mluvit také proto, že mohutný proud publikací pod tuto egidu zařazovaný je vnitřně velmi nejednotný co do úrovně, místa na kontinuu mezi vědou a sociálním aktivismem, i svou teoretickou inspirací a orientací.

Teorie konfliktu procházely konjunkturou na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, pak začaly ustupovat do pozadí. **Obohatily sociologii rodiny tím, že rodinu ve svém chápání vytrhly z izolace do „soukromého světa“ a vrhly ostré světlo na interdependence veřejného a soukromého**. Jejich vliv nikdy neodezní natolik, abychom mohli třeba jen pozapomenout, že jaká je společnost, taková je i rodina a naopak, jaká je rodina, taková je společnost. Skoncovaly, za druhé, snad navždy se „sentimentálním přimhouřením oka“ (Collins), které postihovalo sociologii, kdykoli je upřela na rodinu.

Ukázaly na mocnost genetického explanačního principu: historická geneze evropské rodiny - stejně jako jiných institucí - v sobě skrývá klíč k pochopení mnoha skutečností, jež by byly jinak nevysvětlitelné.

Dnes perspektiva sociologie konfliktu sestoupila v sociologii rodiny zřetelně z makrosociologické na mikrosociologickou dimenzi. Dokládají to četné studie vnitrorodinných mechanismů, vycházející z konceptu rodiny jako dějiště konfliktu o vzácné zdroje, v nichž byl ovšem koncept zdrojů značně dematerialisován. Pokud však do sociologie nepřijde nový mocný podnět zvnějšku, nezdá se, že by bylo možné očekávat výraznou renesanci makroanalýz, i když otevření diskursu o postmoderní identitě ukazuje v jistém smyslu právě tímto směrem.⁷

Sociobiologie

Jde o pokus vysvětlit společnost z biologického hlediska. Vzešla z etologie a kladla si otázky co je v jednání člověka dáno genetickou výbavou a co je dáno kulturní determinací. Sociobiologie považuje za jednu ze základních schopností uložených v genové výbavě, schopnost naučit se navazovat individualizované soc. vztahy. Modelovým vztahem je vztah dítěte k matce, v něm se dítě naučí co je to individualizovaný vztah.

1.3 Moderní rodina

V moderním světě se role rodiny uvolňuje právě v souvislosti s majetkoprávními vztahy. **Žena během dvacátého století získala značnou samostatnost osobní, finanční a společenskou,** dokonce nepovažuje za nutné udržovat vztah s mužem kvůli společné výchově dětí.

Zatím největší šíři tohoto úkazu můžeme dokumentovat v USA cca od osmdesátých let, kde se dokonce stalo určitou prestiží žít stylem singles. V naší zemi se rodina v tradičním pojetí rozpadá zhruba od sedmdesátých let 20. století, kdy došlo k definitivnímu překonání společenskému odsudku rozvodu.

⁷ http://userweb.pedf.cuni.cz/kov/download/holubec_ksantr.pdf

Důsledkem je generace již dnešních čtyřicátníků a padesátníků, kteří z rodinného prostředí neznají některé vzorce chování, protože je nemohli odpozorovat z interakce a komunikace vlastních rodičů. Nedokážou řešit vlastní problémy, nebyli vedeni k úctě vůči partnerovi, k důsledné a odpovědné výchově dítěte a ani k úctě k vlastním předkům. Nemohli tudíž nic z toho předat dál a jejich potomci se rozvádějí také. Nyní vyrůstá třetí generace, která se hůře orientuje v takzvaných tradičních hodnotách, ale možná právě proto je vědomě hledá. Situace je složitější o vlivy totalitního systému, kdy se sice rodina měla stát bezpečným územím, ale už v sobě nesla rozkladné prvky zvenčí.

V současnosti mnoho odborníků i laiků pochybuje o schopnosti dalšího setrvání „tradiční“ rodiny, ale zkušenosti ukazují, že pokud je pominuta hmotná stránka existence jako prvořadá, potom se stává důležitou péče o děti a jejich výchova v tradičním smyslu. Dítě potřebuje znát vzorce chování, jaké se mimo úplnou rodinu, pokud možno i s širším okruhem příbuzných, nikdy později nemůže „doučit“.⁸

1.4 Dílčí závěr

Základním principem rodiny je, aby mohli lidé dobře pečovat o své děti. Rodina je jedinou společenskou institucí, která je schopna nejen plodit, ale starat se o ně, připravovat pro život.

Pokud budeme uvažovat o počátcích párové rodiny, musíme předpokládat, že se bavíme o době milion let před naším letopočtem. Kdy silná sexuální vazba heterosexuálních párů byla doprovázena spoluprací na výchově dětí. Což můžeme přirovnat s některými živočišnými druhy. Posléze se začaly tvořit různé složité příbuzenské systémy nejprve v kmenových společnostech a následně různé systémy sociální organizace v Mezopotámii, Egyptě asi 600 let před naším letopočtem. V Řecku a v Číně převažuje stát jako sociální organizace nad rodinnými sítěmi. Dochází k úpadku kmenových rodových systémů a jsou nahrazovány patrimoniálními

⁸ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>

domácnostmi, kde vládou muži. Vláda patriarchátu je v různých formách k vidění ve všech společnostech až do 18. století našeho letopočtu, kde v západní Evropě a severní Americe postupně začíná moc patriarchální hlavy domácnosti upadat. Tendence k rovnoprávné pozici ženy a muže nám přináší druhá polovina dvacátého století. Kde kromě hluboké změny v mužské a ženské sociální roli můžeme pozorovat také vzestup nesezdaných soužití.

Velmi zajímavou část tvoří klasické teorie rodiny, kde můžeme pozorovat jak na rodinný stav bylo postupně nahlíženo. O teoriích rodiny se začalo uvažovat ve smyslu vědeckém v devatenáctém století, kde základní podněty byly dostávány od historicko-právní školy, jež mu dala na dlouhou dobu normativní charakter. Na druhou stranu významné působení bylo ze strany sociálních kritiků a reformátorů. Jejich práce stojí na počátku empirické tradice v sociologii.

Výchozím bodem institucionálního výzkumu rodiny bylo pro ně vědecké srovnání manželského, rodinného, vlastnického a dědického práva. Právní normy jim sloužily jako východisko pro analýzu forem manželství a rodiny.

Mezi významné postavy patřil Henry Sumner Maine, který přisuzoval rodině jako právní jednotce i jako sociální instituci centrální význam. Podle něj převládá v předindustriálních primitivních společnostech statusové právo, zatímco v industriálně-městských společnostech smluvní právo. Příslušným právním formám odpovídají určité společenské a rodinné formy. Což je velmi zajímavý pohled na rodinu přes právní systém. Ve statusovém právu nemá jedinec právní subjektivitu, protože subjektem práva je rodinné společenství pod nadvládou patriarchy.

V druhé polovině devatenáctého století už rodina není chápána jako přírodní či přirozená jednotka, ale jako instituce vzniklá historickým vývojem.

Dalším zástupcem klasických teorií rodiny byl Herbert Spencer. Předpokládal, že společnost a příroda se řídí podobnými zákonitostmi růstu komplexnosti systému a diferenciací funkcí. Výsledkem byla snaha vytvořit teorii o vývoji forem rodiny od prehistorických dějin lidstva až do současnosti.

Mezi další důležité podněty sociologického zkoumání rodiny patřila tvrdá realita rychlé urbanizace a industrializace a s tím spojené sekularizace, která otřásla tradičními společnostmi venkovských komunit a malých městeček. Sociální reformátoři opírali své vize sanace sociálních problémů o potřebu ozdravení rodiny nejnižších sociálních vrstev, jmenovitě rodin městského proletariátu. Vzorem pro něj byla zidealizovaná patriarchální velkorodina.

Počátky české sociologie rodiny v naší zemi můžeme najít u Masaryka, Emanuela Chalupného a nesmíme opomenout ani Inocence Arnošta Bláhu, který je významným představitelem české sociologie rodiny.

Konec druhé světové války přinesl vlnu tzv. „poválečného baby-boomu“ a rodinný život zažíval konjunkturu. Začíná se stále více užívat pojem „nukleární rodina“, a to rodina dvougenerační, samostatně žijící. Tento pojem označuje standardní způsob života, k němuž celý předchozí vývoj přirozeně směřoval.

V moderní rodině můžeme vidět zásadní vliv ženy, která během dvacátého století získala značnou samostatnost. Rodina se v tradičním pojetí dle demografických údajů rozpadá.

2. Faktory ovlivňující funkce rodiny

V průběhu historického vývoje dochází k mnoha změnám. Některé funkce ztrácejí svůj původní význam, přetvářejí se, mizí, zužují se či naopak se rozšiřují.

K funkcím rodiny, které pozbyly svého původního významu, patří funkce výrobní. Rodina byla výrobní jednotkou, zajišťující společnou obživu členů rodiny. Nejdéle se zachovala tato funkce u venkovských rodin, které soukromě hospodařily na půdě, nebo u rodin, které se živily domácí výrobou – tkalcovství, řezbářství, bižuterie apod. Funkce vzdělávací souvisela s předcházející, jelikož vyučení v různých oborech bylo možné jen v rámci rodiny, předávání poznatků a nácvikem praktických činností. Řemesla se dědila a základní vědomosti člověk získal v rámci rodiny. Postupem času tato vzdělávací funkce přecházela na specializované instituce a školy.⁹

2.1 Základní funkce

Rodina zajišťuje mnohé funkce. Mezi základní funkce patří zejména biologicko-reprodukční funkce, sociálně ekonomické funkce, kulturně výchovná, emocionální a ochranná a společenská funkce.

Rodina odedávna existuje především proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti.

O. Matoušek.: Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti. Reprodukce člověka nejen jako živočicha, zprostředkuje mu vrůstání do jeho kultury a společnosti. Rodina krom toho propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity.¹⁰

⁹ ŠINDELÁŘOVÁ, J., *Základy sociologie (přednášky)*, 2001, II. vydání 2001, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, ISBN: 80-7157-547-X, s. 49

¹⁰ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 3. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, ISBN 80-86429-19-9, s. 9

Pospolitost rodiny se udržuje tím, že plní základní funkce. Pod pojmem funkce rodiny rozumíme, kdy úroveň plnění společenských očekávání, požadavků a potřeb rodinných příslušníků.¹¹

Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě samé, jednak vůči společnosti. Při hledání přesnější hranice mezi tím, co je důležité pro rodinu a co pro společnost, bychom narazili na značné obtíže. Složitě a stále se vyvíjející se podmínky života společnosti jsou také podmínkami pro život rodiny, a proto je představa o nezávislosti rodinného života na společenském dění nereálná a v určitém smyslu, zejména v souvislosti s výchovou dětí, dokonce nežádoucí.

S. Střelec: „**Za základní funkce rodiny jsou považovány funkce hospodářská, biologicko-populační, výchovná, funkce odpočinku a obnovování tělesných a duševních sil**“.¹²

J. Šindelářová: K základním a univerzálním funkcím rodiny počítáme ty, které jsou spojeny s reprodukční úlohou rodiny:

1. **funkce hmotného (spotřebního) rámce** pro obživu a výchovu dětí i dospělých a zajištění jejich bezpečí (ochrany) ve smyslu uspokojení základních biologických potřeb,
2. **funkce sociální ochrany** členů rodiny: rodina propůjčuje svým členům určitý sociální status, poskytuje jim sociální zázemí a oporu, reguluje určitým způsobem příbuzenské vztahy a snaží se členy do nich integrovat,
3. funkce zprostředkující vztah mezi člověkem a širší společností. Rodina je rozhodujícím činitelem v procesu **socializace (akulturace) jednotlivce**: vštěpuje dítěti základní zvyky, dovednosti, normy, bez kterých by jeho život s dalšími lidmi byl velmi obtížný. Nepochopení komplexnosti a vzájemného propojení výchovných a vzdělávacích prvků může ústit v pocit, že oddělením specializovaného vzdělávání mimo rámec rodiny už škola nemá vychovávat a rodina nemá vzdělávat.¹³

¹¹ NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A., *Kapitoly ze sociologie rodiny*. IMS: Bonny Press, 2004, s.6

¹² STŘELEK, S., *Kapitoly z rodinné výchovy*. , Fortuna, 1992, 1. vydání, ISBN 80-85298-84-8, s. 74-75

¹³ ŠINDELÁŘOVÁ, J., *Základy sociologie (přednášky)*, 2001 II. vydání 2001, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, ISBN: 80-7157-547-X, s. 49-50

Nevoránek, Řehoř: Za základní funkce, které rodina plní ve společnosti se obecně považují:

A. Biologicko-reprodukční

Zabezpečuje jednak základní biopsychické potřeby muže a ženy (intimní styk, milostné soužití, vzájemnou lásku), jednak zachování lidského rodu (početí, rození dětí). Její dobré fungování je tedy významné pro štěstí a spokojenost manželského páru i pro společnost, protože zajišťuje generační návaznost.

B. Sociálně ekonomická funkce

Týká se celkového materiálního zabezpečení rodiny, která hospodaří s příjmy svých produktivně pracujících členů. Řadíme zde životní standard, nepřímo i úroveň kulturní a způsob života včetně společenské angažovanosti rodiny a jejího postavení ve společenské struktuře. Do této funkce se promítají základní povinnosti člověka:

- odpovědnost vůči dětem,
- odpovědnost vůči starým rodičům.

C. Socializační funkce

Dítě se narodí jako biologický jedinec: saje mateřské mléko a vyměšuje. V průběhu života se stává sociálním jedincem, který je zakotven ve společnosti. Rodina vytváří pro děti specifické socializační a výchovné prostředí.

D. Kulturně výchovná funkce

Zabezpečuje v rodině základní péči o děti a jejich výchovu. I když v rodině většinou převládá přirozená výchova jako součást socializačního procesu, přesto je zodpovědnost za výchovu dětí předepsaná i zákonnou normou. Týká se vyživovacích povinností, umožnění povinné školní docházky, stejnou mírou zodpovědnosti u obou rodičů za výchovu dětí.

Přesto však je úroveň výchovného procesu v jednotlivých rodinách daná převážně osobnostními a výchovatelskými kvalitami obou rodičů, jejich vzájemnými vztahy i společenskými a mravními postoji. Děti v rodině získávají hodnotovou orientaci, která je provází celý život. Rodina pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů. Předává jim kulturní dědictví a vštěpuje morální postoje.

E. Funkce emocionální a ochranná

Spočívá v plnění úkolů spojených s uspokojováním základních potřeb, nároků a vazeb, jakými jsou porozumění, ochrana, sociální opora a odezva. Rodina poskytuje členům domov, životní zázemí, potřebnou péči v dětství, v nemoci, pomoc v krizových situacích.

F. Společenská funkce

Rodina je svojí společenskou funkcí konkrétně začleňována do celé společnosti. Rodina je základní buňkou společnosti.¹⁴

Základní funkce rodiny každý autor charakterizuje částečně dle svého mínění, preferuje různé označení. Ale z výše uvedeného vyplývá, že se všichni shodují na základních funkcích každé rodiny, byť je tato funkce tak či onak upřesněna. A aby rodina správně fungovala je třeba, aby všechny základní funkce byly v rovnovážném stavu. Jedině pak může rodina být chápána jako základní kámen každé společnosti.

Role rodičů

Proměny současné rodiny zasahují také sociální role rodičů. Složitý a dlouhodobý proces demokratizace uvnitř rodiny umožnil ztrátu dřívějšího výsadního mocenského postavení muže v rodině. **Žena získala některá práva, ale i povinnosti, které dříve náležely jen muži.** Také děti se stále aktivněji a tvořivěji podílejí na organizaci rodinného života.

¹⁴ NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A., *Kapitoly ze sociologie rodiny*. IMS: Bonny Press, 2004, s.6

Tím, že se práce otce stále více přenáší mimo domácnost, dítě tráví většinu času s matkou a matka začíná soustřeďovat do svých rukou stále více rozhodnutí, hlídá dítě a trestá nebo odměňuje jeho chování. Dochází k poklesu otcovské autority, jejímu přenosu na ženu a posílení vlivu ženy v domácnosti. Pokles autority otce v rodině však neznamená, že by ztratil v rodině na významu.

Přítomnost obou vzájemně komplementárních rodičovských rolí je pro děti v rodině nenahraditelná. Otec tím, že většinou pracuje a tráví doma méně času než matka, se pro děti stává představitelem vnějšího světa a vyšších nároků a požadavků, které v tomto světě na dítě čekají. V tomto smyslu spočívá úloha otce v rozšiřování horizontu dítěte a jeho seznamování se světem dospělých.

Problém podílu otce a matky na socializačním procesu dítěte se v současnosti komplikuje ještě více tehdy, když se oba rodiče snaží realizovat především ve své profesi. S rostoucí vzdělaností, kvalifikovaností žen tak přibývá, tzv. dvoukariérových manželství.

Rodina má neobyčejně významnou a klíčovou pozici v procesu socializace. Role rodiny je spojena s její funkcí předávání návyků nutných pro život ve společnosti a pro styk mezi lidmi. Je první skupinou, jejímž členem se člověk stává hned ve chvíli svého narození. Vliv rodiny se projevuje v tomto období vývoje osobnosti, kdy je nejvíce elastická a kdy je tento vliv prakticky bez konkurence. Tato skutečnost odůvodňuje nároky rodiny na prvenství svých požadavků před požadavky jiných skupin. Z toho také plyne výjimečná trvanlivost stop, které v osobnosti člověka rodina zanechává.

Rodina je v určitém smyslu představitelkou všech ostatních společenských institucí. Společenská kontrola prováděná rodinou nad jejími členy je neobyčejně silná a účinná. To je možné díky velkému množství kontaktů, které umožňují vytvořit neobyčejně silné intimní vztahy a emociální vazby velké intenzity mezi jejími členy.

V rodině dochází rovněž k biologické obnově populace. Rodina je místem společensky legalizovaného pohlavního styku sloužícího k vytváření potomstva,

zajišťuje udržení dětí při životě až do doby, než se samy stanou schopnými získávat prostředky k životu.

Rodina dává především pocit klidu a oddechu, uklidnění a odpočinku, pocit místa, kde se člověk může někomu otevřít.

Rodina je pro dítě pevnou a současně nejstabilnější skupinou s výlučným postavením mezi všemi ostatními sociálními skupinami. Rodinné klima jako spletitý soubor vzájemných vztahů v rodině s určitým systémem hodnot, motivů, postojů má prvořadou a ničím nezastupitelnou roli v přípravě dítěte pro jeho další život.

Jaká je rodina, takový je i pozdější vývoj jedince, taková je jeho životní orientace, jeho normy a systém hodnot.

Rodinná výchova spoluutváří životní zaměření, zakládá schopnosti vytvářet stabilní sociální kontakty. Základ osobnosti člověka se vytváří v útlém dětství a stěžejní význam pro formování této osobnosti má právě rodina. Dítě je ovlivňováno prostředím, ve kterém se pohybuje.

Rodina přirozeným způsobem nejlépe, nejsilněji, nejvydatněji uspokojuje jednu z našich nejvýznamnějších duševních potřeb, a to potřebu bezpečí a životní jistoty.
Pro dítě je rodina místem hlubokých a trvalých citových vztahů.

V každém případě rodina poskytuje dítěti od počátku nejmocnější podněty pro rozvoj poznání, osvojování povinností i návyků a zůstává po celý dětský věk nejvýznamnější školou mezilidských vztahů. Má také velký vliv na kladné nebo záporné sebehodnocení.

Rodina ve svém intimním prostředí umožňuje jedinci zprvu vytvořit pevné sociální vazby a později na základě této důvěry a emocionálně silných opěťovaných vztahů mu poskytuje prostředí pro významné procesy jeho dalšího psychosociálního vývoje.

V rodině se utváří důvěra v sebe, motivačně volní charakteristiky, postoje k sobě samému i personálnímu okolí obecně. V rodině se formují modely chování,

přijímají se regulační činitelé těchto forem chování, dochází k předávání a interiorizaci norem, k seznamování se s různými druhy sankcí. Dochází zde k poskytování potřebných dovedností pro plynulé začlenění do společnosti jako celku v procesu socializace, ale též k formování vlastní osobnosti, jedinečnosti, svébytnosti v procesu individuace. Je to právě rodinné prostředí, které aniž bychom podceňovali biologické determinanty vývoje člověka vtiskne specifické rysy každému jednotlivci.¹⁵

Všechny duševní funkce dítěte jsou nepochybně významně ovlivňovány celkovou atmosférou rodiny i dílčími kontakty s rodiči, sourozenci i prarodiči. Soužitím s členy rodiny získává dítě základní povahové vlastnosti, a to méně i více žádoucí. Základní funkcí rodiny, vůči všem svým členům, by mělo být poskytování bezpečí a citové opory, nejvíce dětem, které nedokáží samostatně zvládnout vlastní problémy a frustrace. Svou láskou pak dítě oplácí rodičům zažívané štěstí a bezpečí v rodině.¹⁶

Rodina je důležitá proto, že poskytuje základní zkušenosti, které ovlivňují způsob, jakým bude dítě chápat různé informace, jak bude interpretovat a jak na ně bude reagovat. Jednotliví členové rodiny a vztahy mezi nimi slouží jako model, který dítě napodobuje. Pro dítě je rodina důležitým zdrojem informací, které zobecňuje a očekává, že se stejným způsobem budou chovat ostatní lidé.

Rodina je významným prostředím, které by dítěti mělo sloužit jako citové zázemí, jako zdroj jistoty a bezpečí. Vysokou měrou se podílí na rozvoji pocitů sebejistoty a sebedůvěry, na nichž závisí uplatnění jeho schopností, určuje základní postoj dítěte k světu.

Dále ovlivňuje dítě biologicky i sociálně. Rodiče mají více či méně podobné dispozice jako děti a v závislosti na svých schopnostech je také určitým způsobem vychovávají. Jejich další vývoj je závislý na osobnosti a míře vzdělanosti rodičů, jež jsou zčásti spoluurčeny jejich genetickými předpoklady. To vše se odrazí v jejich výchovném přístupu.

¹⁵ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., *Aplikovaná sociální psychologie I*, 1998, Portál, s.r.o., Praha, ISBN 80-7178-269-6, s. 303,304

¹⁶ ČAČKA, O., *Psychologie dítěte*, 1997, Vydavatelství SURSUM ve spolupráci s vydavatelstvím HROCH, 1994, 25. publikace, 1. vydání, ISBN 80-85799-03-0, s. 81

2. 2 Charakteristika společenských změn

Stav současného prostředí /přírodního i společenského/ je výsledkem dosavadního rozvoje civilizace. Je výsledkem činnosti člověka za celou dobu jeho existence. Tou měrou, jak se lidská společnost rozvíjí, její bezprostřední závislost na přírodním prostředí klesla, ale zprostředkovaná se zvětšila. Člověk se postupně sice vymanil ze závislosti na přírodních živlech, na přirozeném prostředí za cenu, že je zasahován produkty vlastní činnosti, prostředím umělým, které sám vybudoval.

Kulturní rozvoj a civilizační pokrok se dostávají do rozporu s kapacitou přírodních zdrojů, jež má lidstvo k dispozici.

Je totiž prakticky nemožné rozhodnout, od kterého bodu se již uspokojování dalších kulturních potřeb stává nežádoucí, např. expanze automobilů, které konzumují více kyslíku než jejich pasažéři.¹⁷

Faktem je, že žijeme ve světě, který prochází mnoha rozměrným a mnohoznačným vše prostupujícím procesem společenské transformace.¹⁸

Základní společenské změny:

A/ Životní tempo

Současná doba přináší neustále se zvyšující nároky na člověka nejen v souvislosti s udržení kroku v profesi, ale i s životem rodiny, na kterou je přenášena řada úkolů a částečně i funkcí, které v minulosti plnila společnost, s nezbytností čelit množství podnětů v důsledku rozmachu nových komunikačních technologií, šíření různých deviantních jevů a v neposlední řadě s celkově se zvyšující odpovědností za vlastní život.

¹⁷ KELLER, J., *Nedomyšlená společnost*. Brno: Doplněk, 1992. s.22

¹⁸ KRAUS, B., *Sociální pedagogika II*. Brno: BonnyPress ,IMS, 2007, s. 29

B/ Generační problémy

Jsme svědky toho, že dorozumívání mezi generacemi je čím dál složitější a obtížnější. Výše zmíněný nedostatek kontaktu rodičů s dětmi je nepochybně jedna z příčin. Rozdílnost v komunikaci mezi generacemi vzrůstá. Generačním problémem je také neschopnost interiorizace především dospělých směrem k dětem.

C/ Ekologická situace

Praktikování života jako poškozování a ničení jeho podmínek nabralo kolosálních rozměrů a stává se samozřejmostí. Vážným problémem je to, že společnost stále nebere dostatečně vážně tento stav a neuvědomuje si nebezpečí z něho pramenící. Ekologické problémy se úzce pojí s problémy zdravotními. Zaznamenáváme nárůst onemocnění, která jsme považovali za zlikvidované, prudký nárůst alergií v důsledku oslabení imunitního systému, nárůst vad smyslových a existující nemoci stále nevyléčitelné.

D/ Informační exploze

V posledních desetiletích jsme svědky neuvěřitelného tempa v nárůstu informací. Souvisí to také s rozmachem komunikační sítě a celkovou medializací našeho života. Současná mladá generace se ocitá v „informačním prostředí“, které přináší nároky, s nimiž se značná část populace jen s těží vyrovnává. Pokračuje nástup umělého světa znakového typu, nástup virtuální reality. Znakový svět začíná převažovat nad reálným.¹⁹

E/ Globalizační tendence

Globalizace je termín, který postihuje všechno, tedy zahrnuje oblast ekonomiky stejně jako kulturu, sociologii stejně jako ekonomiku, technologii a právě tak i „vědy o výchově člověka“. Tímto termínem však především označujeme proces,

¹⁹ KRAUS, B., *Sociální pedagogika II.* Brno, Vydavatelství BonnyPres, IMS 2007 s 29-30

který můžeme zcela nejobecněji charakterizovat jako přechod od jiného řádu, události mají mnohem větší dosah svého působení(Petříček 1999, s.153).

Globalizace je jevem příznačným pro pozdní moderní společnost, zejména v komplexnosti její existence. Proces globalizace je především spjat s tím, že skončilo bipolární rozdělení světa, rozvíjí se nadnárodní monopoly, dochází k celosvětové vzájemné propojenosti prostorově i časově vzdálených částí světa do celku. **Svět se jakoby „zmenšuje“, ale také současně unifikuje.**

Globalizace je jevem ve své podstatě velmi rozporuplným. Na jedné straně jsou do něho vkládány velké naděje, na druhé straně je přijímán se značnými rozpaky a obavami. Umožňuje urychlování změn. Tyto však nemají pouze pozitivní, ale i negativní dopady.

F/ Mezilidské vztahy

Naši současnost charakterizující sílící trendy vylučování druhých i sebe sama. Hrozí ztráty základních empatií, zájmu jedněch o druhé, solidarity, hledání cest sblížení jakožto obohacování se navzájem. Mezi chudými a bohatými, majoritními a minoritními, úspěšnými a neúspěšnými se prohlubuje propast odcizení, averze dokonce i nenávisti. Exluze je jedním z největších nebezpečí současného lidstva. (Helus 2001, s.2).²⁰

Je to zřejmě spojeno s tím, že v krizi je obecně demokracie. Ta funguje tam, kde se daří silné střední vrstvě. Stále více sociologů dnes píše, že společnost se rozděluje na trvale úspěšné a trvale neúspěšné, na privilegované a na ty, co jsou ze společnosti vyloučeni. (Keller, 2002, s.10)²¹

Celá společnost se celkově čím dál více dualizuje nejen ve smyslu bohatých a chudých, ale i vzdělaných a ngramotných, optimistů a těch co jsou plni beznaděje.

²⁰ HELUS, Z., *Odkázanost člověka na edukaci – aktualizující se téma pedagogické zodpovědnosti.* Pedagogika 2002, roč. 51, č.1, ISSN 3330-3815, s 1-3

²¹ KELLER, J., *Nedomyšlená společnost.* Brno: Doplněk, 1992.

G/ Postavení a situace rodiny

Rodina jako tradiční garant „dobrého vyústění odkázanosti na edukaci“ je zdatně oslabován (Helus 2002, s.2)²²

Došlo nepochybně k posunům v obsahu a plnění tradičních funkcí. Na rodinu je vytvářen tlak, přesouvány úkoly, na které z minulosti není připravena a není sto beze zbytku se s nimi vypořádat. Jedná se o větší účastenství např. v nemoci členů rodiny, preventivní péče (viz. očkování dětí, preventivní zubní prohlídky), většího podílu na zabezpečování volného času dětí apod.

Takové znaky jako dezintegrace, vnitřní labilita, jistá izolovanost, snaha po zajištění co nejvyššího ekonomického standardu, časová zaneprázdněnost, pokles autority atd. tedy celková dysfunkčnost se promítají do výchovy a utváření osobnosti.

Mění se řada dalších charakteristik rodiny. Posouvá se věk zakládání rodin. Zvyšuje se i počet lidí osamělých.

H/ Společenské role z pohledu gender

Tato oblast je stále a znovu aktuální. Proces konstituování muže a ženy, v němž se utvářejí zvláštnosti, kterými se odlišují, porozumění metodám a zkušenostem jejichž prostřednictvím se tak děje otevírá nové prostory poznání druhého i sebe sama v potenciálu lidskosti, úcty, ohleduplnosti, obdivu, oddanosti apod. (Helus 2002, s.3)²³

Moderní společnost snížila do jisté míry důstojnost ženy oproti minulosti. Průmyslová revoluce zotročila ženu více než muže veškeré emancipační snahy a radikální feminismus se staly spíše karikaturou, než hnutím, které by mohlo ženu skutečně osvobodit. Postmoderní feminismus vidí poslání ženy ve službě životu

²² HELUS, Z., *Odkázanost člověka na edukaci – aktualizující se téma pedagogické zodpovědnosti*. Pedagogika 2002, roč. 51, č.1, ISSN 3330-3815, s 1-3

²³ HELUS, Z., *Odkázanost člověka na edukaci – aktualizující se téma pedagogické zodpovědnosti*. Pedagogika 2002, roč. 51, č.1, ISSN 3330-3815, s 1-3

a jeho záchraně. Uznávaná rovnost práv muže a ženy, ale respektuje specifiku obou pohlaví (Dočkal 1999, s. 73).²⁴

Řešení těchto otázek je však stále před námi. Víme, že také v naší společnosti dochází za stejnou práci k rozdílnému ohodnocení, že při výběru na různá místa a do různých funkcí dochází k diskriminaci atd.

I/ Hodnoty a hodnotová orientace

Otázka hodnot a utváření hodnotového systému se jeví pro další vývoj společnosti jako zásadní. Hodnotová orientace se vyvíjí pod tlakem spotřebitelské společnosti (otupování reklamou, podporování osobních rozkoší apod.). Škola se tak dostává do konfliktu pokud chce pěstovat kázeň, skromnost, vzájemnou pomoc a spolupráci namísto boje všech proti všem v konkurenčních střetech a mocenských bojích (Pařízek 1999, s.19).²⁵

Hodnotová orientace ovlivňuje celý životní styl mládeže, dětí, rodin. Apatie, pasivita se netýká jen psychiky, ale též fyzické stránky osobnosti. Snižuje se fyzická zdatnost, vysoké procento mladých je obézní a to opět souvisí se zdravotním stavem populace.²⁶

2. 3 Postavení muže a ženy v rodině

Vývoj vztahů mezi muži a ženami

Rodina zůstává privilegovaným místem lásky, ochrany a výchovy. Každý se snaží svému partnerovi, dětem, rodičům dát to nejlepší, co má. Všichni máme **ideál harmonického vztahu**. A přesto nás setkání s nevyhnutelnými konflikty zcela vykolejí.

²⁴ DOČKAL, J., *Člověk a svět*. Praha: Éthum, 1999

²⁵ PAŘÍZEK, V., *Perspektivy vzdělání*. Pedagogická orientace, 1999, č.4, ISSN 1211-4669, s 18-25

²⁶ KRAUS, B., *Sociální pedagogika II*. IMS Brno, 2007, BonnyPress, s. 28-33

Proč k tomu rozporu dochází?

Nepramení to částečně ze skutečnosti, že se všeobecně klade velký důraz na získávání poznatků (četbu, psaní, matematiku...) a dovednosti? Ale naproti tomu se nám nedostává vzdělání v umění společného soužití, neosvojujeme si umění dobře se cítit, jak rozluštit a kontrolovat své emoce (strach, vztek...), komunikovat s druhými lidmi, mít přátele, reagovat na agresivitu, zvládat neshody, dokázat se uplatnit a přitom nepoškozovat druhého.

Konflikt je součástí lidského vztahu, tedy i života. Být ve vztahu s druhým člověkem znamená, že dříve nebo později dojde ke konfrontaci. Existují rozpory ve vnímání, názorech, tužbách atd.. Existují konflikty zájmů, potřeb nebo hodnot. Dochází k nedorozumění, frustraci, závisti, zatrpklosti, k pocitům nespravedlnosti, konkurenci, nedostatku vděčnosti...

Rozdílnost a rozpor mohou dát vznik sporu.

Sourozenci se hádají kvůli výběru televizního programu. Manželé se dohadují ohledně priorit nákupu, volného času, výchovy dětí. Dospělý a dospívající se nemohou domluvit ohledně zábavy atd. Mezi dospělými může vzniknout napětí ve věci nákladů na péči o starého rodiče.

Konflikt se tedy rodí z konfrontace protikladných vůlí dvou nebo více jedinců. Přestože máme o konfliktu velmi často negativní představu, konflikt není ani dobrý, ani špatný. Východisko konfliktu bude pro zúčastněné osoby destruktivní, nebo konstruktivní podle toho, jakým způsobem se k němu postaví a jak se ho budou snažit vyřešit. Konflikt může mít tedy pozitivní důsledky, například může znamenat nastolení jasnějších vztahů, opětné potvrzení obecného pravidla ve skupině, může být pro zúčastněné zdrojem osobního růstu.²⁷

Po dlouhá staletí existoval patriarchální model rodiny. Muž jako jediný vlastník majetku rodiny, rozhodoval o všem a nesl za rodinu odpovědnost. Podřízena byla

²⁷ TRÉLAUN, B., *Překonávání konfliktu v rodině*. Praha: Portál 2005, ISBN 80-7178-935-6, s. 10-11

nejen žena, ale i děti. Pod vedením mužů probíhala práce všech členů rodiny. V minulosti byly práce v rodině přesně rozděleny, o hospodářství se staral především muž, žena vykonávala domácí práce, rodila a vychovávala děti. Citové potřeby členů rodiny byly podřízeny hospodářským zájmům.

Proces zrovnoprávnění ženy je záležitost dodnes neukončená. Již za Velké francouzské revoluce vznikly první ženské legie, vzápětí však byly rozpuštěny. Vznikl i první ženský politický klub, který byl také rozpuštěn. Byl uzákoněn rozvod, ale manžel měl právo na své mužské potomky, pokud byli starší sedmi let, a žena byla rozvodem znevýhodněna po ekonomické stránce. Napoleon a obnova monarchie ve Francii vrátili tento vývoj zpět, rozvod byl zrušen v roce 1816.

V Anglii začíná boj za ženská práva ve stejné době, ale má větší sílu než ve Francii. Práva na svůj vlastní majetek se tam ženy domohly v roce 1870 na přelomu století se bojovalo především o volební právo žen. Po první světové válce bylo ženám přiznáno volební právo, ale s omezením. V roce 1954 vstoupila v platnost Konvence o politických právech žen, ženě bylo zaručeno právo hlasovat ve volbách, být volena do veřejných orgánů a zastávat všechny veřejné funkce.

I v dnešním světě existují země, kde si rodina uchovává tradiční patriarchální podobu. Odlišnou kulturní společností a jinou formou rodiny, která se staví proti změnám v postavení žen, je společnost islámská. Zde převládá velká rodina, v níž jsou téměř všechny pravomoci soustředěny do rukou muže. Ženám v rodině vládne pevnou rukou mužova matka.

Citové pouto mezi mužem a ženou se při uzavírání manželství nepředpokládá, sňatky dětem domlouvají rodiče. Ženy chodí zahalené, aby nevzbuzovaly mužskou žádost. Mužova čest a pověst jsou závislé na tom, jak mravně se chová žena, která náleží do rodiny. Žena může navštěvovat jen ženské příbuzné a jen v ženských částech domu. Je kontrolována mužským členem rodiny při všech činnostech mimo dům.

Novověká industrializace přenesla pracovní místo z rodiny do továrny a soustředila obyvatele do měst. V průmyslu začínají pracovat ženy a také děti. Na trhu

práce žena měla a dosud má horší postavení než muž. Muž přestává být jediným živitelem rodiny, jeho prestiž v rodině začíná klesat.²⁸

Současná česká rodina je rodinou zaměstnané ženy. Zaměstnání ženy je pro většinu rodin stále ještě ekonomickou nutností. Žena je u nás přetížena souběžnými požadavky práce a domácností. Je v rodině častěji nespokojena než muž a častěji také dává podnět k rozvodu. Muž je v práci více angažován, má větší odpovědnost, je za svou práci lépe placen, je v ní spokojenější a čeká od ženy, že ona jeho pracovní zaujetí bude chápat a podporovat. Žena čeká od muže mimo pomoci v domácnosti a hmotného zajišťování rodiny především citový souzvuk, vztahové porozumění.

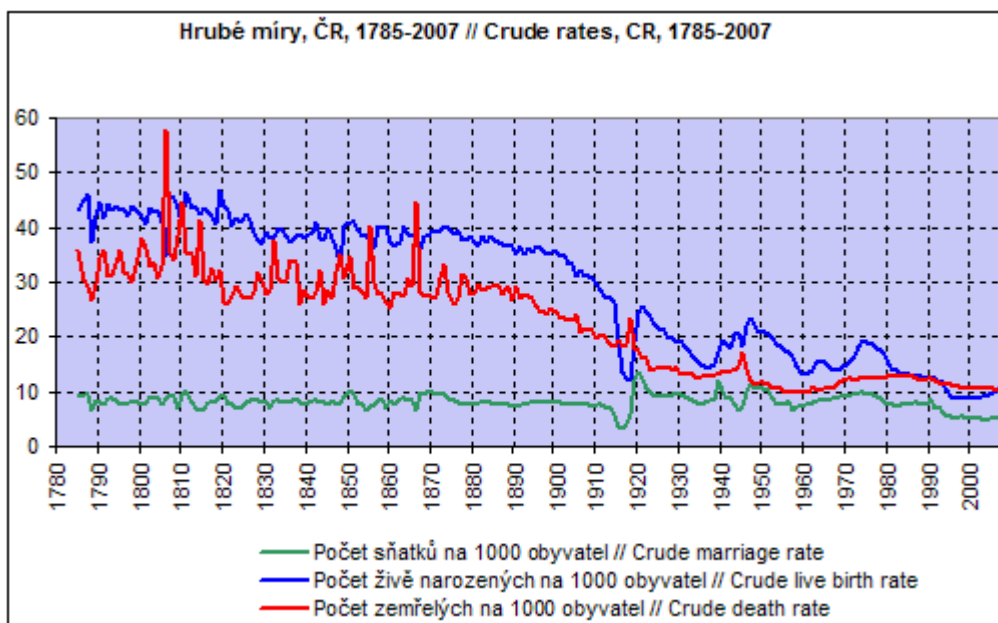
Po roce 1989 zažívají rodiny těžkosti, na něž nebyli rodiče ani děti připraveni. Většina těchto problémů souvisí s otevřením prostoru pro nové druhy společenského uplatnění mužů a žen. Typickým příkladem nového problému je krize v rodině muže, který začal podnikat, daří se mu a on je v rodině přítomen minimálně. Někdy se snaží svou absenci rodině vynahradit zvýšeným přispíváním do rodinného rozpočtu, někteří z těchto mužů si dopřávají milenky, někteří se rozvádějí a znovu žení s mladšími, atraktivnějšími partnerkami.

Jiným typem nového problému jsou rodinné konflikty vyvolané tím, že žena dosáhla výrazně lepšího postavení a příjmu než její manžel. V jiných rodinách se podniká společně, v dalších jsou na společenském vzestupu oba manželé a vzniká problém, kdo a v jaké míře se bude věnovat dětem a domácnosti.²⁹

Rozpor mezi stále vlivnými rolmi mužů a žen, výraznými změnami v těchto rolích, které si stále vynucuje moderní společnost, výrazně ovlivňuje současnou nestabilitu rodin. Tento trend také potvrzují demografické údaje o zvyšujícím se počtu rozvodů a naopak o klesající sňatečnosti.

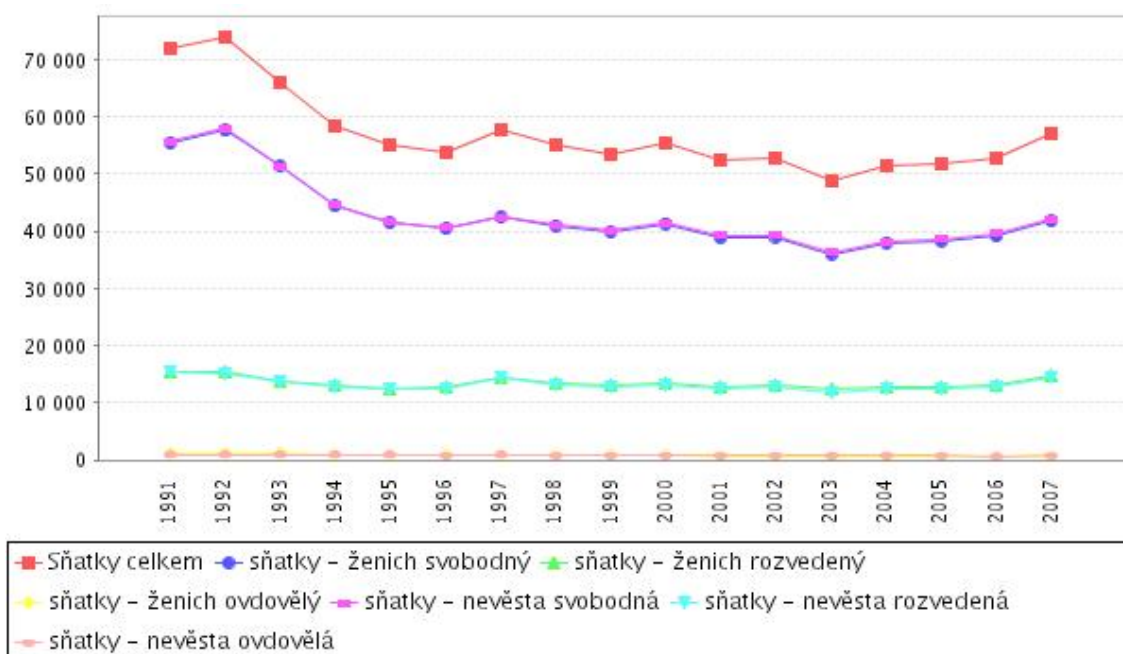
²⁸ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Sociologické nakladatelství, Slon, 2003, 3. vydání, ISBN 80-86429-19-9, s. 28-34

²⁹ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Sociologické nakladatelství, Slon, 2003, 3. vydání, ISBN 80-86429-19-9, s. 41-42

zdroj: www.czso.cz

Demografické údaje můžeme souhrnně pozorovat v tomto grafu, který naznačuje situaci v počtu sňatků, v počtu živě narozených a počtu zemřelých od roku 1785 do roku 2007. Jak je v grafu přehledně naznačeno všechny demografické údaje mají snižující se tendenci.

zdroj: www.czso.cz

Jak je vidět i na tomto grafu, který sleduje sňatky od roku 1991 do roku 2007, dochází k výraznému snižování sňatečnosti.

Pravděpodobnost zániku manželství rozvodem u nás opravdu stoupá od počátku spolehlivější statistické evidence dodnes a tento trend má v celku exponenciální charakter: přes kolísání způsobená společenskými zlomy i změnou zákonů a praxe jejich aplikace u nás už dlouhou dobu rozvodů přibývá.

Vývoj v posledních letech však naznačuje, že růst vyčerpal svou dynamiku a situace se znovu ustaluje, leč na nové, vysoké hladině. Česká populace ve svém rozvodovém chování sleduje zhruba celou západní civilizaci.

Nad sdělením o dlouhodobém a nakonec dramatickém růstu rozvodovosti v naší civilizaci musíme mít na paměti zejména dvě skutečnosti:

1. Pravděpodobnost, zda manželství skončí rozvodem, je podstatně ovlivněna dobou, jež v průměru uplyne, než manželství skončí jiným možným způsobem, jmenovitě úmrtím jednoho z manželů.

Lidé v tradiční společnosti se mohli méně rozvádět už proto, že při panující vysoké úmrtnosti bylo už po relativně krátké době více manželství ukončeno smrtí. Zlepšení úmrtnostních poměrů s sebou přirozeně přineslo i vzestup pravděpodobnosti konce manželství rozvodem.

2. **Aby bylo možno manželství rozvést, je zapotřebí je nejdříve uzavřít.** Ve společnostech, kde zůstává vysoký podíl celoživotně svobodných (a trvale ovdovělých), žije méně lidí v manželství a i počet rozvodů je přirozeně menší. Strmý vzestup podílu celoživotně neprovdaných, žijících v neformálních svazcích, předjímá konec vzestupu rozvodů.

Příčiny a koreláty rozvodovosti

Pokusy o vysvětlení rozvodovosti jsou trojí povahy:

- a) teorie, které studují rozvodovost jako charakteristický jev pozdně moderních společností a pokoušejí se vysvětlit růst rozvodovosti z širších sociální souvislostí a civilizačních změn,
- b) teorie, pokoušející se vrhnout světlo na vnitřní mechanismy, jež vedou v manželství k rozvodu, respektive modelovat a vysvětlit proces rozkladu manželství,
- c) výzkumy, jež hledají koreláty či prediktory rozvodu, tedy skutečnosti, jež nacházíme tam, kde nacházíme také rozvodovost. Je to většinou empirické úsilí o identifikaci proměnných, jež významně korelují s rozvodovým chováním.

Které složky mohou ovlivnit rozvodovost?

Vliv na rozpad manželství má mnoho faktorů. Rozvodovost může ovlivnit například věk vstupu do manželství, nebo například rozvodovost ovlivňuje i místo bydliště, zda mají manželé děti, nebo jejich rozlišná národnost, náboženství, komunikativnosti a jiné.³⁰

Věk vstupu do manželství

Sňatek uzavřený před dosažením devatenácti let je nejsilnějším predikátorem neúspěšnosti manželství. Na tento faktor narazili už Hornell Hart a Wilmer Schields, citovaní Burgessem a Cottrellem mezi studiemi z konce dvacátých let minulého století. Dlouhá řada studií prediktorů rozvodu od té doby toto zjištění opakovaně potvrzuje, i u nás bylo potvrzeno studií Libora Musila. Spanier a Glick uvádějí, že ženy, které se vdají do sedmnácti let, se rozvedou dvakrát častěji než ty, které se vdávají mezi dvacátým a čtyřicetým rokem věku.

³⁰ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN 80-86429-58-X, s. 221-224

Zatím evidentním prediktorem se ovšem skrývá celá řada dalších činitelů, jež s ním souvisejí anebo jsou za ním skryty. Především je převážná část nejmladších nevěst v době sňatku těhotná, a to samo o sobě zvyšuje pravděpodobnost nestability svazku. Empirická šetření zjišťují, že celá polovina manželství uzavíraných těhotnými nevěstami se rozpadá do pěti let.

U nás, kde manželství nevěsty mladší než osmnáctileté musí povolit soud, jsou téměř všechny nevěsty v tomto věku těhotné už proto, že soudy vesměs nepovolují sňatky nezletilých, pokud žadatelka není těhotná, to ovšem v některých případech vede i k tomu, že velmi mladá dívka otěhotní, aby par dosáhl povolení sňatku. V posledních patnácti letech však i vlivem vzestupu úrovně antikoncepce podíl těhotných nejmladších nevěst prudce poklesl. Poklesl i podíl dětí narozených do devíti měsíců před sňatkem, tedy početí legitimizovaných sňatkem.

Sňatek (a rodičovství) v raném věku také negativně ovlivňuje profesionální šance snoubenců. Ztížená, přerušovaná anebo zastavená profesionální příprava nejen snižuje socioekonomické zařazení snoubenců (což je, jak už víme, další silný prediktor neúspěchu), ale poškozují i jejich všeobecný kulturní kapitál.

Mladí snoubenci jsou ovšem také vesměs mentálně a osobnostně nezralí a mají v manželství nepřiměřená očekávání.

Jejich vzájemný výběr se nemůže opřít o zažitou zkušenost, a ačkoli je často motivem raného těhotenství u děvčat touha emancipovat se od rodičů a osvobodit se z jejich často nespořádaného manželství, už z ekonomických důvodů (často i bytových) zůstává mladý pár silně závislý na rodičích, což dále ztěžuje vzájemnou adaptaci.³¹

Mezi věkem sňatku a pravděpodobností rozvodu neexistuje však lineární závislost, po překročení určitého věku (u nás je to u žen asi 30 a u mužů asi 35 let) pravděpodobnost rozvodu prvního sňatku opět lehce stoupá. Vysvětlení je nasnadě: snoubenci vyššího věku si už vypracovali nezávislý životní styl, kterého se nedokáží

³¹ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN 80-86429-58-X, s. 221-224

zbavit. U žen vyšší věk sňatku také často znamená, že jsou to vysokoškolačky, ženy úspěšné v povolání a tedy ženy s vyšším příjmem.

Rasa/ etnická příslušnost

Vliv rasových a etnických rozdílů je předmětem nesčetných studií zejména ve Spojených státech. Byla tu opakovaně dokázána vyšší rozvodovost Afroameričanů. Při kontrole ostatních proměnných, zejména vzdělání, příjmů a povolání, se však ukázalo, že rozdíl v rozvodovosti černých a bílých zmizel anebo téměř zmizel.

Další diskuse, inspirativní i pro nás, odhalila některé zprostředkující mechanismy: socioekonomické tlaky, vysvětlitelné rasovou diskriminací, vedou k nižšímu socioekonomickému statusu, jenž zvyšuje fertilitu – zejména počet nechtěných, nemanželských a adolescentních těhotenství. Velké rodiny pak dále snižují ekonomické šance a okruh příčin a následků se uzavírá.

Existuje tu ovšem i klasická konzervativní Moynihanova teorie, jež vysvětluje rozdíl z matrifokální struktury černošské rodiny. Taková rodina podporuje machismus mužů, přetěžuje ženy a vytváří kulturní bázi nestabilní černošské rodiny.

Zkoumání rasových rozdílů v USA přineslo také zjištění, že u černochů nízký věk sňatků neplatí jako prediktor rozvodů. Bude tomu tak asi i u našich Romů. Studium rasových a etnických rozdílů v rodinném chování je však u nás ještě před samým začátkem, ačkoli romská rodina patří k nejplodnějším českým rodinám a Romové jsou naší nejpočetnější menšinou.³²

Všichni experti se shodují na tom, že jeden z klíčů, jenž vysvětluje kulturní rozdíly našich dvou populací a jenž by mohl otevřít cestu k produktivnímu soužití, leží v romské rodině. Existuje ovšem i silně argumentovaný názor, že kulturní svébytnost romské populace pokud už nezmizela, tedy určitě mizí, a to, co vidíme v romských ghetech, je prostě subkultura chudoby.

³² MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN 80-86429-58-X, s. 221-224

Neotevřenou knihou pochopení etnických rozdílů v chování českých rodin je česká rodina Číňanů a Vietnamců. Tyto rodiny se zde natrvalo usazují, jejich děti mluví česky stejně dobře jako děti českých starousedlíků (a přijímací zkoušky na gymnázia už ukazují, že češtinu mnohdy zvládají lépe než rodilí Češi), kulturně si však zachovávají plnou svébytnost.

I my si postupně zvykáme, že ne každý Čech je bílý, k tomu však, abychom pochopili vnitřní svět takových rodin, máme ještě velmi daleko. Součástí jejich kulturní svébytnosti je nejen schopnost začlenit se do většinové kultury a omezit třecí plochy, ale také jejich uzavřenost a uzavřenost jejich komunity. Představují proto pro českou sociologii neobyčejně obtížný objekt výzkumu na to, abychom je poznali, budeme možná muset počkat, až tu jejich děti vystudují sociologii. Další velkou složkou ovlivňující rozvodovost jsou **děti**. V každé rodině se mnohdy při různých problémech pomyslí na rozvod, ale při představě, že by tím nejvíce trpěly naše děti, tuto myšlenku velmi rychle zaženeme.

Děti

Stará moudrost říká, že děti drží manželství pohromadě. Výzkumy to zhruba podporují. Platí to spolehlivě alespoň v tom smyslu, že bezdětná manželství se snadněji rozvádějí. Také manželství se třemi a více dětmi mají signifikantně nižší rozvodovost. Za touto skutečností jsou však už skryty některé další faktory (delší doba od sňatku, ortodoxní katolické rodiny, které se nerozvádějí, mají také více dětí, od počátku prorodinné zaměření větších rodin aj.)³³

Nikde ale nebyla potvrzena pozitivní korelace mezi počtem dětí a manželskou spokojeností či štěstím. I to má ovšem své vysvětlení: **i méně šťastná manželství trvají „kvůli dětem“** (a ovlivňují pak všeobecný vztah mezi počtem dětí a manželskou spokojeností). Leží za tím i ekonomické důvody – žena se třemi dětmi snese od svého muže více, protože ví, jak potřebuje jeho příjem k udržení přijatelné úrovně, rozvedená žena s více dětmi má menší naději na znovuprovdání a též muži „se závazkem“ jsou na trhu manželství méně žádáni.

³³ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN 80-86429-58-X, s. 221-224

Přesto všechno však vysoký podíl z rozvádějících se párů děti má a počet dětí, které mají zkušenost s rozvodem rodičů, už víc než půl století stoupá.

Doba trvání manželství

Nejvíce manželství se rozvádí ve třetím až pátém roce svého trvání. Pak pravděpodobnost rozvodu klesá, ale druhý, o něco slabší, vrchol přichází po deseti až dvanácti letech od sňatku. Je to pro rozvod takové „poslední zvonění“ – pak už platí, že čím déle manželství trvá, tím pravděpodobněji bude trvat dále.

Město – venkov

Městské populace se všude rozvádějí více než populace venkovské.

Náboženství

Všude ve světě má náboženské vyznání manželů vliv na stabilitu jejich sňatku. Katolíci se rozvádějí méně než protestanti a ti méně než bezvěrci. Nejpevnější jsou manželství ortodoxních Židů. Smíšená manželství nejsou tak stabilní jako manželství nábožensky homogenní.

Dědičnost rozvodovosti

Děti z rozvedených manželství mají o něco zvýšenou pravděpodobnost vlastního rozvodu, je to ale silně ovlivněno i věkem, kdy se rodiče rozvedli, a také pohlavím dítěte.³⁴

³⁴ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN 80-86429-58-X, s. 221-224

Pořadí manželství

Opakované manželství je shledáváno vesměs o něco málo náchylnějším k rozvodu než manželství první, a čím vyšší pořadí uzavřeného manželství, tím silnější je tato tendence.³⁵

Vliv společnosti

Na dramatické proměně instituce manželství v posledních padesáti letech se podílí změna společenského postavení žen, rostoucí touha po citovém uspokojení, společenské tlaky související s přechodným rázem značné části naší kultury a snad v největší míře nestabilita trhu práce. V mnoha manželstvích a vztazích dnes lidé očekávají rovnoprávnější postavení, kdy oba partneři pracují a starají se o děti, i když ne vždy na stejném základě.

Vzájemné city manželů

Rozpad manželství může být založen na obavě, že některé pocity – zejména ty, které souvisejí s nízkým sebevědomím – jsou příliš bolestné, než aby bylo možné je otevřeně vyjádřit. Podobné pocity mohou vyrůstat z nedostatečného vědomí vlastní ceny nebo z pocitu selhání v některých zásadních oblastech emočního života. Pochybnosti tohoto druhu mohou v jednom z partnerů vyvolat obavy, že jejich sdílení by mohlo přinést nežádoucí následky například v podobě odmítnutí. Pro druhého partnera tak vzniká neproniknutelná bariéra.

Vzdálenost mezi manžely

Partner, který je ve vztahu nešťastný, protože mezi párem je příliš velká vzdálenost, začne brzy cítit, že druhý o něj nestojí, že spolu nediskutují o důležitých věcech a že nesdílejí společné aktivity. Nedostatečné sdílení ovlivňuje emoční spokojenost a mnoho partnerů má pocit, že je protějšek neoceňuje kvůli nim samým, ale kvůli tomu, co dělají. Začíná převažovat jejich role živitele nebo hospodyně. Ty, kteří jsou v opačné situaci – vztah se jim zdá příliš těsný, chtějí mít více volnosti

³⁵ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon 2002, ISBN 80-86429-58-X, s. 221-224

a nezávislosti a zapojit se do samostatných aktivit, dusí partnerova žárlivost. Manželství vnímají jako past. Byla narušena křehká rovnováha mezi samostatností a blízkostí.

Rozdílná očekávání

Výrazné rozdíly v citové zralosti mohou vést k problémům: jeden partner se zajímá o přítomnost, druhý chce plánovat budoucnost, jeden se chce usadit a být možná jako jeho rodiče, druhý si chce užívat života stejně jako před svatbou. Někteří lidé nejsou připraveni přijmout dlouhodobý závazek manželství nebo nejsou ochotni přistupovat na kompromisy, jež jsou v úspěšném svazku vždy nezbytné.

Počátky rodičovství

Mnoho manželství selže v době, kdy je žena těhotná nebo během prvních měsíců života dítěte. Manžel se někdy ještě před narozením dítěte obtížně vyrovnává se zvýšeným vypětím a novou odpovědností, zejména cítí-li se být vytlačen na okraj nebo zcela vyloučen z nového vztahu. Narození prvního dítěte je často nejvýraznější změnou, jakou manželský vztah prodělá. Od manželů vyžaduje významné změny ve vnímání partnera i sebe. K příjemným pocitům pýchy a radosti se může přimísit negativní žárlivost.

Komunikace

Mnohé obtíže pramení ze způsobu komunikace. Někteří lidé neumějí sdělovat pozitivní stanoviska, a jejich partner se v důsledku toho cítí nedoceněný a bezcenný. Důvěrnost pro ně znamená právo kritizovat. Nefunkční komunikace, v jejímž důsledku vznikne citová propast mezi partnery, může být jedním z faktorů rozpadu vztahu, i když nikdy není jediným vysvětlením všech potíží.

2.4 Dílčí závěr

V průběhu historického vývoje dochází k mnoha změnám. Některé funkce ztrácejí svůj původní význam, přetvářejí se, mizí, zužují se či naopak se rozšiřují. K funkcím rodiny, které pozbyly svého původního významu, patří funkce výrobní. Rodina byla dříve výrobní jednotkou. Nejdéle se zachovala tato funkce u venkovských rodin. Funkce vzdělávací souvisela s předcházející, jelikož vyučení v různých oborech bylo možné jen v rámci rodiny. Řemesla se dědila. Postupem času tato funkce přecházela na specializované instituce a školy.³⁶

Existuje mnoho označení, kategorií, kterými jsou označeny základní funkce rodiny. Každý autor nazývá základní funkce jiným názvem. Domnívám se, že můžeme obecně označit jako základní funkce : funkci biologickou (reprodukční), sociálně ekonomickou, kulturně výchovnou, emociální a ochrannou, společenskou funkci.

Velmi důležitou funkci tvoří role rodičů. Tato role má svůj vývoj a proces demokratizace uvnitř rodiny umožnil ztrátu dřívějšího výsadního postavení muže v rodině. Žena získala některá práva, ale i povinnosti, které dříve náležely jen muži. Také děti se více zapojují do organizace rodinného života. I když role obou rodičů doznávají značných změn, stále zůstává jejich přítomnost nenahraditelná. Rodina má neobyčejně významnou a klíčovou pozici v procesu socializace.

Stav současné společnosti je také důležitým faktorem, který ovlivňuje rodinné prostředí. V posledních letech dochází k neúměrnému zvyšování životního tempa. Generační problémy a ekologická situace mění dnešní rodinu. Nemůžeme opomenout informační explozi a globalizační tendence. Naši současnost charakterizují sílící trendy vylučování druhých i sebe sama. Mezilidské vztahy jsou velmi důležitou složkou, která může ovlivňovat faktory působící na rodinu. Hodnotová orientace je velmi ovlivněna tlakem spotřebitelské společnosti.

³⁶ ŠINDELÁŘOVÁ, J., *Základy sociologie (přednášky)*. II. vydání 2001, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, ISBN: 80-7157-547-X, s. 49-50

Po dlouhá staletí existoval patriarchální model rodiny. Muž jako jediný vlastník majetku rodiny, rozhodoval o všem a nesl za rodinu odpovědnost. Podřízena byla nejen žena, ale i děti. V posledních letech došlo ke značnému zrovnoprávnění ženy a změny v jejím postavení v rodině. Tento proces je dosud neukončenou záležitostí.

Postavení muže a ženy v rodině není všude zcela stejné. Rozdílnosti a rozpory mohou dát vznik sporu. Moderní společnost si stále vynucuje rozpor mezi vlivnými rolami mužů a žen, výraznými změnami v těchto rolích a výrazně ovlivňuje současnou nestabilitu rodin.

Tento trend také potvrzují demografické údaje o zvyšujícím se počtu rozvodů a naopak klesající sňatečnosti. Příčin rozvodovosti může být mnoho. Může to být věk vstupu do manželství, rozdíl v etnické rase, doba trvání manželství, náboženství, rozdíl mezi manžely z města nebo venkova. Také děti mohou ovlivňovat rozvodovost. Těchto aspektů je více, mezi další můžeme uvést např. pořadí manželství, vliv společnosti, rozdílná očekávání. Dle mého názoru je také důležitá komunikace mezi manžely. Nefunkční komunikace, v jejímž důsledku vznikne citová propast mezi partnery, může být jedním z faktorů rozpadu vztahu.

3. Rodina a společnost

Rodinou se rozumí malá skupina lidí, která vzniká manželstvím a umožňuje vzájemné soužití mezi oběma manželskými partnery, soužití rodičů a jejich dětí, vztahy mezi příbuznými a také vztahy mezi rodinou a společností. Podle počtu generací žijících pohromadě rozlišujeme rodinu základní, tj. jednotku sestávající se z otce, matky, dětí a rodinu rozšířenou, zahrnující kromě toho i prarodiče, strýce, tety a další příbuzné. Můžeme mít rodinu úplnou, ve které žijí oba rodiče a nejméně jedno dítě, a rodinu neúplnou, v níž chybí některý z rodičů.³⁷

Rodina nejlépe a přirozeným způsobem uspokojuje jednu z našich nejdůležitějších duševních potřeb, a to potřebu bezpečí a životní jistoty. Bohužel v současné době prochází tato instituce výraznými změnami.

Na dramatické proměně rodiny v posledních letech se zvláště podílí změna společenského postavení žen, rostoucí touha po citovém uspokojení, společenské tlaky související s přechodným rázem značné části naší kultury a snad v největší míře nestabilita trhu práce.

3. 1 Rodina a volný čas

Rodina má ve vyspělých společnostech **hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí**. Nejenom že vychází z kulturních a historických tradic, ale je také zakotvena v zákonech. Dobré či špatné výsledky výchovy dopadají především na rodinu. Zatímco škola a ostatní výchovné instituce se věnují a také odpovídají za dílčí oblast výchovy, a ani v těchto případech není jejich odpovědnost zcela autonomní. Rodiče například spolurozhodují o výběru vzdělávací instituce pro své dítě, ovlivňují jeho vztah ke vzdělání, v některých případech vzdělání financují (platí školné), snaží se pomoci dětem s orientací při hledání zaměstnání. Lze očekávat, že rodiče budou postupně stále více zainteresováni na výsledcích výchovné a vzdělávací práce školy a mimoškolních výchovných institucí. To ale také předpokládá otevřené,

³⁷ STŘELEČ, S. a kol., *Kapitoly z rodinné výchovy*. 1992, Fortuna, 1. vydání, ISBN 80-85298-84-8, s. 74

vstřícné vztahy mezi rodiči a vzdělávacími institucemi a to i těmi, které se zabývají náplní volného času dětí a mládeže.

Výchovné dění v rodině a v institucích, které nabízejí dětem smysluplné využití jejich volného času, vychází do značné míry z určitých společných znaků, které by měly být respektovány v přístupech dětí, rodičů i vychovatelů.

K těmto společným znakům patří především:

- zaměření na rozvíjení hodnotných zájmů, pozitivních individuálních vlastností a mezilidských vztahů,
- dobrovolnost spojená se svobodnou nabídkou a volbou aktivit,
- odpočinkové, relaxační a regenerační rysy činností,
- podpora a návaznost na výchovné a vzdělávací činnosti školy,
- výchovné působení odpovídající představám a záměrům dětí a jejich rodičů.

Z postavení rodiny vůči ostatním činitelům výchovy působícím na dítě v jeho volném čase vyplývá několik obecných závěrů:

- rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli, všichni ostatní vychovatelé mohou pouze doplňovat to, čeho ve výchově dosáhli rodiče,
- čas, který věnují rodiče výchově svých dětí, není hodnota, která bude kladně působit sama o sobě, působení této hodnoty závisí od mnohých činitelů kulturní, morální a pedagogické povahy,
- rodiče nejsou zodpovědní jen za výchovu svých dětí v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec,
- nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní styl rodičů a dětí,
- dobrou výchovu ve volném čase tvoří v podstatě organizace hodnotných příležitostí pro kontakty, zážitky a činnosti dětí a za tuto organizaci nese v první řadě odpovědnost rodina,
- nepřímá výchova je v případě rodiny a dalších institucí pro výchovu ve volném čase zpravidla důležitější než výchova přímá, nepřímo vychovávat znamená vytvořit

dětem příznivé podmínky, tj. takové, ve kterých získané zkušenosti umožní utváření vlastností mravného, pilného a schopného člověka“.³⁸

3. 2 Genderová problematika

Klademe si často otázku proč má i v současné společnosti žena leckde horší společenské postavení než muž? Pro tento fakt se musíme ponořit hlouběji do historie a zapátrat po širších společenských souvislostech. Podle některých sociologů stojí primární rozdíl už v Bibli.

Na počátku Adam a Eva možná dělali tytéž činnosti, potom však bylo na cestě dítě a Eva byla pomalejší a nemohla už zvedat těžká břemena. Zbylo tedy na Adama odhánět nebezpečná zvířata, zabíjet a nosit domů vysokou, manipulovat s těžkými kameny atd.. Když se dítě narodilo, Eva se o ně musela starat, byla tím omezena v pohybu a když dítě odchovala, pravděpodobně přišlo další. Takže bez ohledu na to, jak stejně mohli Adam a Eva začínat, dříve nebo později se jejich činnosti diferencovaly.

Nosíme v sobě celou řadu předsudků a stereotypů. Žena je pro nás většinou představitelkou hodné starostlivé matky a nikoliv úspěšnou sportovkyní nebo hrdinkou akčního filmu. Stejně tak může přeci být i starostlivý otec, který se postará o nemocného potomka namísto pracovních povinností. Potom si takového člověka vážím více než všech akčních hvězd dohromady.

V české společnosti došlo v průběhu vývoje (v uplynulých padesáti letech) k rozbití představy, že muž má být schopen uživit rodinu. Většina českých rodin funguje na modelu „dvoupříjmové domácnosti“. S tím souvisí skutečnost, že rodina, která je závislá pouze na jednom příjmu se obvykle propadá do pozice nízkopříjmové domácnosti, se všemi negativními dopady na životní úroveň.

³⁸ SPOUSTA, V. at al., *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1994, ISBN: 80-210-1007-X, s. 107

Příjmová diferenciacie, která po roce 1989 rozevřela nůžky mzdové nivelizace, v zásadě tento model příliš nenarušila.

Vysoké příjmy se týkají zhruba 5 procent rodin. Schopnost uživit rodinu či odpovědnost za životní úroveň rodiny je i nadále záležitostí obou partnerů – takto vnímají situaci nejen ženy, ale i muži. Proto české ženy kladou tak veliký důraz na svou roli živitelky nebo spoluživitelky rodiny. Závislost životní úrovně rodiny na příjmu obou partnerů se významně podílela i na formování vztahů v české rodině, kde se v současné době jen vyjímečně setkáme s patriarchálním typem rodinných vztahů v ideální podobě.

Význam peněz, výtěžku, majetku či rodinného příjmu pro českou rodinu nebývale stoupl.

Finance prostupují individuální či rodinné životy lidí bez rozdílu pohlaví. Je jimi utvářen sociální status i nová sociální diferenciacie české společnosti. Mají však peníze vliv i na gender role v rodině?

Nepochybně ano, zbývá však interpretovat, zda posilují či oslabují partnerské vztahy v rodině, zda otvírají nový typ mužské dominance, zda vedou k návratu žen do domácnosti či ještě více než do roku 1989 zatěžují českou zaměstnanou ženu dvojným břemenem.

V dnešní době ženy i muži pokládají za samozřejmé:

- že do rodinného rozpočtu přispívá žena svým vlastním příjmem,
- charakter příjmu žen nemá v rodině funkci doplňkového příjmu, ale v naprosté většině českých rodin je žena spoluživitelkou,
- ve více než polovině českých rodin rozhodují o rodinném rozpočtu muž i žena společně,
- **v pracovní sféře dominují muži**, proto mají vyšší příjem v porovnání s ženami. Průměrný roční příjem ženské pracující populace je o 30 procent nižší než populace mužské,

- více než 50 procent mužů i žen propadá nostalgii po tradičním uspořádání gender rolí v rodině.³⁹

3.3 Současná rodina a její budoucnost

Současnou rodinu můžeme charakterizovat mnoha znaky. Od doby minulé je více uzavřená a izolovaná. Změnila se síť vazeb mezi příbuznými. Dlouhodobým důsledkem se může jevit, že je rodina labilnější a citlivější na veškeré otřesy.

Současná rodina se od dřívějšího pojetí do značné míry liší. Má samozřejmě některé charakteristické znaky, pomocí kterých lze alespoň částečně vysvětlit nestabilitu rodiny v dnešní době.

Dle Josefa Výrosta, lze tuto situaci charakterizovat v těchto bodech:

- zaměřeností na zájem jednotlivce, upřednostňování jeho vlastních potřeb,
- chybí očekávání trvalosti vztahu,
- odsouvání rodičovství na pozdější dobu,
- předmanželská zkušenost v oblasti sexu je běžně přijímána,
- zralost partnerů při prvních intimních zkušenostech je často pouze fyziologická, nikoli i psychosociální,
- specifičnost mužské a ženské role je stále více stírána,
- dochází k omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery i mezi dětmi a rodiči následkem celkového životního způsobu a tempa,
- přímé výchovné působení rodičů je nahrazováno institucemi,
- častěji se objevuje rodina dvoukariérová, kde je dítě zplozeno, ale péče o něj je předána někomu jinému,
- činnosti dříve zajišťované rodinou zajišťuje společnost jako celek,
- mezigenerační kontakty jsou udržovány většinou jen mezi dvěma generacemi, což jsou rodiče a děti. Prarodiče často žijí samostatně, nesdílí společnou domácnost a kontakty dětí s prarodiči jsou vázány na zprostředkování střední generací,

³⁹ ČERMÁKOVÁ, M., *Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny*. WP 97:8, 1997, s.38-41

- obecně nízká stabilita české rodiny v porovnání s Evropou, po roce 1989 je zaznamenána stagnace rozvodů, snad z důvodu výrazných celospolečenských změn, nebo z důvodu materiální nejistoty,
- posun průměrného věku partnerů směrem vzhůru při uzavírání prvního manželství,
- snižuje se porodnost,
- roste význam antikoncepce pro plánování rodiny,
- vysoká zaměstnanost a vzdělanost českých žen má své důsledky jednak v péči o rodinu, ale též v určitých oblastech společnosti dochází k příliš jednoznačnému vlivu žen – např. ve školství. Je patrné, že ač je žena většinou zaměstnána na plný pracovní úvazek stejně jako muž, činnosti spojené s chodem domácnosti a péče o děti je nadále očekávána od ní.⁴⁰

Pro jistou míru srovnání by se daly uvést charakteristiky, které specifikuje v knize *Člověk, prostředí, výchova* B. Kraus:

- některé funkce rodiny převzaly jiné instituce, v kompetenci rodiny zůstaly pouze některé z nich,
- zakládání rodin ztrácí svou ritualizovanou podobu, vytváření manželských rodin je tak provázáno značnou volností. Legalizace partnerského soužití není nutnou podmínkou rodinného života, zvyšuje se podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavírání manželství,
- snižuje se stabilita rodiny. V posledních desetiletích dochází k nárůstu rozvodovosti,
- mění se struktura rodiny. Klesá nejen počet dětí v rodině, ale rovněž se omezuje vícegnerační soužití. Roste počet osob žijících v jednočlenných domácnostech,
- rozvoj zaznamenává používání antikoncepce a plánované rodičovství. Ubývá nechtěných těhotenství,
- prodlužuje se délka života a tím také trvání rodiny po odchodu dětí,
- k proměnám dochází také v organizaci rodinného cyklu. Rodiči se stávají osoby ve vyšším věku, děti se rodí teprve po určité době trvání manželství či partnerského soužití. Prarodiči se tak stávají stále starší osoby, které jsou

⁴⁰ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., *Aplikovaná sociální psychologie I.* 1998, Vydavatelství Portál, s.r.o., Praha 1998, ISBN 80-7178-269-6, s. 305-308

vzhledem ke změnám v důchodovém systému velmi často zapojeny do pracovního procesu,

- zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu, v důsledku toho se zkracuje čas věnovaný dětem a ostatním členům rodiny. Nejzávažněji se tento problém jeví v rodinách s malými a předškolními dětmi. Vedle nedostatku času vyvstává též problém jeho trávení,
- přibývá dvoukariérových manželství v důsledku vzdělanosti a kvalifikovanosti a tím i zaměstnanosti žen.

Spolu s těmito faktory ještě působí celá řada dalších, jako například demokratizace rodinného života, bytová problematika, otázky proměny životního způsobu.

Podle řady sociologických průzkumů z posledních let se zdá, že rodina v nových společenských podmínkách neztratila nic na svém významu.⁴¹

Dnešní rodina je vystavena silným útokům. Manželství a rodina už nemají být podle představ mnohých převládající a jedinou určující veličinou sociálních vztahů. Práce je z rodiny dalekosáhle vyloučena. Velká část volného času stráveného doma není utvářena společně, ale lidé si ho nechají utvářet televizí a videem.

Často je rodina pouze společenstvím pro jídlo a spánek, nezřídka pouze společným pobytem ve stejném bytě na několik málo hodin.

Nepochází dnes mnohé obtíže z toho, že jsme se odnaučili žít onen výše popisovaný plný život v nejužším společenství rodiny? Jak to bude vypadat s rodinou a rodinným životem v budoucnosti?

Všechny sociologické studie se shodují v tom, že dnešní rodina prochází značnými kvantitativními a kvalitativními změnami. V posledních letech došlo k velkým strukturálním změnám uvnitř rodiny. Především k přesunu od široké rodiny k manželské rodině, což přineslo změny ve velikosti rodiny, současná rodina se zmenšuje.

⁴¹ KRAUS, B., et al., *Člověk, prostředí, výchova*. 2001, ISBN 80-7315-004-2, s. 83-84

- **Dnešní rodina je značně labilní, s častým přechodem do neúplné podoby.**
- **Klesla prestiž rodiny ve společnosti, klesl i význam rodičovství a mateřství.**

Rodina se stala zranitelnější a méně chráněnou. Některé teorie se snaží dokázat, že rodina přestává plnit své společenské funkce – a že je to rozpadající se a zanikající instituce.⁴²

O dvojici ve smyslu sociologických diskusí na téma manželství a rodina se tvrdí, že je základní jednotka společnosti, zdroj reprodukce, hlava rodiny, nejčastější posvátné místo lásky, romantiky a sexuality. **Rodina** bývá označována za „soubor lidí spojených krví, manželstvím (či jinou formou souhlasného vztahu) či adoptí, sdílí základní zodpovědnost za reprodukci a péči o členy společnosti“

Rodina je v naší kulturní sféře mnohdy chápána v úzkém pojetí jako **nukleární rodina** ve smyslu soužití manželského páru a jejich svobodných dětí. Jde o základ, na němž je postavena širší rodina. V případě soužití dalších členů rodiny – prarodičů, tet a strýců, hovoříme o **širší rodině**.

Její výhodou je snadnější obrana před osobními krizemi, jako je úmrtí, rozvod, nemoc, ztráta zaměstnání: více lidí z nejbližšího okolí má šanci nabídnout pomoc a emoční podporu. Rodina je „sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor stíněný proti nepřehlednému a vířícímu světu veřejnému“.

⁴² NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A., Kapitoly ze sociologie rodiny, IMS, 2004, s.4

Rodina je základním kamenem sociální nerovnosti tím, že přenáší kulturní a sociální kapitál z generace na generaci, zejména z otců na syny a dcery, předává kulturní dědictví v jeho základní formě.

Jsme si vědomi i toho, že její socializační funkce v mnohém přejímají skupiny vrstevníků a působnost masových komunikačních prostředků. Přitom je zcela evidentní, že i dělba práce vyvlastňuje řadu jejích původních funkcí vzdělávacích, ochranných a pečovatelských. Vzdělání, profesních dovedností, ochrany před vnějším či vnitřním nepřítelem a zdravotní péče se nám dostává díky specializovaným institucím na půdě konkrétních institucí a nikoli v rámci funkčního zaměření rodiny.

Rodina tak dnes „rezignuje“ hlavně na svoji funkci reprodukční, socializační a sexuálně regulační. Je místem emotivního zázemí a zdrojem připsaného sociálního statusu.

Dnešní moderní společnost je poznamenána rostoucím počtem rodin s jedním dítětem a zejména nárůstem počtu dobrovolně bezdětných manželství (v Německu kolem 25 % všech manželství). Ženy ve jménu vlastní profesní kariéry „hromadně opouštějí domácnost“ když význam nabývají i její jiné netradiční typy, ke kterým můžeme přičíst nesezdaná soužití a svazky gayů a lesbiček.

Takovéto formy *spolužití* jsou jednak výrazem celkové emancipace společnosti a jednak jsou spojovány s akceptováním předmanželského či mimomanželského sexu a posunem vstupu věku do manželství. Tato forma „manželství bez dokladů“ je preferována zejména těmi, kteří do uzavírání manželství z řady důvodů nespěchají či již zažili jeho rozpad. Ukazuje se tak, že pouze čtvrtina evropských domácností dnes funguje ve své tradiční podobě: děti a oba rodiče.⁴³

⁴³ SEKOT A., *Sociologie v kostce*. Brno, Nakladatelství Paido, 2002, 132. publikace, ISBN 80-7315-021-2

Tvář současné rodiny poznamenala celá řada důležitých momentů a skutečností.

1. **Množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce.** V plné kompetenci rodiny zůstaly pouze některé z nich. Snad proto se někdy ozývají hlasy o její možné krizi, přežití či konci.
2. **Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu,** vytváření manželských rodin je tak provázeno značnou volností. Legalizace partnerského soužití není nutnou podmínkou rodinného života, zvyšuje se podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství.
3. **Snižuje se stabilita rodiny.** V posledních desetiletích z řady důvodů objektivních (emancipační proces, nárůst ateismu) i subjektivních (manželské svazky jsou zakládány především na emotivní bázi), dochází k nárůstu rozvodovosti. Přibližně 40 % manželství dnes končí rozvodem, většina rozvádějících se manželství má děti.
4. **Mění se celková struktura rodiny.** Klesá nejen počet dětí v rodině, ale omezuje se také více generační soužití. Narůstá počet osob žijících v jednočlenných domácnostech.
5. **Rozvoj zaznamenává antikoncepci a plánované rodičovství.** Ubývá „nechtěných“ těhotenství, přičemž postoje k umělému přerušení těhotenství jsou značně liberální.
6. **Prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí.** Delší je též doba, po kterou žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti. Vzrůstá tak socializační dosah mladé generace na starší příslušníky rodiny.
7. **K proměnám dochází v organizaci rodinného cyklu.** Rodiči se stávají osoby ve vyšším věku, děti se začínají rodit teprve po určité době trvání manželství či partnerského soužití. Prarodiči se tak stávají stále starší osoby, které jsou však vzhledem ke změnám v důchodové praxi velmi často ještě zapojeny do pracovního procesu.

8. **Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu**, v důsledku toho se zkracuje čas strávený s dětmi a ostatními členy rodiny. Nerespektování dočasných priorit času rodiny je závažné zejména v rodinách s malými a předškolními dětmi. Vedle nedostatku času vyvstává též problém způsobu jeho trávení, problém „kvality času“. V této situaci vzniká například otázka užívání médií v současných rodinách.
9. **Přibývá**, jak jsme již uvedli, **dvoukariérových** manželství v důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti a tím i zaměstnanosti žen.

Spolu s těmito faktory potom působí celá řada dalších, jako například demokratizace a také desintegrace rodinného života, důsledky urbanizace a bytová problematika, otázky proměn životního způsobu a další.⁴⁴

Dnešní podoba rodiny a manželství, jako trvalého soužití muže s ženou a dětmi, popřípadě s jinými blízkými pokrevními příbuznými ve společné domácnosti, jejichž nejdůležitější vzájemné vztahy jsou upraveny právem, je poměrně pozdním výplodem společenského vývoje, a manželství i rodina prošly, nežli k tomuto stadiu dospěly, dlouhými a složitými proměnami.

Zajímavou strukturou rodiny je dle americké marketingově orientované literatury struktura, která si všímá rodiny z hlediska jejího **spotřebního chování**. Životní cyklus rodiny je tak rozčleněn do devíti fází či období:

1. mládenecké,
2. novomanželské,
3. plné hnízdo I (děti do šesti let),
4. plné hnízdo II (děti starší 6 let),
5. plné hnízdo III (starší manželské páry s nezaopatřenými dětmi),
6. prázdné hnízdo I (starší páry, děti z domu, hlava rodiny stále pracuje),
7. prázdné hnízdo II (starší páry, děti z domu, hlava rodiny v penzi),
8. osamělý vdovec (vdova),
9. osamělý důchodce (důchodkyně).

⁴⁴ KRAUS, B. et al., *Člověk, prostředí, výchova*. Brno, Nakladatelství Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2

Takto rozlišený životní cyklus rodiny je zejména dobrým vodítkem pro předpokládané formy spotřebního chování jednotlivých rodin a jejich členů v nezadržitelném procesu životního běhu od mládí, přes období zralosti až k samotným krajním mezím stáří. (Morrison, A. M., 1995)

Historické hledisko upozorňuje na řadu **forem rodiny**. **Patriarchální rodina** znamenala zejména v tradiční společnosti, že všichni její členové až ve čtyřech generacích pracují bez nároků na odměnu ve prospěch rodiny, které za podpory ostatních vládne otec. **Nestabilní rodina** je naopak svazkem rodičů a svobodných dětí ohrožena izolovaností ve stáří. **Rozvětvená rodina** má svoji základnu v domě, v němž vládne nejstarší ženatý syn jako jediný dědic s povinností podporovat rodiče a nezaopatřené sourozence. Ve všech těchto rodinách právě otec uděloval rodině a jejím členům výchozí sociální postavení, peníze pro něj znamenají zpravidla identitu a moc, zatímco pro ženu – matku jsou zdrojem bezpečí a autonomie.⁴⁵

Jeden z hlavních úkolů rodiny je vychovávat děti a formovat jejich osobnost.

Rodina má velký význam pro vývoj osobnosti každého jedince. Rodina je jednou ze základních sociálních institucí, která v průběhu let prodělala některé významné změny a společnost ji také v různých dobách přikládala různou váhu. V současné době význam rodiny se stává postupně jakousi ideou, o kterou je třeba všemi možnými dostupnými prostředky usilovat. Je totiž třeba mít stále na paměti, že základní hodnotová orientace člověka, včetně jeho vztahu k prostředí, závisí především na vztahu k sobě, na sebedůvěře a na vědomí vlastní ceny, které se utváří, či může utvářet, právě především v rodině. **Zde se rovněž rozvíjí základní smysl pro lidská práva, odpovědnost a povinnosti.**

Rodina je tedy nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje celkové zrání dítěte, člověka. Rodiče a ostatní nejbližší členové rodiny se stávají od jeho nejútlejšího věku terčem pozorování a bezděčného napodobování. **Formování osobnosti bývá tedy přímým odrazem kvality rodiny.** Jestliže se dítěti nedostává potřebně zaměřené výchovné péče a výchovných vzorů, vzniká tak **výchovná zanedbanost.**

⁴⁵ SEKOT, A., *Sociologie v kostce*. Brno: Nakladatelství Paido, 2002, 132. publikace, ISBN 80-7315-021-2, s. 120-121

Výchovně zanedbávány bývají zejména děti primitivních rodičů s nízkou kulturní úrovní, ale někdy i paradoxně děti v rodinách s vysokou socioekonomickou úrovní, kde však na dítě rodiče nemají čas, kde je dítě nevídané či stojí příliš v pozadí v řadě různých jiných hodnot a zájmů rodičů.

Poruchy rodinné atmosféry mohou nesprávně zaměřit vývoj osobnosti, které se většinou nedostávají potřebné a pobízející vlivy, takže její citové rozpoložení je velmi vratké. Tyto rodiny s nedostatečnou vztahovou atmosférou vyhánějí své děti do jiných společenství, do part překračujících často společenské normy a zákony.⁴⁶

Rodina, která není schopna zajistit normální vývoj dítěte a plnit požadavky společnosti na výchovu, je označována za rodinu dysfunkční.

V dysfunkční rodině existují mezi partnery napjaté vztahy, které narušují rodinné klima a záporně ovlivňují vývoj dítěte.

Moderní člověk prožívá značné napětí mezi tím, co od partnerského vztahu sám očekává, a tím, jak je schopen splnit očekávání svého partnera. Nároky na „dobré manželství“ natolik stouply, že se neubráníme otázce, zda tak veliká očekávání nepřesahují možnosti jakéhokoliv partnerského vztahu.

Zatímco některé z dosavadních funkcí rodiny ustoupily do pozadí (například vzájemná ekonomická závislost), můžeme funkci rodiny dnes formulovat spíše na základě následujících potřeb.

Člověk potřebuje:

- zpětnou vazbu,
- mít pro co žít a vytvářet si svůj názor na svět,
- místo, kde může být sám sebou,
- pomoc při řešení problémů,
- místo k zotavení a k načerpání nových sil,
- referenční skupinu a neformální kontrolu,
- citovou stabilitu.

⁴⁶ NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A., *Kapitoly ze sociologie rodiny*. IMS, 2004, s. 9-10

Současný člověk očekává naplnění těchto potřeb obyčejně v rodině. Tomu odpovídá i nárok na partnera. Mezi charakterové vlastnosti, které se dnes, stejně jako dříve, od partnera v manželství očekávají, patří například věrnost, úcta a vzájemné uznání, pochopení a tolerance.

Budoucnost rodiny

Rodina byla spíše samozřejmou životní formou, stabilizátorem, buňkou společnosti, domem, do kterého se člověk mohl vrátit, a ve kterém mohl člověk v uvolněné atmosféře čerpat síly pro život v zaměstnání a v širší společnosti. Bezpochyby byla rodina v dřívějších stoletích mnohem komplexnějším životním společenstvím, zpravidla byla zároveň také společným pracovištěm, životním prostorem práce a volného času dohromady.

Společná práce rodičů a dětí v selském sebezásobitelském životě a v oblasti řemesla byla samozřejmostí. Rodina byla fungující sociální strukturou včetně nemocenského a důchodového zaopatření. Také výchova a vyučování probíhaly v této struktuře. Od kolébky až k rakvi nebyly určující formuláře, ale rodinný vztah. Neboť v rodině se rodilo a umíralo. Život – plný život – byl prožíván.

Domnívám se, že budoucnost rodiny potřebujeme a že rodina potřebuje budoucnost.

V budoucnosti se můžeme a také musíme mnohého vzdát, ale rodiny se vzdát nemusíme, nemůžeme a nechceme. Proto je nutné, aby každý člověk přemýšlel o tom, co by mohl v budoucnu na svém chování změnit a udělat pro rodinu. Aby rodina fungovala jako opravdová rodina i v budoucnosti je potřeba pěstovat v rodině základní hodnoty, jako je například ohleduplnost, jistota, opora, ale i například obyčejné trávení času s rodinou. Jestliže tyto hodnoty vymizí, už nebude rodina tím, co byla v průběhu celé historie rodiny.

3. 4 Aktivity k podpoře rodiny

Vzhledem ke stávajícím trendům a neblahým demografickým údajům, především klesající sňatečnosti a porodnosti, což se neblaze odráží ve věkové struktuře obyvatelstva a má vážné důsledky pro rozvoj společnosti, je nutné se zamyslet nad tímto tíživým problémem nejen v rámci každého z nás, ale tzv. pomocnou ruku zde musí podat i stát.

Byla zpracována na základě úkolu vlády oddělením rodinné politiky – **Národní zpráva o rodině 2004**, jejíž účelem bylo nejen detailně popsat současnou situaci, ale také ji analyzovat z hlediska potřeb rodin a vystihnout deficity v jednotlivých oblastech politiky státu, popř. obecně rovněž krajů a obcí, které způsobují nedostatečné zohlednění těchto potřeb a zájmů rodin.

Z této zprávy vyplynulo, že současně dochází k proměnám v rodinném životě a jeho sociálně-ekonomických podmínkách, které také mají na tento vývoj zásadní vliv. Tyto údaje bohužel jen stvrzují realitu současné rodiny. Jedním z faktorů, které v tomto procesu působí, je i nízká institucionální podpora rodiny ze strany státu a především pokles všeobecného společenského respektu k životu rodiny. Význam, který má pro stát a celý sociální celek rodina naplňující své přirozené funkce, se neodráží v nutné kompenzaci, resp. ocenění nákladů, které rodinám s dětmi při výkonu těchto funkcí vznikají.

Národní zpráva o rodině neobsahuje konkrétní návrhy na řešení jednotlivých problémů. Vymezuje však v rámci jednotlivých kapitol okruhy témat pro budoucí koncepci státní rodinné politiky, která by měla být vypracována do roku 2005.⁴⁷

Pozici rodiny je třeba posílit – na této tezi se dohodlo Ministerstvo práce a sociálních věcí a dokončilo dne 23. září 2005 Návrh Národní koncepce rodinné politiky a odeslalo jej vládě. Je třeba podotknout, že tento Návrh Národní koncepce rodinné politiky úzce navázal na Národní zprávu o rodině z roku 2004 a je prvním materiálem svého druhu s cílem posílit pozici rodiny v české společnosti, vytvořit

⁴⁷ <http://www.mpsv.cz/cs/898>

všestranně příznivější společenské klima i podmínky pro rodinu a umožnit lidem sloučení profesních a rodičovských rolí.

Dokument obsahuje také kroky, které by měly vést k většímu zapojení otců v rodině. To vše při respektování odlišných zájmů a potřeb různých rodinných typů a členů rodin. Je zde zdůvodněna potřeba podpory rodiny s ohledem na současný stav ve společnosti, důležitost rodiny pro společnost a stručný popis současné situace české rodiny se zaměřením na nejproblematictější oblasti. **Součástí je i vymezení základního cíle, kterým je vytvoření prarodinného klimatu ve společnosti.** Zvláštní pozornost je věnována rodičovství, jeho podobě a hodnotě a také proměňující se podobě rodiny a její soudržnosti.⁴⁸

Na základě usnesení č. 1305 ze dne 12. října 2005 Vláda České republiky schválila Národní koncepci rodinné politiky a uložila předložit vládě do 30. června 2006 akční plán vycházející z této koncepce.

Akční plán je zaměřen speciálně na:

- podporu rodin s dětmi jako cílovou skupinu,
- a to prostřednictvím 4 oblastí, jejichž rozvoj lze z hlediska efektivní podpory tohoto typu rodiny považovat za klíčový (jde o následující oblasti: služby pro rodiny s dětmi, sloučitelnost profesních a rodinných rolí, rodinná politika na úrovni krajů a obcí, komplexní finanční podpora rodin s dětmi).

Akční plán je zpracován pro tříleté období let 2006-2009 s tím, že jeho průběžné plnění bude monitorováno v rámci každoročního hodnocení plnění.

Hlavní aktivity v oblasti podpory rodiny:

1. Rozvoj sítě služeb na podporu fungujících rodin:

a/ rozvíjet síť stávajících služeb na podporu fungujících rodin,

b/ iniciovat vznik nových služeb na podporu fungujících rodin.

⁴⁸ Tisková zpráva MPSV, Praha, 27.9.2005, Kateřina Beránková, tisková mluvčí MPSV

2. Kompletní koncepce rozvoje služeb na podporu fungující rodiny:

- a/ vyjasnit terminologii v oblasti služeb na podporu rodiny,
- b/ zmapovat služby v oblasti podpory rodiny,
- c/ definovat typologii služeb na podporu rodiny,
- d/ navrhnout způsob evidence, případně registrace služeb na podporu fungující rodiny,
- e/ navrhnout standardy kvality služeb na podporu fungující rodiny,
- f/ navrhnout efektivnější způsob financování služeb na podporu fungující rodiny.

3. Program podpory a posilování rodičovských kompetencí rodičovství:

- a/ vymezit aspekty a cíle kvalitního rodičovství,
- b/ vypracovat návrh modelového programu podpory a posilování rodičovských kompetencí,
- c/ zavést do praxe pilotní modelový program podpory a posilování rodičovských kompetencí.

4. Rozvoj spolupráce státu a nestátních neziskových organizací v oblasti podpory rodiny:

- a/ ustanovit pracovní skupinu pro oblast služeb na podporu rodiny a realizovat její pravidelné setkávání.⁴⁹

Aktivity k podpoře rodiny

Z pohledu rodinné politiky lze rozlišit tři typy aktivit zaměřených na podporu rodiny:

- A. **Sociální služby**, které jsou zaměřeny na pomoc a podporu jednotlivým členům rodiny a/nebo rodině jako celku nacházejícím se v nepříznivé sociální situaci za účelem prevence sociálního vyloučení.

Základními druhy sociálních služeb jsou:

- o sociální poradenství (např. manželské a rodinné poradenství, poradny pro seniory, poradny pro osoby se zdravotním postižením, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí),

⁴⁹ Akční plán na podporu rodin s dětmi pro období 2006-2009, MPSV 2006

- služby sociální péče (např. osobní asistence, pečovatelská služba, odlehčovací služby, centra denních služeb),
- služby sociální prevence (raná péče, telefonická krizová pomoc, azylové domy, domy na půl cesty, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy).

B. Služby na podporu fungující rodiny, které mají preventivní a podpůrný charakter. Jejich účelem je usnadňovat a posilovat partnerské a manželské soužití a rodičovství, podporovat rodiny v péči o děti a při harmonizaci práce a rodiny.

V této skupině lze dále rozlišit:

1. Komerčně poskytované služby na podporu fungující rodiny:

- hlídání dětí do tří let věku a nad tři roky věku nerodičovskou osobou (provozováno v režimu z.č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání),
- pomoc s vedením domácnosti (např. údržba domácnosti, rodinné zásobování - provozováno v režimu z.č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání),
- volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti (provozováno v režimu z.č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání).

2. Nekomerčně poskytované služby na podporu fungující rodiny:

- mateřská centra,
- poskytování volnočasových aktivit pro děti nebo pro rodiny s dětmi (např. centra pro rodinu, družiny),
- podpora v oblasti slučitelnosti profesních a rodinných rolí (zejména přednášková činnost a poradenství),
- podpora a výchova k harmonickému partnerství, manželství a odpovědnému rodičovství (zejména přednášková činnost a kurzy),
- ostatní druhy aktivit k podpoře fungující rodiny.

C. Činnosti poskytované v rámci sociálně-právní ochrany dětí:

- preventivní činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí,
- poradenská činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí,
- činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí v náhradní rodinné péči,
- práce s dětmi vyžadující zvýšenou pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí,
- zřizování zařízení sociálně-právní ochrany dětí.⁵⁰

3.5 Dílčí závěr

Rodina nejlépe a přirozeným způsobem uspokojuje jednu z našich nejdůležitějších duševních potřeb, a to potřebu bezpečí a životní jistoty. Bohužel v současné době prochází tato instituce výraznými změnami. Na dramatické proměně se v posledních letech mimo jiné podílí změna společenského postavení žen.

Velmi důležitou a v současné době velmi diskutovanou otázkou je trávení volného času společně v rodinném kruhu. Rodina má ve vyspělých společnostech hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí, což vychází z kulturních a historických tradic, ale zejména ze zákona. Dobré či špatné výsledky výchovy dopadají především na rodinu. Škola a ostatní instituce odpovídají pouze za dílčí část výchovného procesu. Vzhledem k tomu, že rodičům ubývá čas na to, aby se mohli plně věnovat svým dětem, vzrůstá potřeba vyplnit čas dětí smysluplnou činností, která by měla především odpovídat zájmům dítěte a jeho schopnostem. Ale i tak se můžeme všichni shodnout, že rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli a jejich role nemůže být nikým nahrazena. Domnívám se, že vše co se vloží do dítěte se rodičům vrátí mnohonásobně. Bohužel to platí v dobrém, ale i v tom negativním.

Genderová problematika je termín, který se objevuje v poslední době stále více. Víme, že změny provázející současnou rodinu jsou mimo jiné spojeny se změnou postavení ženy, ale víme také proč má stále leckde horší společenské postavení

⁵⁰ <http://www.mpsv.cz/cs/4IIapr>

než muž? Dle mého názoru zde působí fakt, že jde o problém, který nelze vyřešit najednou, ale je nutné jej ovlivňovat po delší dobu. Nosíme v sobě řadu předsudků a stereotypů a než tyto ze společenského podvědomí vykořeníme bude chvíli trvat.

Rodina je základním kamenem sociální nerovnosti tím, že přenáší kulturní a sociální kapitál z generace na generaci, zejména z otců na syny a dcery, předává kulturní dědictví v jeho základní formě.

Současná rodina je ovlivněna i dalšími faktory. Jde také o přesun od široké rodiny k manželské rodině, což přineslo změny ve velikosti rodiny. Současná rodina se zmenšuje a je značně labilní, s častým přechodem do neúplné podoby. Také bohužel výrazně klesla prestiž rodiny ve společnosti a klesl i význam rodičovství a mateřství. Rodina je v naší kulturní sféře mnohdy chápána v úzkém pojetí jako nukleární rodina. Jde o základ, na němž je postavena širší rodina.

Rodina tak dnes „rezignuje“ hlavně na svoji funkci reprodukční, socializační a sexuálně regulační. Je místem emotivního zázemí a zdrojem připsaného sociálního statusu. Tvář současné rodiny poznamenala řada důležitých momentů, např. množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce, oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu, prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí, zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu.

Budoucnost rodiny je nejistá, řada faktorů a demografických ukazatelů naznačuje, že rodina byla v dřívějších stoletích mnohem komplexnějším životním společenstvím. V budoucnosti asi nebude již rodina taková jakou ji známe, ale myslím si, že rodinu budeme potřebovat i v budoucnosti. Vzhledem k tomu, je nutné abychom ji co nejvíce podporovali. Samozřejmě, že každý z nás pro tuto věc může udělat mnoho, ale hodně může udělat i stát. Proto byla zpracována Národní zpráva o rodině 2004, ze které vyplynulo, že **POZICI RODINY JE TŘEBA POSÍLIT**. Důležitým momentem je vymezení základního cíle, kterým je vytvoření prorodinného klimatu ve společnosti. Byl přijat Akční plán jehož aktivity jsou zaměřeny na základní oblasti, kde je nutno rodinu podpořit. Jde o podporu rodin s dětmi, rozvoj sítě služeb na podporu fungující rodiny, kompletní koncepci v oblasti rozvoje služeb na podporu fungující rodiny

a program posilování rodičovských kompetencí. Důležitý je i rozvoj spolupráce státu a nestátních neziskových organizací v oblasti podpory rodiny.

4. Názory na postavení a funkci rodiny ve společnosti

Poslední část diplomové práce se zabývá průzkumem názorů na postavení a funkci rodiny ve společnosti. Domnívám se, že v současné době se tyto názory velmi různí. Někdo se může domnívat, že je rodina v krizi, že klasické funkce rodiny mění svou podobu nebo naopak, že role rodiny je neochvějná .

V posledních letech se výrazně změnila celá společnost, dochází k zvyšování životního tempa, globalizaci, většina pociťuje nedostatek volného času, jsou problémy v mezilidských vztazích, a to vše zákonitě musí působit na rodinu - základní jednotku společnosti.

Cílem této části diplomové práce je zjištění míry souhlasu či nesouhlasu s výroky, které souvisí s postavením a funkcí rodiny ve společnosti a potvrzení nebo vyvrácení hypotézy:

„Česká populace má stále stejné názory na funkci rodiny a manželství ve společnosti“.

Ráda bych se také pokusila závěrem této práce odvodit z provedeného šetření, jakým směrem se bude celá populace dále ubírat.

4.1 Metodologická východiska

Názory na postavení a funkci rodiny ve společnosti jsem se pokusila zjistit prostřednictvím průzkumu.

Pro získání výsledků šetření jsem využila možnost dotazníku, který jsem zčásti rozeslala respondentům (včetně ofrankované obálky se zpětnou adresou) a část dotazníků jsem umístila do různých míst (např. čekáren) , kde měli respondenti možnost jej vyplnit a předat kontaktní osobě, která byla v tomto místě ochotna pro mne přijímat vyplněné dotazníky. Musím se přiznat, že dosažení celkového počtu 105 vyplněných dotazníků, nebylo lehké. Návratnost rozeslaných dotazníků nebyla velká, více se mi osvědčila druhá možnost získání dat. Po zpracování

vyplněných dotazníků jsem vyhodnotila 100 kompletně vyplněných dotazníků jako použitelných k dalšímu statistickému zpracování. Zbývající dotazníky nebyly kompletně vyplněny, tyto byly z průzkumu vyřazeny.

Průzkum byl proveden anonymně v období od října 2008 do ledna 2009 a respondenti byli informováni za jakým účelem budou získaná data využita.

Dotazník byl rozdělen na tři části. První část tvoří úvodní sdělení, druhá část je zaměřena na vyplnění demografických údajů a třetí část tvoří konkrétní výroky se kterými respondenti, dle uvedení určité předem stanovené kategorie do určité míry buď souhlasí, nebo nesouhlasí. Těchto výroků je v dotazníku uvedeno 26 a jsou pomyslně rozděleny do tří kategorií. První má zjišťovat, zda česká populace mění zastaralé názory na postavení a základní funkce rodiny, druhá se zabývá manželstvím, zda je či není důležité pro soužití lidí a výchovu dětí. Třetí, poslední se zabývá postavením ženy v rodině. Hlavně v závislosti na ekonomických potřebách rodiny. Kompletní dotazník je přiložen v příloze diplomové práce.

Nejedná se o rozsáhlý výzkum, je mi jasné, že pouze 100 respondentů nám nemůže zajistit komplexní pohled na celou společnost. Také pouze kvantitativní průzkum nemůže poskytnout veškeré nutné informace, proto jsem otázky doplnila o základní demografické údaje.

„Sociální realita je natolik složitá, že se neobejdeme bez kvalitativního hodnocení problému, které je spjato s kritickou reflexí a teoretickou interpretací získaných údajů. Žádný problém v oblasti sociálního výzkumu (na rozdíl od věd přírodních či technických) nemůže být řešen pouze kvantitativně.“⁵¹

Specifika zkoumání v sociální pedagogice vycházejí nejen z toho, že lze velmi obtížně stanovit standardní jednotku a zajistit reprezentativnost. Nemohu zaručit, že oslovení respondenti budou takový výběrový soubor, který by alespoň v základních parametrech kopíroval celou společnost. Jedná se tedy více o tzv. kvótní výběr, výzkum veřejného mínění.

⁵¹ KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 36, ISBN: 978-80-7367-383-3

Ale vzhledem k tomu, že respondenti pocházejí z rozdílných rodinných poměrů, jsou rozdílného věku, vzdělání, tak bychom mohli považovat tento průzkum alespoň za malou sondu, zjišťující názory na postavení a funkci rodiny.

Některé výroky byly položeny záměrně ve stejném znění, jak byly uvedeny již v sociologickém výzkumu - Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny – Marie Čermáková WP 97:08.

Vím, že v sociální realitě nelze šetření opakovat, podmínky a okolnosti se neustále mění, ale pro porovnání budou tyto výsledky možná zajímavé a poučné.

4. 2 Analýza výsledků

Demografické a socio-ekonomické údaje, které byly součástí druhé části dotazníku u zkoumaného souboru respondentů jsem pro přehlednost rozčlenila dle pohlaví do tabulky:

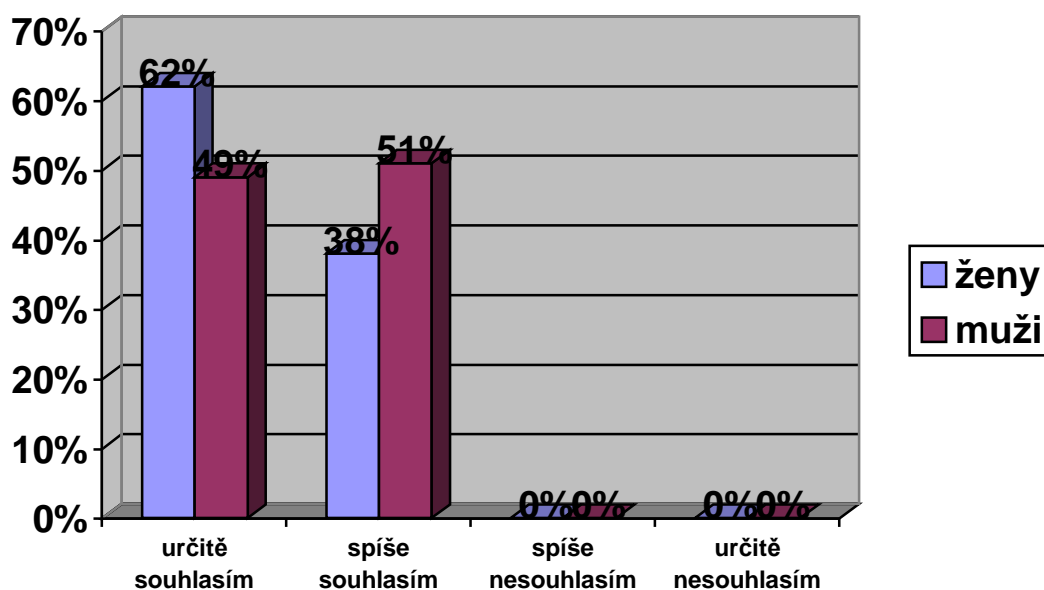
Demografické a socio-ekonomické charakteristiky v %

Znak	Kategorie		Muži	Ženy
Pohlaví			50	50
Věk	18-29		25	23
	30-44		42	40
	45-59		24	26
	60 +		9	11
Rodinný stav	ženatý, vdaná		72	73
	vdovec, vdova		1	0
	rozvedený, rozvedená		10	8
	svobodný(á)		16	19
	nesezdané soužití		1	0
Vzdělání	neúplné základní		0	0
	základní		2	0
	vyučení bez maturity		0	0
	střední bez maturity		8	2
	vyučení s maturitou		8	12
	stř.odb. s maturitou		39	25
	stř. všeob. s maturitou		15	48
	VŠ nedokončené		4	0
	VŠ dokončené		24	13

Znak	Kategorie	Muži	Ženy
Počet dětí	žádné	29	25
	1	21	20
	2	44	47
	3	5	6
	4 a více	1	2
Velikost obce bydliště	pod 1000 obyv.	0	0
	1001 až 2000 obyv.	1	0
	2001-5000 obyv.	3	10
	5001-100000 obyv.	10	15
	nad 100000 obyv.	86	75
Ekonomické postavení	zaměst.plný úvazek	49	53
	zaměstn.nad 1/2	0	0
	zaměstn.pod 1/2	0	5
	soukrom.podnikatel(ka)	16	5
	svobodné povolání	0	0
	pomáhající člen rodiny	0	1
	nezaměstnaný	2	1
	student, učeň	10	12
	důchodce pracující	8	5
	důchodce invalidní	12	5
	důchodce starobní	3	6
	trvale v domácnosti	0	2
	mateřská dovolená	0	5
	ostatní	0	0
	Zaměstnanecký poměr	státní podnik	15
veřejná instituce		35	25
státní správa		32	38
podnik města, obce		1	3
družstvo		8	9
soukrom.tuzem.vlastník		9	16
soukrom.zah.vlastník		0	0
soukrom.smíšený		0	0
Doplňkový příjem	Ano	35	11
	Ne	65	89

Dotazníky jsem rozdělila do dvou základních skupin na muže a ženy. Jednotlivé odpovědi respondentů byly rozděleny podle četnosti odpovědí. Výsledky jsou prezentovány pro větší názornost v grafech a provedeno slovní porovnání.

Výrok č. 1
Rodina tvoří základ celé společnosti.

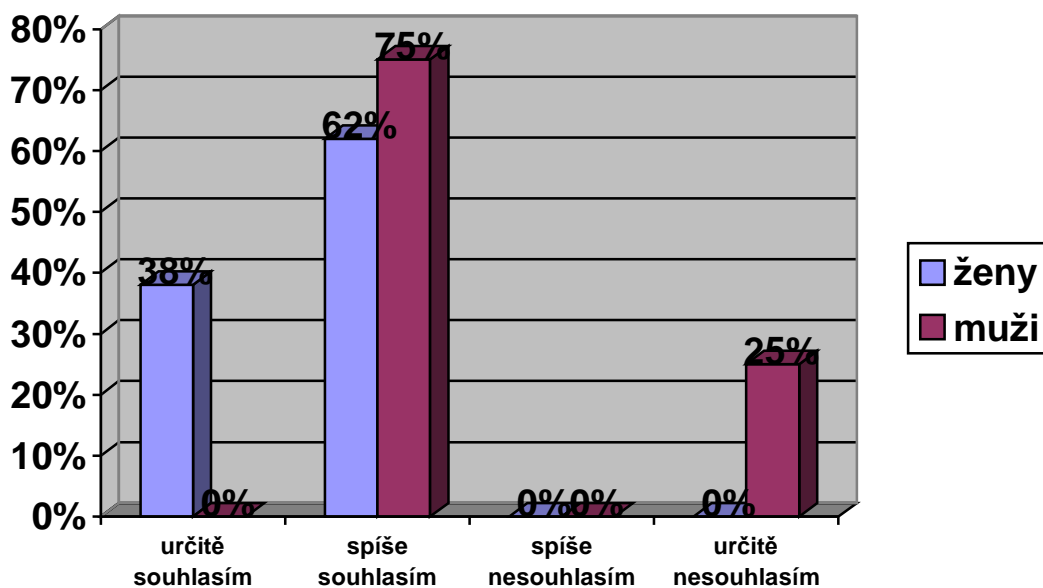

Z výsledku šetření vyplývá zcela jasně, že ženy preferují a pokládají rodinu za základ společnosti více než muži. Ženy vyznačily odpověď určitě souhlasím v 62 % a muži jen v 49 %. U druhé možnosti byl poměr ženy 38 % a muži 51 %.

Celkově lze ale zhodnotit tento stav jako uspokojivý, protože odpovědi spíše nesouhlasím a určitě nesouhlasím označilo 0 % respondentů v obou kategoriích.

Pokud bychom se podívali hlouběji a prozkoumali tuto otázku nejen z hlediska muži versus ženy, ale například z hlediska rodinného stavu – došli bychom k závěru, že v kategorii svobodných a rozvedených respondenti vícekrát označili možnost spíše souhlasím než v kategorii ženatý/vdaná. Což koresponduje se skutečným stavem, dle mého názoru.

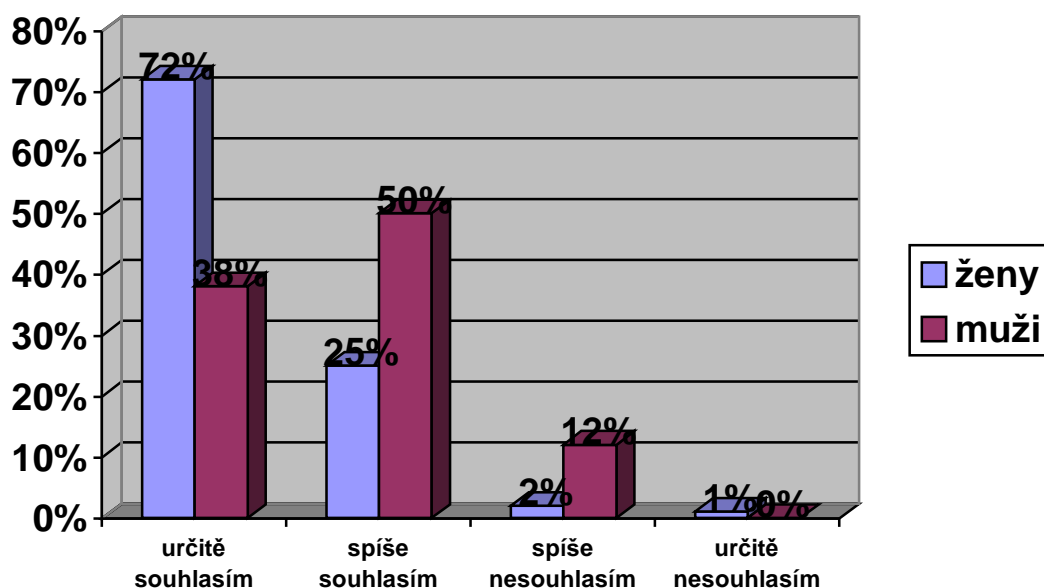
Výrok č. 2
Rodina zásadně mění svou podobu.

Většina mužských respondentů v tomto výroku se vyjádřila v 75 % spíše souhlasím, u žen tento výrok v kategorii spíše souhlasím se objevil v 62 % a v kategorii určitě souhlasím u žen v 38 %.

Zajímavé je, že u mužů se objevili odpovědi určitě nesouhlasím v 25 %. Z těchto výsledků je vidět, že názory opravdu nejsou jednotné na tuto problematiku, ale v procentuálním hodnocení se shodují muži i ženy, že spíše souhlasí s tím, že rodina zásadně mění svou podobu.

Výrok č. 3
Děti se mají starat o své rodiče ve stáří.

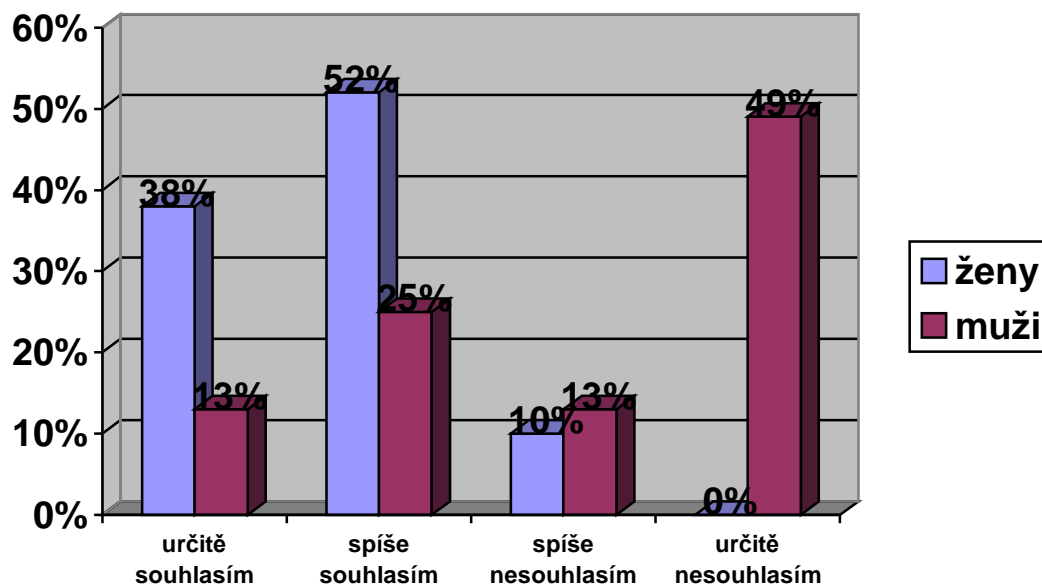

V posledních letech se o této otázce hodně diskutuje. Jak z šetření vyplývá, u žen v 72 % a u mužů v 38 % převládá názor, že souhlasí s tím, aby se děti staraly o své rodiče ve stáří. Což by takto mělo fungovat. Vysoké procento kladných odpovědí u žen může nasvědčovat i tomu, že jde o přetrvávající genderový stereotyp, od něhož se ženy oprostují jen postupně.

Do role ženy je tak automaticky začleňována i starost a péče o rodiče ve stáří. Společnost automaticky připisuje tuto činnost ženě, aniž by si kdokoliv uvědomoval, že v současné společnosti se role muže a ženy výrazně mění. Přinejmenším zaměstnanost ženy se výrazně zvýšila a tudíž by tyto činnosti měly být rozděleny stejným dílem (tak jako starost o domácí práce) mezi muže a ženy.

Výrok č. 4

Pečovatelská funkce rodiny je stále více přesouvána na jiné instituce.

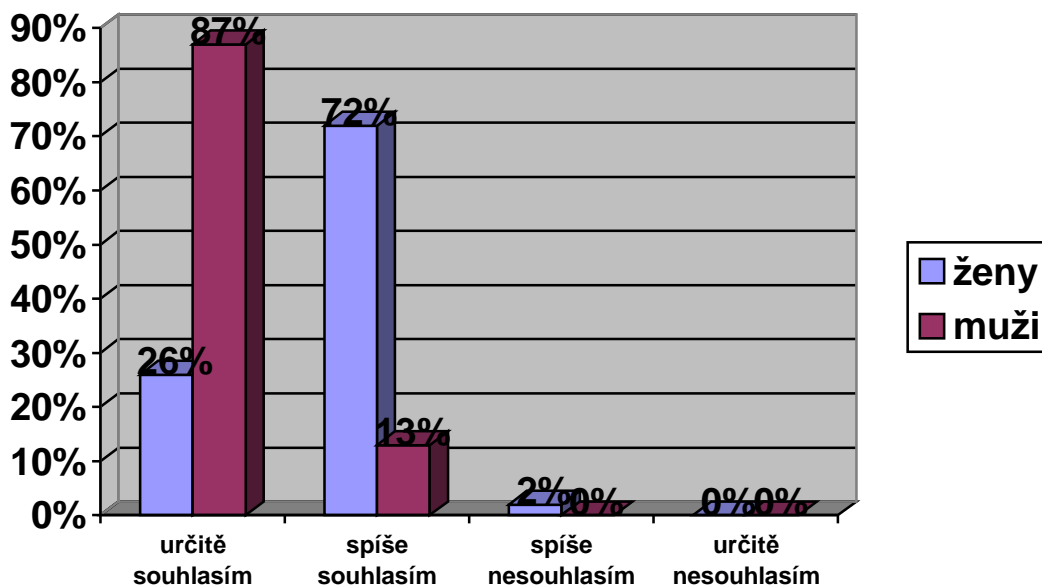

Tento výrok souvisí s předcházejícím výrokem . Již víme, že děti by se měly postarat o rodiče ve stáří, s čímž většina souhlasí. A spíše souhlasí zvláště ženy, že pečovatelská funkce rodiny se více přesouvá na jiné instituce v 52 %.

U mužů převládá názor, že určitě nesouhlasí s tímto výrokem – 49 % . Výsledky se diametrálně odlišují v závislosti na pohlaví. Což jen potvrzuje, že jde o v naší společnosti převládající genderový stereotyp, který lze jen stěží během krátkého časového intervalu změnit.

Výrok č. 5

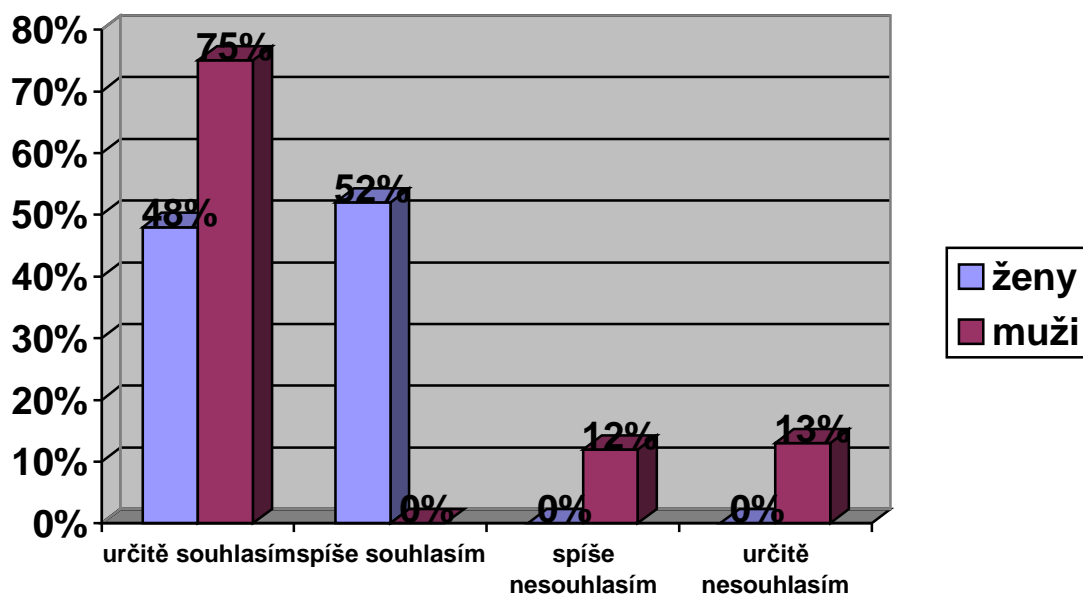
Rodina stále plní svou funkci biologickou.

Dnešní rodina mění své funkce, ale jak je vidět z názorů respondentů jednoznačně u mužů v 87 % rodina plní funkci biologickou, s čímž spíše souhlasí i 72 % žen.

Nesouhlas je zastoupen v zcela mizivém měřítku. Z čehož můžeme dovodit, že biologická funkce rodiny je stále aktuální a nepostradatelná. Tato funkce pravděpodobně i v budoucnu bude neměnná.

Výrok č. 6
Přibývá počet rodin s menším počtem dětí.

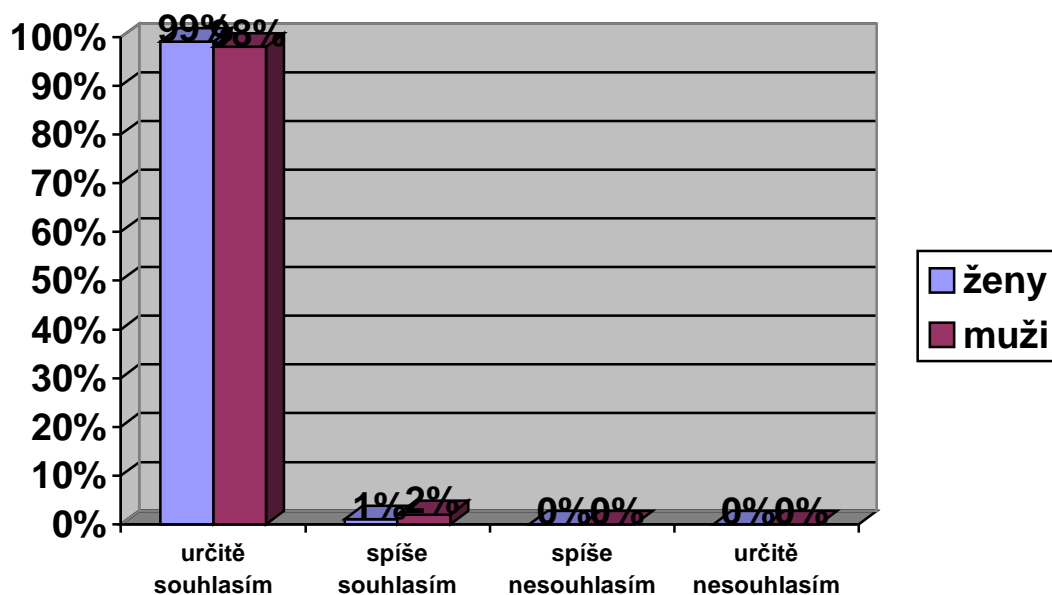
Na tento výrok nejvíce reagovali muži, a to v 75 % určitě souhlasili, že je stále více rodin s menším počtem dětí, ženy spíše souhlasily 52 %. U mužů se také objevili v 12 % výroky, že spíše nesouhlasí a určitě nesouhlasí ve 13 %.

Když jsem tyto záporné odpovědi respondentů porovnávala s demografickými údaji, které uvedli v dotaznících – jednalo se v zásadě o ty, kteří již mají 3 a více dětí.

Takže se dá říci, že každý soudí, dle svého konkrétního případu. Ale obecně můžeme považovat za převážný souhlas jak mužů, tak žen s tímto výrokem.

Výrok č. 7

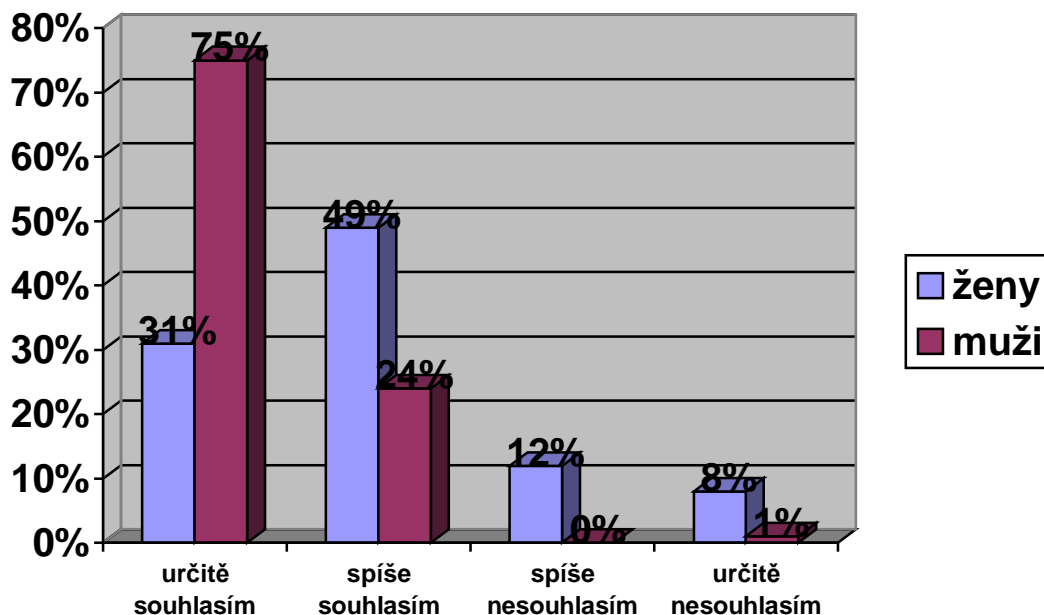
Rodinné prostředí je důležité pro výchovu dětí.

Odpovědi respondentů na tento výrok byly skoro totožné. Muži (98 %) i ženy (99 %) určitě souhlasí s tím, že rodina je velmi důležitá pro výchovu dětí. Rodina jak je patrné i z názorů patří mezi základní jednotku společnosti. Názory v tomto ohledu se nijak nemění.

Výrok č. 8

Dnešní rodina má méně času na to, aby její členové trávili společně volný čas.

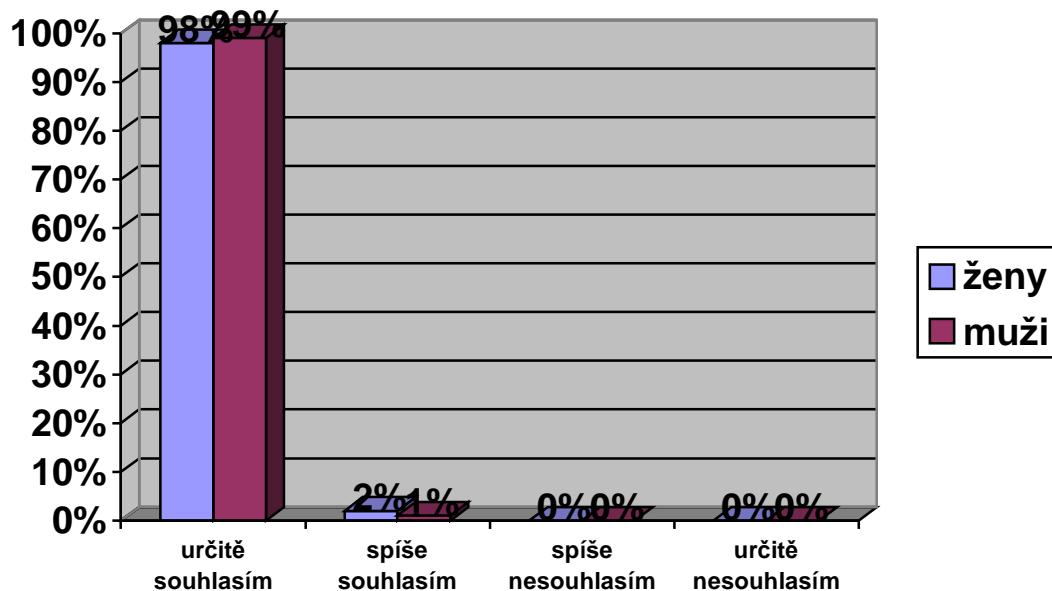
Rodina má stále méně času na to, aby její členové trávili společně volný čas. S tímto výrokem se ztotožnilo 75 % mužů, 31 % žen a spíše souhlasilo 49 % žen a 24 % mužů. Nesouhlas vyjádřily zvláště ženy, a to v 12 % spíše nesouhlasily a určitě nesouhlasily v 8 %.

Převládá však názor, že času pro rodinu je méně, než by bylo záhodno. K čemuž přispívá zrychlené životní tempo, zvyšující se nároky na vzdělání pracujících a ostatní globální problémy současné společnosti.

Což se bohužel bude odrážet na nedostatečné výchově dětí. A to co vložíme do dětí, to se nám bude jako bumerang za nějaký čas vracet. Dle mého názoru, tento trend není dobrý a v budoucnosti se nám může vymstít.

Výrok č. 9

Rodina je místo, kde se dítě má cítit nejbezpečněji.

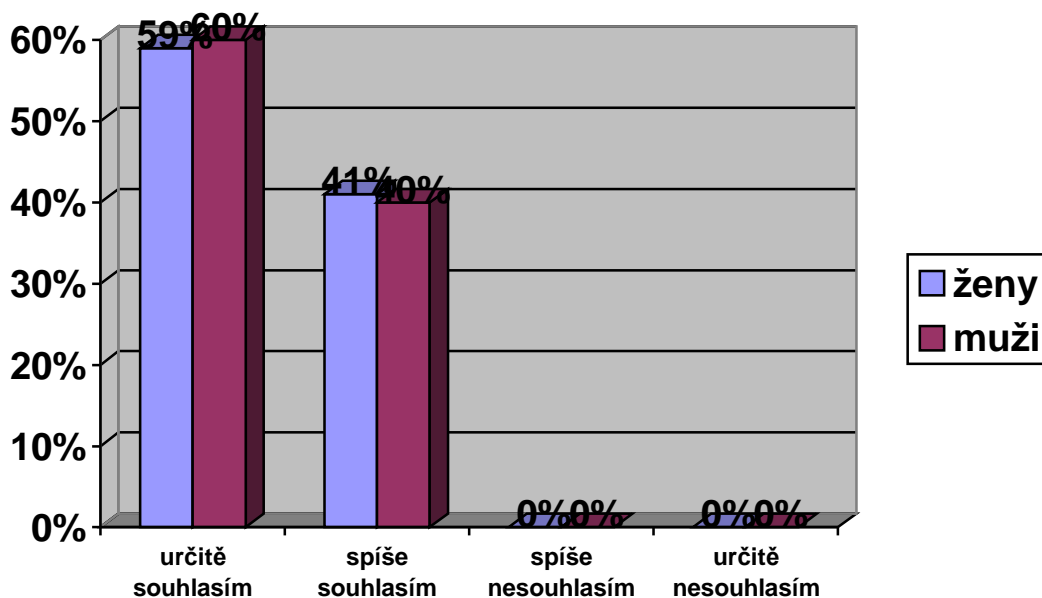

Míra souhlasu u tohoto výroku byla právem jednoznačná. Muži v 99 % a ženy v 98 % souhlasili, že rodina by měla být místem, kde se dítě má cítit nejbezpečněji. Což by takto mělo fungovat. Což potvrdilo, že funkce ochranná je stále neochvějně zakotvena ve společnosti.

Bohužel v dnešní realitě života se setkáváme i s opačnými případy. Nechápu, že někdo může ubližovat dítěti – nevinné bytosti. Ale případy týrání dětí se stále objevují. Na tyto by měla společnost reagovat a snažit se, aby jich bylo co nejméně.

Výrok č. 10

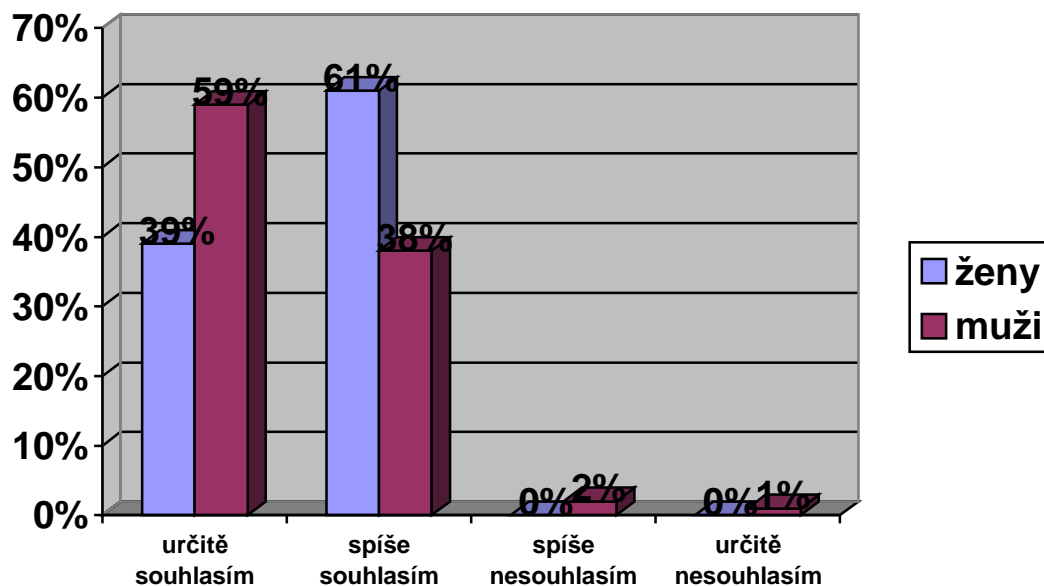
Finanční zabezpečení rodiny je důležitou funkcí rodiny.

Sociálně ekonomická funkce rodiny je dle respondentů, také nesmírně důležitá. Zabezpečení rodiny je u mužů v 60 % a u žen v 59 % vyhodnoceno jako prioritní. Hlavně ženatí a vdané si uvědomují nezbytnost ekonomického zázemí rodiny.

Svobodní/svobodné spíše volili variantu spíše souhlasím, což vychází z jejich předpokladu, že pravděpodobně budou potřebovat pro rodinný život stabilní finanční zázemí.

Výrok č. 11
Stát má více podporovat rodiny s dětmi.

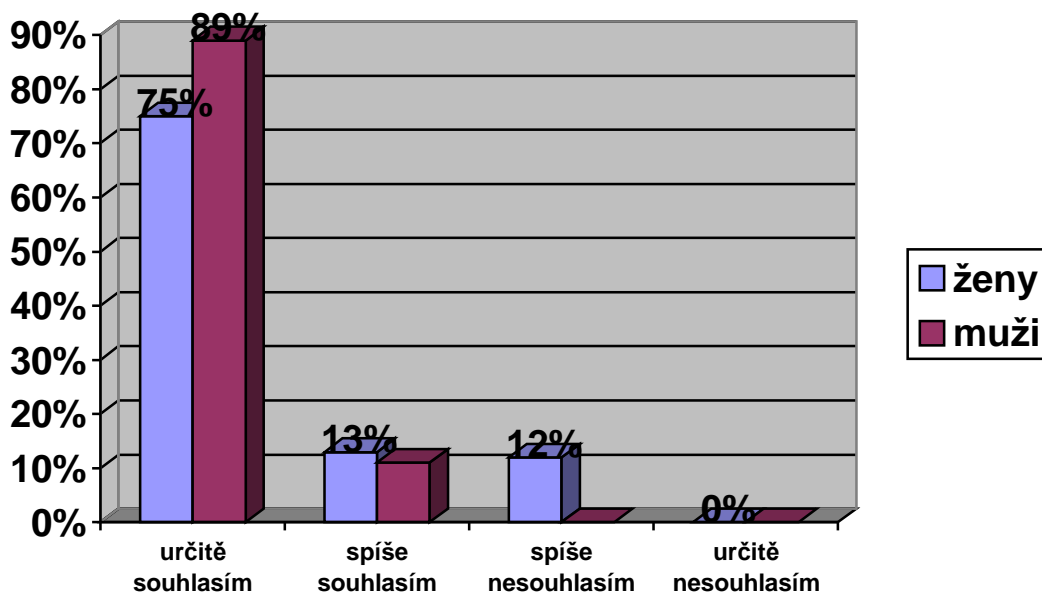

U tohoto výroku dospěli respondenti k více či méně podobnému hodnocení, muži i ženy vybírali z kladného hodnocení výroku. Určitě souhlasím zvolilo 39 % žen a 59 % mužů, spíše souhlasím 61 % žen a 38 % mužů, nesouhlas byl v obou kategoriích mizivý. Určitě souhlasím volili všichni svobodní respondenti, kteří očekávají podporu státu. Ostatní si také uvědomují, jak je důležité, aby stát více podporoval nejen začínající, ale i stávající rodiny s dětmi.

Stát si tuto situaci také uvědomuje a činí některé kroky, které by měly přispět ke zlepšení celkové situace všech rodin. Tak jak popisují v teoretické části diplomové práce vláda se chystá podpořit rodiny na základě Akčního plánu na podporu rodin s dětmi jako cílovou skupinu, a to prostřednictvím efektivní podpory oblastí služeb pro rodiny s dětmi, slučitelnosti profesních a rodinných rolí, rozvíjet rodinnou politiku na úrovni krajů a obcí a rozvíjení komplexní finanční podpory rodin s dětmi.

Výrok č. 12

Nedostupnost bydlení je zásadní problém v zakládání rodiny.

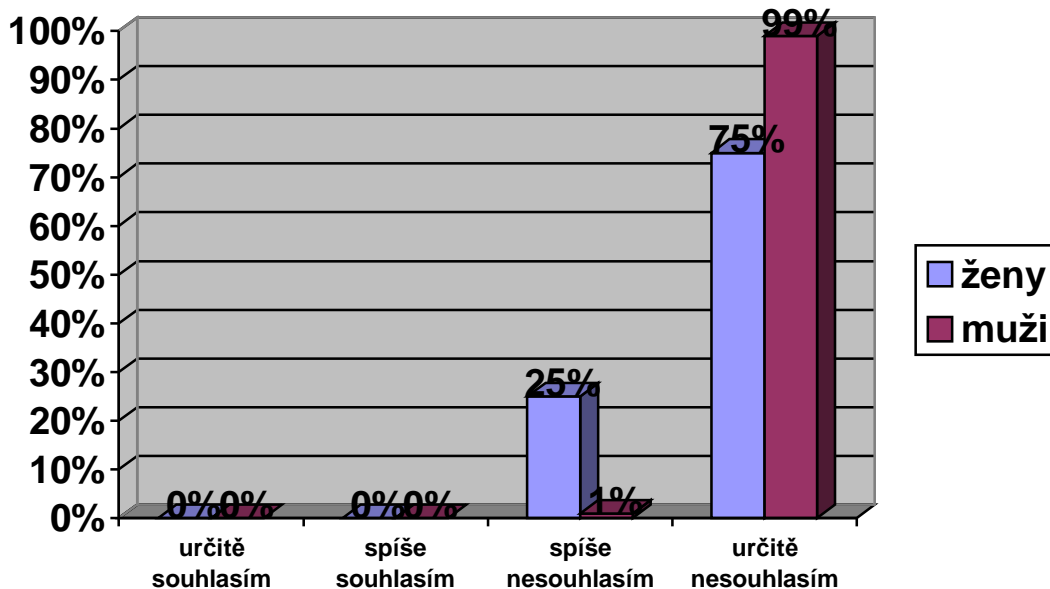

Názor žen v 75 % a mužů v 89 % určitě souhlasím, že nedostupnost bydlení je zásadní problém v zakládání rodiny hovoří za vše. Ostatní alternativy jsou spíše okrajové.

Všichni si uvědomujeme, že otázka bydlení je zásadní. Dnešní začínající rodina, pokud nemá finanční podporu rodičů je odkázána na řešení bydlení buď s rodiči nebo po podnájmech, které nejsou také finančně nijak laciné.

Dostupnost vlastního bydlení je nereálná. V této oblasti se domnívám, že má naše společnost zásadní problém. Chybí komplexní a hlavně účinná strategie státu, jak dopomoci zvláště mladým ke slušnému bydlení, které by nebylo na úkor „živoření“. Stavební spoření, bezúročné půjčky to vše funguje, ale většinou to nedostačuje na astronomické částky, které jsou za bydlení žádány. Pak nastupují hypotéky na 25 let a více, ale na ty každá rodina nedosáhne. Zvláště pokud jeden z rodiny je na mateřské či rodičovské dovolené a rodina musí vyjít s jedním hlavním příjmem a státní podporou.

Výrok č. 13
Špatné manželství je lepší než žádné.

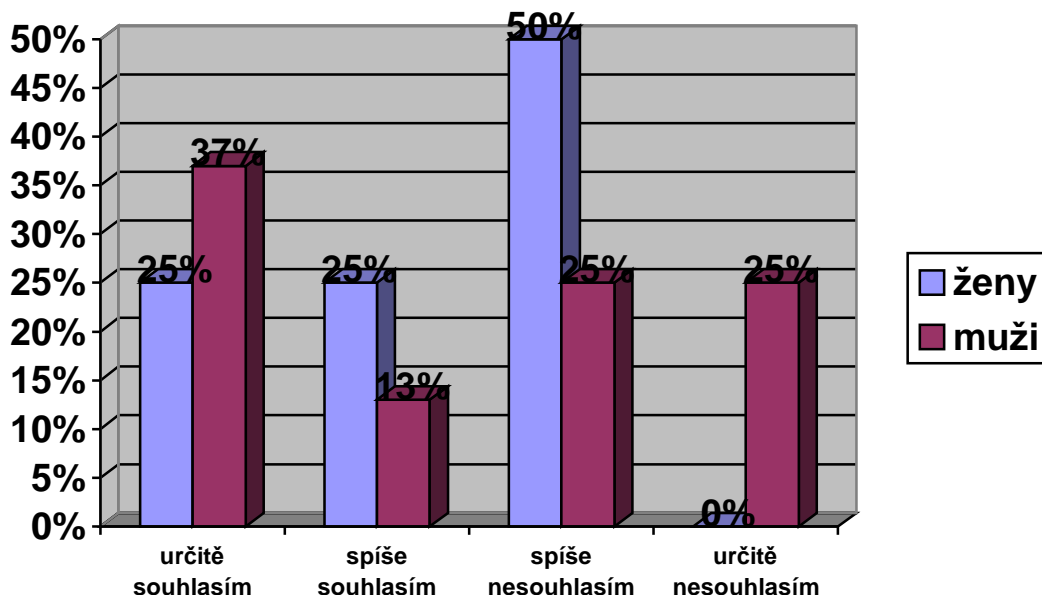

Na tento výrok reagovali respondenti následovně – 0 % mužů i žen – kategorie určitě souhlasím i spíše souhlasím a v kategorii spíše nesouhlasím vyjádřili svůj postoj ženy v 25 % a muži v 1 %, ale kategorie určitě nesouhlasím byla u žen zastoupena v 75 % a u mužů dokonce v 99 %. Což naznačuje jasný postoj mužů, že neuznávají špatná manželství, raději tento problém řeší rozchodem. U žen je vidět, že nemohou toto tvrzení podpořit s takovou intenzitou jako muži, protože se ve většině případů musí rozhodovat i za svoje děti, což je velmi omezuje v razantních řešeních. Někdy jsou nuceny přijmout kompromis, pro blaho svých dětí.

Tento výrok byl položen také ve výše zmiňovaném výzkumu Rodina a mění se gender role, který byl realizován kolem roku 1989. I z tohoto výzkumu vyplynulo: „že dnes nikdo nesetrvává v manželství pokud nechce, jen z důvodů společenského tlaku či zvyklosti. Tradiční sociální nátlak, který nutil muže a ženy setrvat v manželství, dnešní generace již vůbec neznají. Zde naopak paradoxně funguje postoj, pokládat každé manželství, které má problémy za špatné, a tudíž hodné rozvodu“⁵²

⁵² ČERMÁKOVÁ, M., *Výzkum – Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny*. WP 97:08

Výrok č. 14
Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.

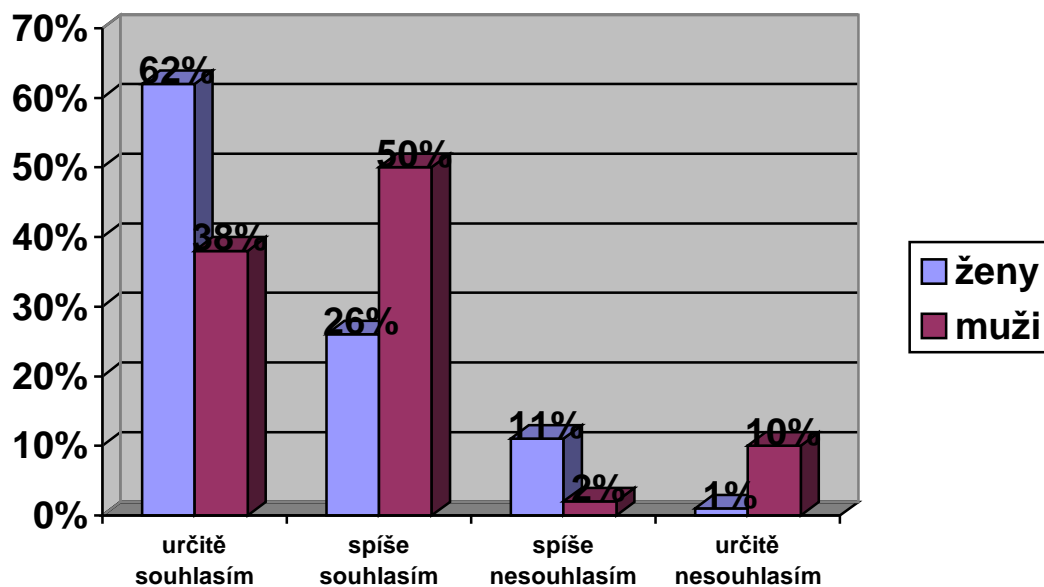

Vysoká míra nesouhlasu byla vyjádřena ženami 50 % (spíše nesouhlasím), muži vyjádřili svůj názor spíše opačně, a to v kategorii určitě souhlasím 37 %. U tohoto výroku nemůžeme zcela určit jasné stanovisko jak žen, tak mužů. Jsou zde značně zastoupeny i další kategorie – spíše souhlasím ženy 25 % a muži 13 % a určitě nesouhlasím u mužů je zastoupeno 25 %. Z těchto výsledků si dovoluji odvodit, že společnost v této otázce není jednotná. Někdo se domnívá, že je lepší pro děti, když bude soužití bezproblémové, ale bez sňatku, jiní se domnívají, že je sňatek nezbytný. Muži spíše cítí svou morální povinnost si těhotnou ženu vzít, ale otázkou je pak jak chápou rodinný život včetně monogamního přístupu k manželství.

Velmi zajímavé se jeví, že výsledky výzkumu, který byl realizován v roce 1989 - Rodina a měnící se gender role jsou odlišné. Vysokou míru souhlasu našli jak u mužů, tak u žen. Tlak na to, aby děti vyrůstaly v rodině legitimizované sňatkem byl v české společnosti velmi silný. Domnívám se, že zde je vidět jak se česká společnost vyvíjí. Ne vždy bohužel k lepšímu. Tlak na to, aby děti vyrůstaly v manželství stále více slábne. Což můžeme sledovat i v teoretické části diplomové práce i v grafech, kde se uzavírá stále méně manželství.

Výrok č. 15

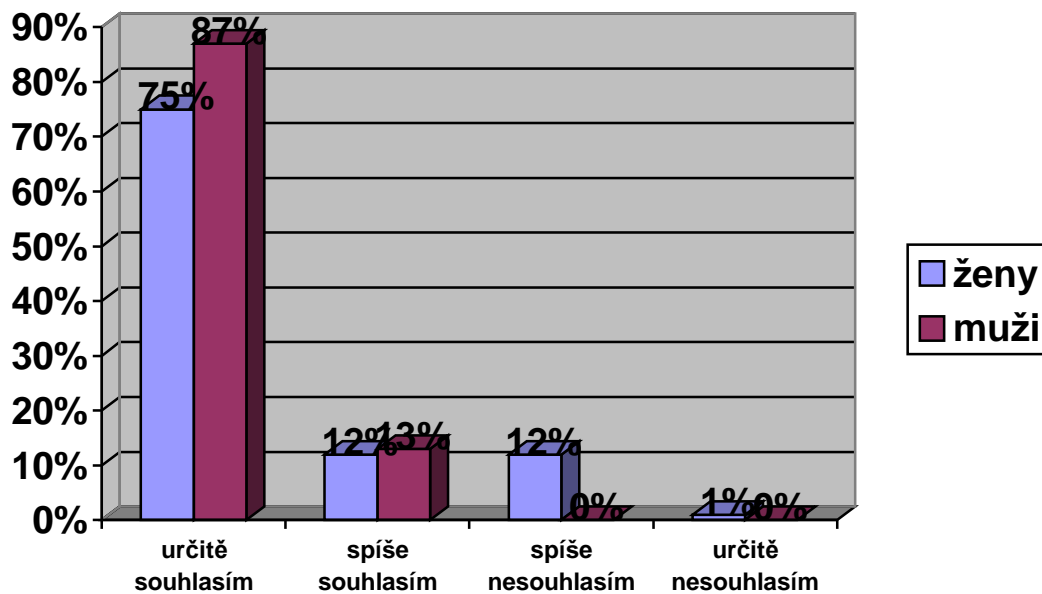
Je v pořádku, když lidé žijí spolu, aniž by plánovali sňatek.

Tento výrok akceptuje (určitě souhlasím) 62 % žen a 38 % mužů a spíše souhlasí 26 % žen a 50 % mužů. I z minulého výroku se očekávalo, že tento návod k soužití bude stále více preferován. Jde o moderní trend soužití bez sňatku.

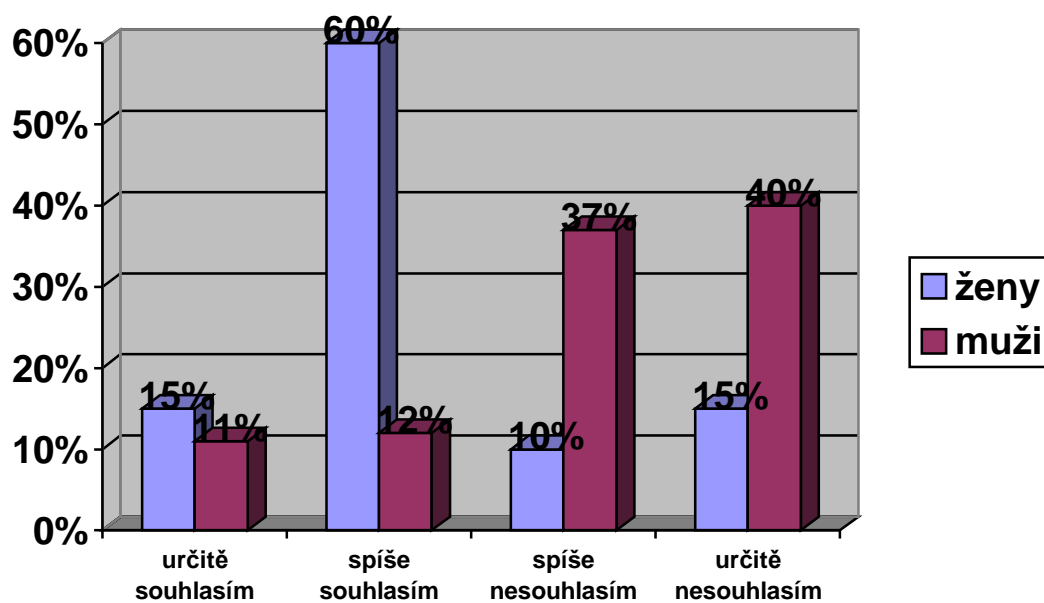
Výrok č. 16

Je dobré, když lidé, kteří hodlají uzavřít sňatek, spolu nejdříve žijí.

I v tomto výroku dochází k velké míře souhlasu u žen jde o 75 % a u mužů dokonce 87 %. U výše zmíněného výzkumu bylo dosaženo podobných výsledků muži i ženy vyjádřili vysokou míru souhlasu (70 %). Z čehož můžeme usoudit, že tento názor zůstává stále stejný.

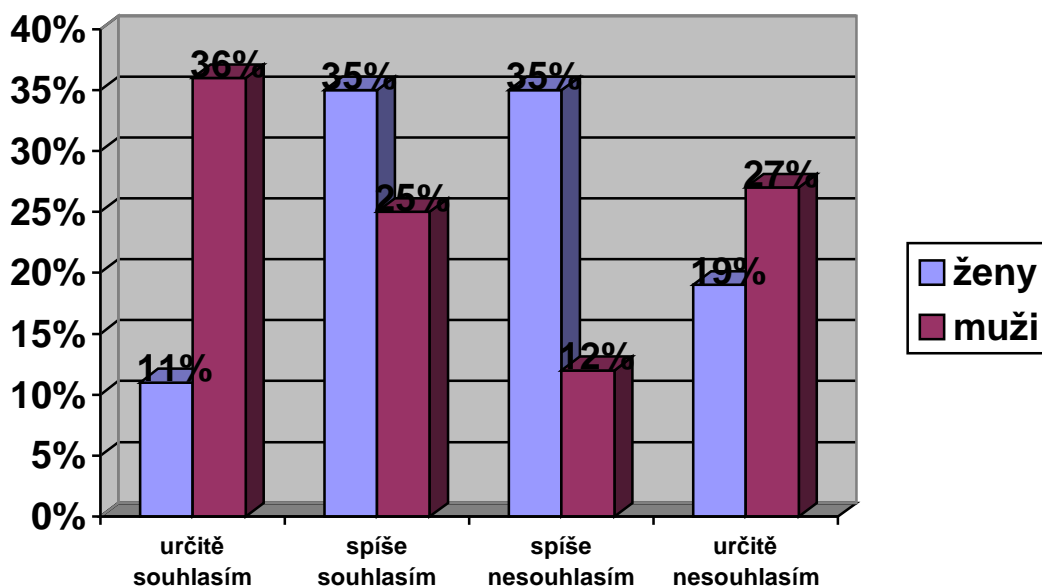
Výrok č. 17
Hlavním důvodem uzavírání sňatků je mít děti.

Spíše souhlasím – tuto kategorii zvolilo 60 % žen u mužů se objevovaly odpovědi spíše nesouhlasím (37 %) a určitě nesouhlasím 40 %. Zde je vidět jiný náhled na tento názor z ženského hlediska a z mužského pohledu. Ženy se domnívají, že hlavním důvodem ke sňatku je dítě, muži nikoliv.

Výrok č. 18

Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, když pár není schopen řešit své manželské problémy.

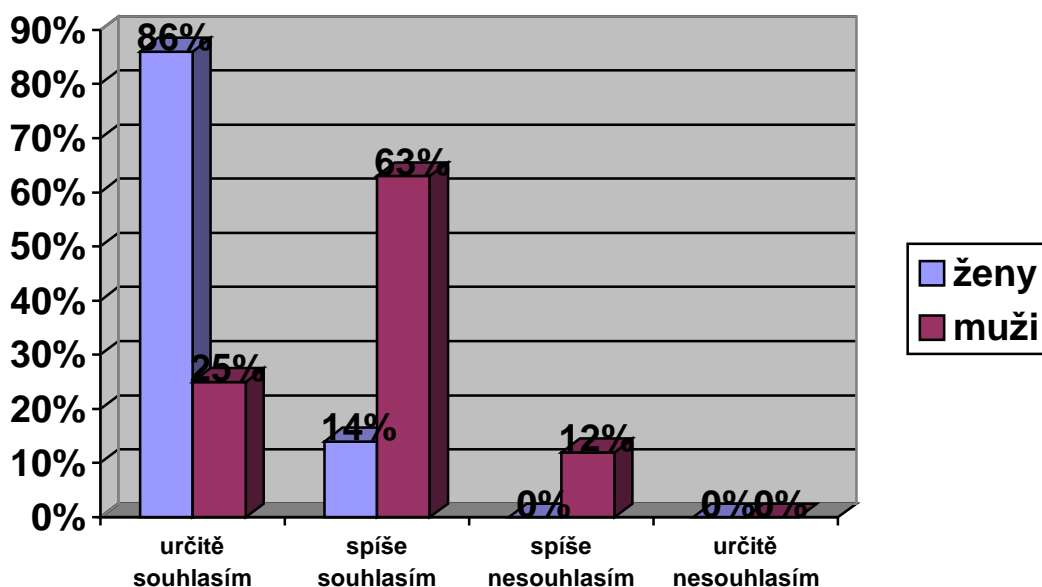

U tohoto výroku označilo variantu určitě souhlasím 11 % žen a 36 % mužů, spíše souhlasím 35 % žen a 25 % mužů. Nesouhlas – spíše nesouhlasím vyjádřilo 35 % žen a 12 % mužů. Určitě nesouhlasím – 19 % žen a 27 % mužů. U tohoto výroku nemůžeme říci, že názor na tento problém by byl jednoznačný. Jednotlivé míry souhlasu či nesouhlasu jsou podobně rozvrženy. Různé názory na tento výrok mohou být ovlivněny individuálními charakteristikami jednotlivých respondentů a hlavně také mohou vycházet ze zkušeností, které mají jednotliví respondenti z vlastního okolí.

Domnívám se, že každý z nás je do značné míry ovlivněn prostředím ve kterém vyrůstal a ve kterém se pohybuje ve společnosti. Nápodoba je v tomto ohledu, dle mého názoru, velmi důležitým faktorem, který ovlivňuje zásadní rozhodnutí v této oblasti.

Výrok č. 19

Postavení ženy se v posledních letech zásadně změnilo.

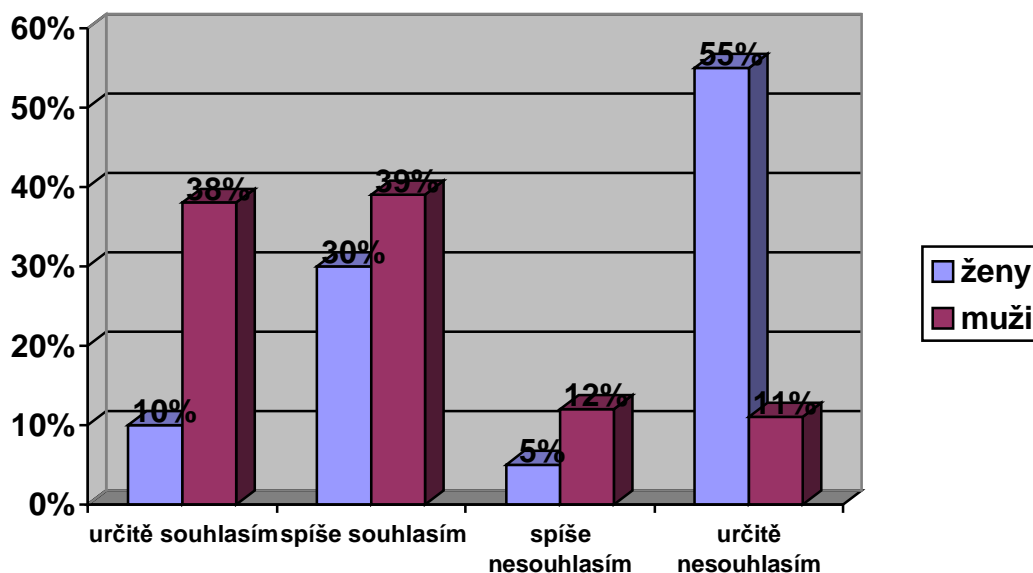

Aktuální téma dnešní doby. Postavení ženy se vskutku výrazně změnilo, což dokládá i výsledek provedeného dotazníkového šetření. Ženy vnímají zcela jasně, že jde o zásadní změnu (86 %). Muži označují tuto skutečnost kategorií – spíše souhlasím – v 63 %. Nesouhlas je vyjádřen pouze okrajově. I když byl nesouhlas vyjádřen pouze okrajově, zajímalo mne, zda by se u těchto respondentů nedal najít nějaký společný demografický ukazatel, který by naznačil, proč tito respondenti mužského pohlaví spíše nesouhlasí.

Zjistila jsem, že 90 % respondentů, kteří označili odpověď spíše nesouhlasím u tohoto výroku patří do věkové kategorie 60 +. Vypadá to, jako když si starší muži nechtějí připustit, že opravdu dochází ve společnosti ke změnám v postavení ženy.

Výrok č. 20

Je-li žena zaměstnána na celý úvazek, rodina tím v zásadě trpí.

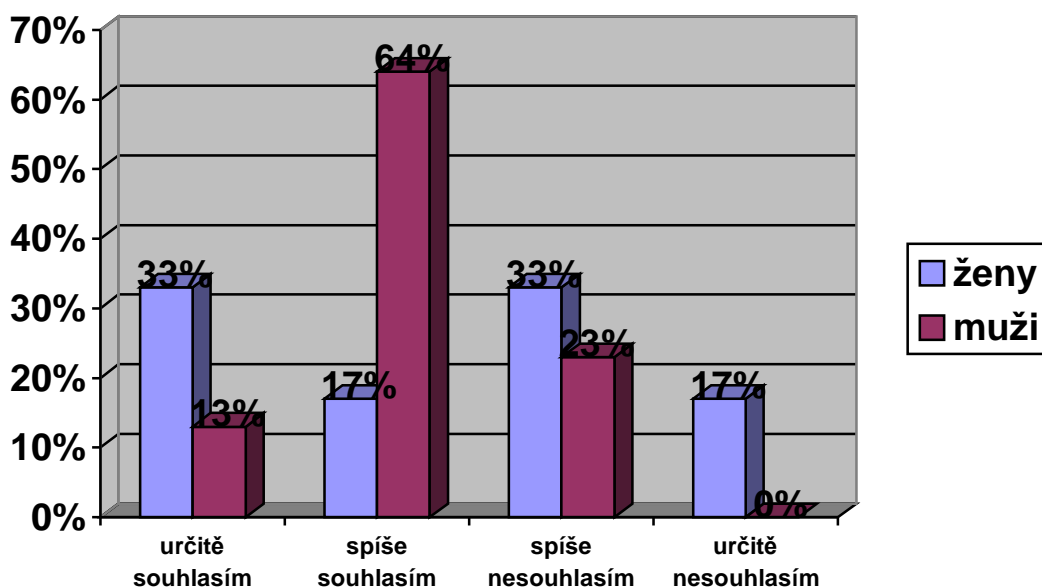
Z grafu jasně vyplývá, že muži vnímají tento názor spíše souhlasně – určitě souhlasím 38 % a spíše souhlasím 39 %. Což naznačuje, že žena pokud pracuje, muži není poskytováno toliko péče, kterou by si představoval. U žen je zcela zřejmý opačný výsledek, a to určitě nesouhlasím 55 %. Tyto výsledky jen mohou podpořit vlastní zkušenosti, kdy jako pracující žena se snažím věnovat po práci hlavně dítěti a v poslední řadě až manželovi. Což určitě vnímá, jako pocit, že mým zaměstnáním na celý pracovní úvazek trpí celá rodina.

Ke stejnému výsledku došel i výzkum - Rodina a mění se gender role. Je zde naznačeno, že jde o to, že genderové rozdíly jsou hluboce zakotveny ve stereotypch, které se vztahují k roli ženy či muže. Jde v podstatě o hluboký, neřešený konflikt mezi tím, co žena dělá (tj. pracuje) a mezi tím, co si myslí, že by měla dělat, aby to bylo správné (být doma).⁵³

⁵³ ČERMÁKOVÁ, M., *Výzkum – Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny*. WP 97:08

Výrok č. 21

Zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být nezávislou.

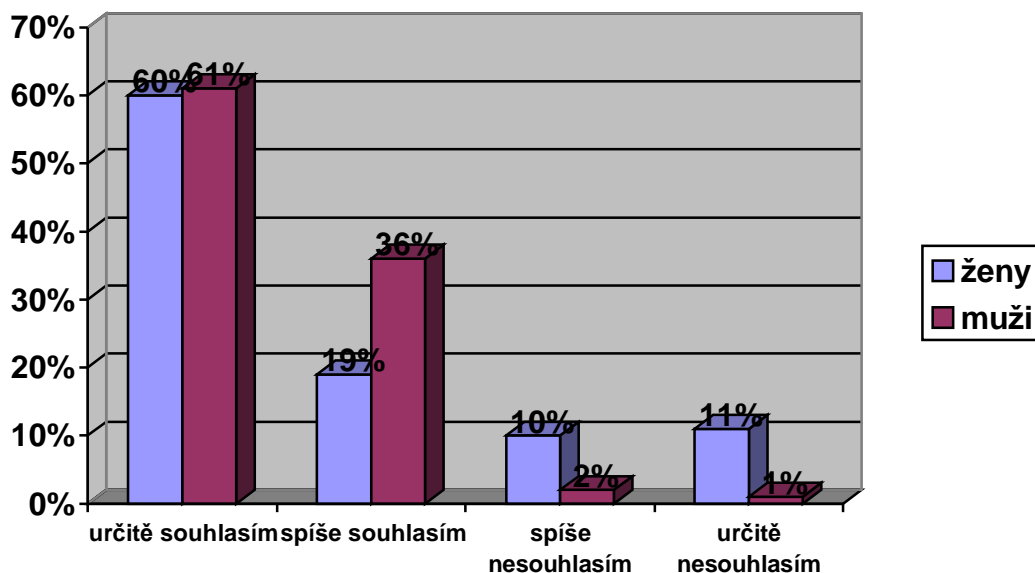

Největší míru souhlasu (spíše souhlasím) u tohoto názoru vyjádřili muži – 64 %. Ženy se vyjádřily v kategorii určitě souhlasím v 33 %, ale i spíše nesouhlasím také 33 %.

Domnívám se, že tyto odpovědi naznačují, že ženy můžeme rozdělit do dvou kategorií. Jedna zásadně preferuje zaměstnání a vidí v ní nezávislost a druhá skupina vidí svou nezávislost i v jiných attributech než v zaměstnání.

Výrok č. 22

Většina žen dnes musí pracovat, aby pomohly finančně zabezpečit svou rodinu.

Názor na tento výrok je přesvědčivě shodný. Jak u mužů tak u žen. 60 % žen a 61 % mužů určitě souhlasí a spíše souhlasí 19 % žen a 36 % mužů. Spíše nesouhlasí 10 % žen a 2 % mužů, určitě nesouhlasí 11 % žen a 1 % mužů.

Z genderového výzkumu vyplývá, že tato skutečnost je stále stejná. I v roce 1989 četnosti odpovědí na tuto otázku potvrdily předchozí závěry. Ženy se účastní placené práce. Otázka vnucuje představu, že kdyby nemusely, tak by se placené práce vzdaly a zůstaly by v domácnosti.

Souvislost není tak jednoduchá, přestože se připouští, že rodina druhý příjem potřebuje. Je však třeba otevřít problém odlišným způsobem. Je vůbec reálná hodnotová orientace české populace na omezení spotřeby a na skromnost?

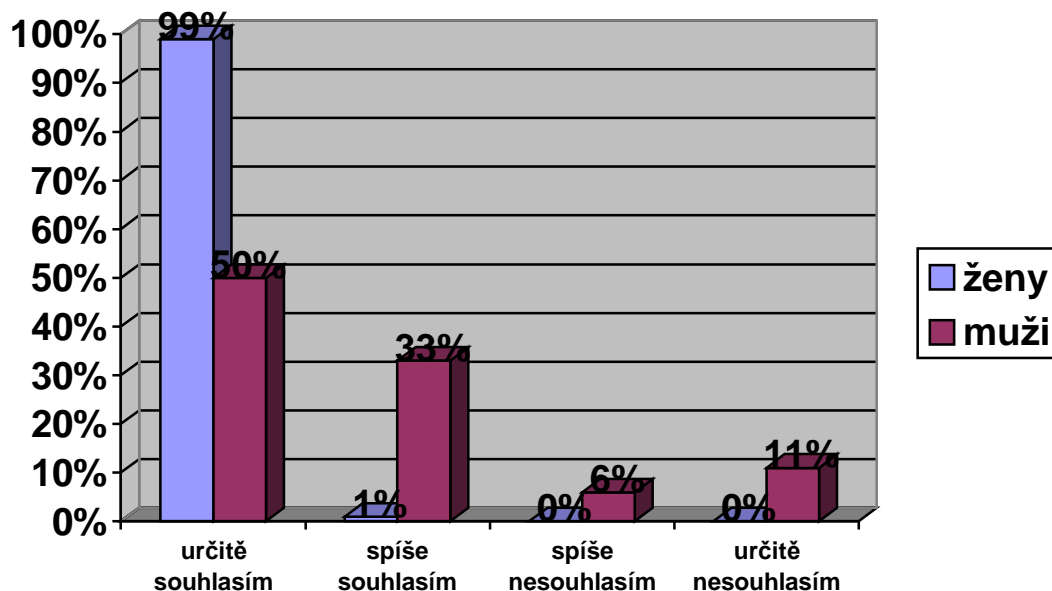
Nečeká českou rodinu spíš další vlna transformačních kroků, které hrozí snížením životní úrovně (snížování pracovníků, zvyšování cen nájmu a energií, inflace, školné, atd.)?

Je vůbec možné otestovat rodinnou situaci, za které je další příjem do rodiny nedůležitý? Při jaké příjmové hladině v rodině vzniká? Kde je zaručeno, že potom (při saturaci rodinných potřeb) nebudou hrát větší roli dnes nedoceňované aspekty ženské práce: např. nezávislost na příjmu partnera, nárok na sociální zabezpečení, minimalizace ze ztráty kvalifikace, pozice ženy s vlastním povoláním, seberealizační momenty, hodnotová orientace a další?⁵⁴

Obávám se, že otázky, které nastolil výzkum z roku 1989 začínají být značně aktuální. Zcela mě ochromuje s jakou přesností předvídal situaci, které jsme v dnešní době svědky. Snižování pracovníků, zvyšování cen nájmu a energií, inflace a další. To vše se promítne také do rodinné situace.

⁵⁴ ČERMÁKOVÁ, M., *Výzkum – Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny*, WP 97:08

Výrok č. 23
Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena.

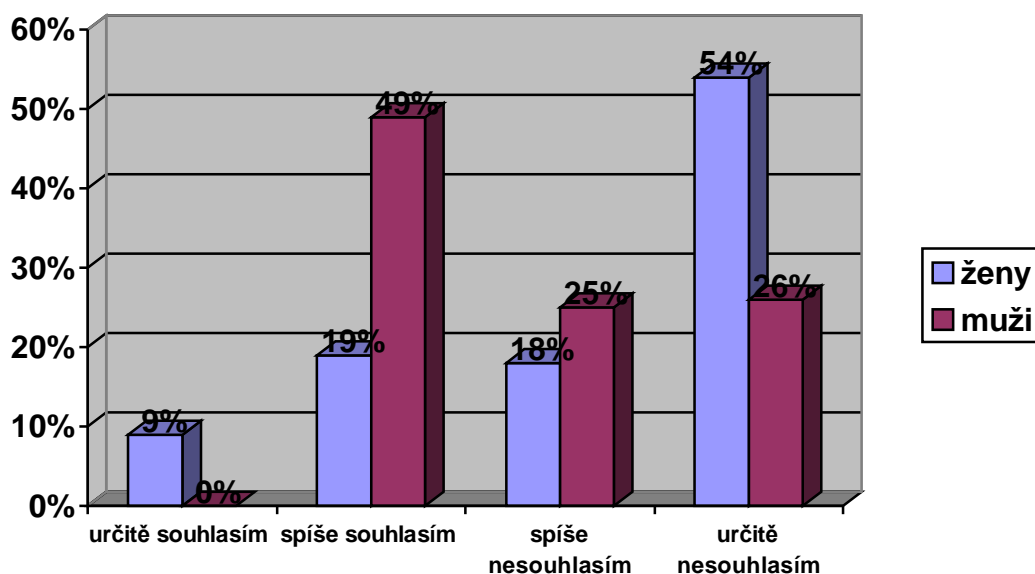

Určitě souhlasím u tohoto názoru vyjádřilo 99 % žen a 50 % mužů, spíše souhlasím – ženy 1 % a muži 33 %. Nesouhlasné stanovisko vyjádřilo – spíše nesouhlasím 6 % mužů a 11 % mužů určitě nesouhlasilo.

Ženy nesouhlas nevyjádřily. Z těchto výsledků je patrné, že žena si zcela jistě uvědomuje, že musí přispívat do rodinného rozpočtu.

Výrok č. 24

Muž má vydělávat peníze a žena se starat o domácnost a rodinu.

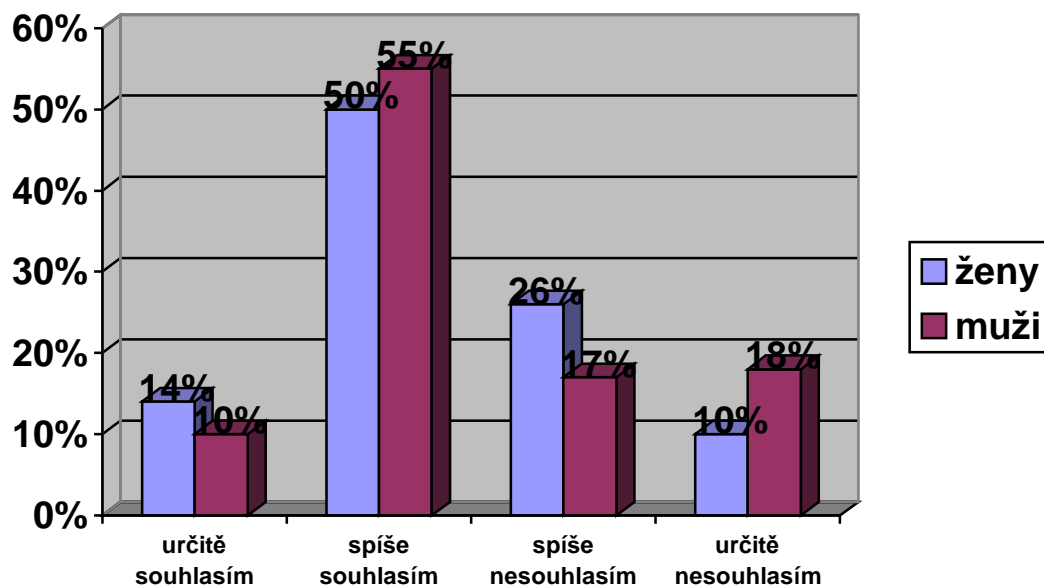
I ve výsledcích tohoto šetření jasně vyplývá, že ženy s tímto výrokem určitě nesouhlasí 54 % a muži naopak spíše souhlasí – 49 %. I zde je vidět, že u mužů funguje zažitý model, který ve společnosti stále převládá.

Tyto výsledky potvrdil i výzkum Gender studies, který se zabýval problematikou rodiny, životních hodnot a rovnosti pohlaví mladých Čechů a Češek. Výzkum byl proveden před několika lety Sociologickým ústavem a došel k jednoznačnému závěru, že 2/3 všech českých mužů si přejí mít ženu v domácnosti a jsou zastánci tradičního konzervativního rodinného modelu, kdy pouze muž pracuje, všechny v rodině živí a žena se stará o domácnost a vychovává děti. Ženy naopak spíše preferují rovnocenné dělení rolí v rodině.⁵⁵

⁵⁵ VAVROŇ, J., *Muž má živit rodinu a žena vychovávat děti, myslí si mladí Češi*, Právo 20.8.2008

Výrok č. 25

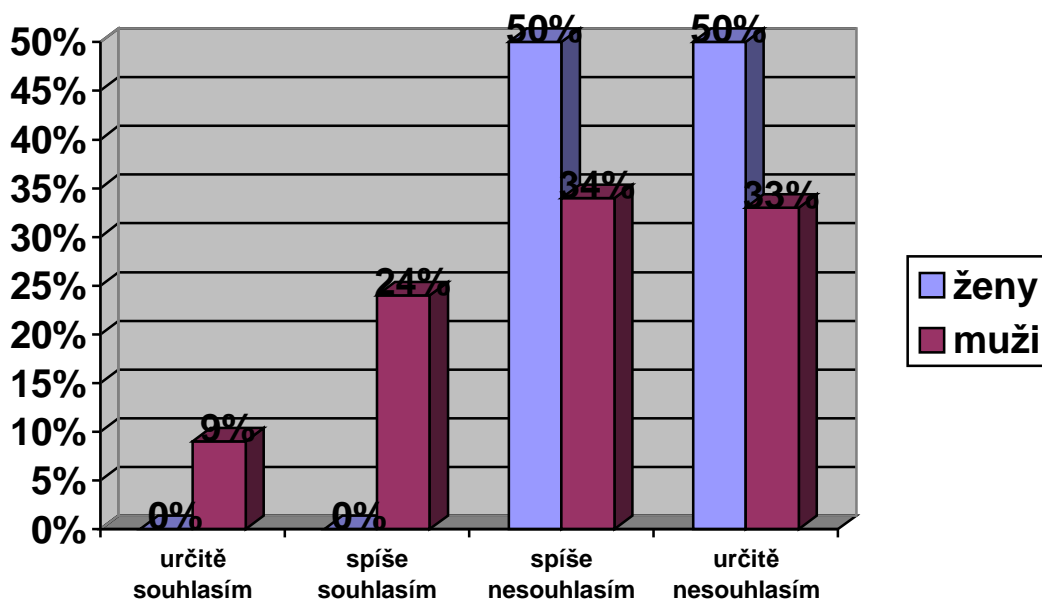
Rodina často trpí tím, že se muži příliš zaměřují na svou práci.

Nejvíce zastoupenou odpovědí na tento výrok bylo spíše souhlasím, a to u žen v 50 % a u mužů dokonce v 55 %. Což můžeme zhodnotit, že tuto situaci si uvědomují ženy i muži velmi obdobně.

Výrok č. 26

Není správné, aby byl muž doma s dětmi a žena chodila do práce.

Míra souhlasu či nesouhlasu s tímto výrokem je velmi zajímavá. Ženy si rovným dílem (50 %) rozdělily kategorii nesouhlasu.

U mužů převažuje 34 % kategorie spíše nesouhlasím, určitě nesouhlasím 33 %. V souhlasné kategorii jsou zastoupeni již jen muži, a to určitě souhlasím 9 % a spíše souhlasím 24 %.

Domnívám se, že výsledky jsou ovlivněny skutečností, že žádný z respondentů nezažil tento model ani ho neviděl ve svém okolí.

4.3 Dílčí závěr

Cílem poslední části diplomové práce bylo zjištění míry souhlasu či nesouhlasu s výroky souvisejícími s postavením a funkcí rodiny ve společnosti a potvrzení nebo vyvrácení hypotézy:

„Česká populace má stále stejné názory na funkci rodiny a manželství ve společnosti“.

Pokud se zamyslíme nad závěrem provedeného šetření, musíme předem zhodnotit, zda závěry ke kterým se budu snažit dojít budou objektivní. Tak jak jsem již předeslala v úvodu šetření bylo provedeno pouze s malým výběrovým vzorkem, i když podle Gavory: „Při dotazníkových výzkumech obvykle stačí rozsah 100 respondentů“, je zde ale dle autora jedno úskalí: „Je-li však skupina nehomogenní, tj. skládá-li se z více podskupin, potom musí být každá z nich zastoupena alespoň padesáti procenty“⁵⁶

Výběr respondentů byl proveden náhodně, ale stanovení podskupiny jsem dodržela a provedla rozdělení respondentů, dle pohlaví v poměru 50 %. Výroky, které souvisejí s postavením a funkcí rodiny by bylo možná dobré více konkretizovat a upřesnit, jak jsem zjistila v průběhu šetření.

Domnívám se, že pro lepší objektivitu by bylo vhodné, pokud bych tento výzkum chtěla opakovat, doplnit ho bližšími informacemi o respondentech. Například formou rozhovoru, pozorování, atd. Možná by bylo vhodné u některých výroků zvolit jinou formu odpovědí. Já jsem použila záměrně uzavřené, škálové otázky pro jejich dobrou možnost komparace. Z uvedených odpovědí jsem se snažila vyvodit závěry nejen z hlediska četnosti odpovědí a příslušnosti k určitému pohlaví. Určitě by se daly odpovědi dále více prozkoumat vzhledem k různým demografickým aspektům. Nicméně jsem se pokusila alespoň o malou sondu, dle mého názoru, na současné aktuální téma, které se dotýká každého z nás.

⁵⁶ GAVORA, P., *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido, s. 67, ISBN 80-85931-79-6

Úvodní okruh otázek zjišťoval pomocí předem daných výroků a míry souhlasu či nesouhlasu, zda jsou stále stejné názory na postavení a základní funkce rodin. V této oblasti se hypotéza nepotvrdila. **Česká populace mění zastaralé názory na rodinu a základní funkce rodiny. Rodina zásadně mění svou podobu.** Přesto stále si uvědomujeme, že rodina tvoří základ celé společnosti. Základní funkce rodiny, jako je funkce biologická, pečovatelská, výchovná, ekonomická a ostatní důležité funkce vnímají respondenti jako velmi důležité. Je zde zajímavý pohled na odpovědi rozčleněné dle pohlaví respondentů.

Další okruh výroků se snažil zjistit jaký je současný přístup k manželství ve společnosti. Tak jak naznačují i demografické studie, tak i šetření vykázalo jasné tendence respondentů odklánět se od manželství a preferovat pouze soužití bez legalizace. U některých výroků bylo použito komparace s provedeným průzkumem v roce 1989 a je zde vidět určitý posun, bohužel ne k lepšímu. **Tlak na to, aby děti vyrůstaly v manželství stále více slábnou.** Což můžeme sledovat i v teoretické části diplomové práce.

Poslední část výroků byla směřována na velmi zajímavé a aktuální téma, které zásadně ovlivňuje současnou rodinu, a to postavení ženy v rodině v závislosti na ekonomických potřebách rodiny. Zde bylo vidět, že u některých výroků se odpovědi diametrálně odlišují vzhledem k příslušnosti pohlaví. Tak jak vyplývá i z teoretické části diplomové práce postavení ženy se skutečně hodně změnilo, a to v různých oblastech. Ne ve všem je situace taková, jaká by měla být. Já osobně problém vidím v tom, že jde o otázky, které nelze změnit ze dne na den. **Jde o předávání kulturního a sociálního dědictví z generace na generaci.**

Mám takový pocit, že v této oblasti naše společnost ještě není zcela u konce. Ekonomické potřeby rodiny se zvyšují a jen stěží si můžeme představit, že pouze jeden člen rodiny bude moci finančně zajistit rodinu. Což samozřejmě souvisí i s volným časem, kterého má rodina stále méně. Tento trend také neblaze ovlivňuje rodinné prostředí i do budoucna. Pokud se nebudeme moci věnovat více dětem – opatrovat, vychovávat a usměrňovat základní kapitál každé společnosti – nemůžeme doufat, že se situace výrazně zlepší.

Závěr

Rodina propojuje generace, vytváří pouto solidarity. Je jedinou dosud ničím nenahrazenou institucí, která je nejen schopna přivádět na svět, ale i vychovávat a přetvářet.

Rodina se v průběhu historie velmi měnila. Její prvopočátky bychom hledali někde v době milion let před naším letopočtem. Podoba takovéto rodiny byla spíše silnou sexuální vazbou doprovázenou spoluprací na výchově dětí, kterou bychom mohli přirovnat s některými živočišnými druhy. Postupně se začaly tvořit různé příbuzenské vztahy nejdříve v kmenech, posléze vznikaly různé sociální organizace v Mezopotámii, Egyptě. Převahu státu nad rodinou bychom mohli hledat v Číně nebo v Řecku. **K velmi zajímavým patří klasické teorie o rodině.** Významným kritériem zkoumání bylo vědecké porovnání manželského, rodinného, vlastnického a dědického práva. Kde právní normy slouží jako východisko pro analýzu forem manželství a rodiny. Tendence k zrovnoprávnění ženy přináší druhá polovina dvacátého století. Rodina v tradičním pojetí se začíná rozpadat.

Funkce rodiny se v průběhu historického vývoje mění. Některé funkce ztrácejí svůj původní význam, mizí nebo naopak se rozšiřují. Mezi funkce, které ztratily svůj význam patří funkce výrobní. Rodina již nepotřebuje být kompletní výrobní jednotkou. Existují však funkce, jejichž význam stále zůstává - biologická, sociálně-ekonomická, kulturně-výchovná, emocionální, ochranná a společenská. Důležitým faktorem, který ovlivňuje rodinu je stav společnosti. Dochází k zvyšování životního tempa, objevují se generační problémy, globalizační tendence, problémy v mezilidské komunikaci a další. Výrazně se mění hodnotová orientace.

Moderní rodina bojuje s nedostatkem volného času. Rodina má hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí, což vychází z kulturních a historických tradic, ale hlavně ze zákona. Školy a instituce odpovídají pouze za dílčí část výchovného procesu. **Všechny výsledky výchovy se posléze zase objeví v rodině.** Změny provázející současnou rodinu mimo jiné ovlivňuje také rozdílné postavení ženy ve společnosti. Nosíme v sobě řadu předsudků a stereotypů. Tvář soudobé rodiny

poznamenaly i další změny. Jedná se o snížení prestiže rodiny, změny ve velikosti rodiny, klesá význam manželství, rodičovství a mateřství. Budoucnost rodiny je nejistá. Demografické ukazatele naznačují, že rodina byla dříve komplexnější životní společenství. Proto je důležité vyvíjet všechny možné činnosti a pozici rodiny posílit. I stát si tento problém uvědomuje a podniká různé kroky k tomu, aby se situace rodin více stabilizovala. Důležitým dokumentem je Akční plán, který je zaměřen na základní oblasti podpory rodin.

Z provedeného šetření vyplývá, že skutečně dochází k výrazným změnám v rodinném soužití.

Hypotéza - **Česká populace má stále stejné názory na funkci rodiny a manželství ve společnosti**“ nebyla potvrzena.

Z názoru respondentů vyplývá, že podoba rodiny se výrazně mění. Rodina přesto stále plní funkci biologickou. Pečovatelská funkce rodiny je více přesouvána na jiné instituce, pokud ne, tak tato činnost se automaticky připisuje ženě, aniž by si kdokoliv uvědomoval, že v současné společnosti se role muže a ženy výrazně mění. Přinejmenším zaměstnanost ženy se výrazně zvýšila a tudíž by tyto činnosti měly být rozděleny stejným dílem (tak jako starost o domácí práce) mezi muže a ženy.

Manželství již není tak důležité pro soužití lidí a výchovu dětí. Tlak na to, aby děti vyrůstaly v manželství stále slábne. Času pro rodinu je méně, než by bylo záhodno. K čemuž přispívá zrychlené životní tempo, zvyšující se nároky na vzdělání pracujících a ostatní globální problémy současné společnosti. Což má a hlavně do budoucnosti může mít negativní vliv na nedostatečnou výchovu dětí.

Genderová problematika zásadně ovlivňuje současnou společnost. Většina žen musí pracovat, aby pomohly finančně zabezpečit rodinu. Velmi zajímavé je, že výsledek šetření pohledem obou pohlaví je přibližně shodný. Z genderového výzkumu provedeného v roce 1989 vyplývá, že tato skutečnost je stále stejná. Ženy akceptují, že musí pracovat. Je otázkou, zda by v případě, že by pracovat nemusely, zůstaly v domácnosti. Jedná se o složité dilema, které řeší každá současná rodina. Druhý příjem

je důležitý, ale starost o rodinu a zvláště o děti také. Lze jen stěží posoudit, kde se nachází hranice mezi těmito potřebami rodiny.

Historické známky vývoje i tendence současnosti, směřující k posílení postavení ženy ve společnosti je třeba brát v úvahu a do budoucnosti s nimi počítat.

Rodina jako společenská instituce je součástí společnosti. Je jí nejen ovlivňována, ale také formována. Sociální pedagogika by měla více působit všemi možnými prostředky – harmonizací prostředí, zaměřením se na výchovu mládeže, úpravu volnočasových aktivit. Poukázat na nutnost více podpořit rodinu ve sféře bydlení, daňových úlev, sociálních služeb. Já osobně chápu rodinu jako základ. Místo, kde všichni získáváme „to základní“ a mnohdy i něco navíc. Pokud nebudeme rodinu podporovat nemůžeme v budoucnosti očekávat zásadní změny.

Resumé

Cílem diplomové práce je posoudit názory na postavení a funkci rodiny ve společnosti. Práce se snaží o hrubý nástin historického vývoje rodiny, charakteristiku základních funkcí rodiny, přehledně prezentuje postavení muže a ženy v současné společnosti.

První kapitola je věnována historickému vývoji rodiny, jsou zde přehledně uvedeny základní etapy ve vývoji lidské rodiny od doby milion let před naším letopočtem až po současnost. Velmi zajímavá je kapitola, ve které je poukázáno na klasické teorie o rodině.

Faktory ovlivňující funkce rodiny můžeme najít ve druhé kapitole diplomové práce. Společenské změny ovlivňující celou společnost a promítají se i do rodiny, proto je v této části věnována těmto změnám jedna kapitola.

Třetí část diplomové práce je zaměřena na současnost a budoucnost rodiny včetně genderové problematiky a aktivit k podpoře rodiny. Tato témata jsou velmi aktuální.

Poslední část diplomové práce je věnována průzkumu, který byl proveden formou dotazníku. Provedené šetření vyvrátilo stanovenou hypotézu a došlo k závěru, že „česká populace mění zastaralé názory na rodinu a základní funkce rodiny a rodina zásadně mění svou podobu“.

Anotace

Práce se snaží zjistit názory na postavení a funkci rodiny ve společnosti. Pojednává o historických proměnách rodiny. Pozornost je věnována faktorům, které ovlivňují její funkce. Charakterizuje současnou rodinu, její aktuální problémy a upozorňuje na aktivity k podpoře rodiny. Naznačuje budoucnost rodiny.

Klíčová slova

Historická rodina, názory na rodinu, funkce rodiny, společnost, moderní rodina, genderová problematika , podpora rodiny.

Annotation

This thesis seeks to find opinions on the status and function of a family in society. It deals with historical transformations of a family. The thesis focuses on factors which influence its functions. It characterizes the present family and its actual problems and at the same time draws attention to activities supporting the family. It also indicates the future of the family.

Key words

Historical family, opinions on a family, function of the family, society, modern family, gender problem, support of the family.

Seznam použité literatury a prameny

1. ČAČKA, O., *Psychologie dítěte*. Vydavatelství SURSUM ve spolupráci s vydavatelstvím HROCH, 1. vydání, 1997, s. 81, ISBN 80-85799-03-0.
2. ČERMÁKOVÁ, M., *Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny*. WP 97:08, 1997.
3. DOČKAL, J., *Člověk a svět*. Praha: Éthum, 1999.
4. GAVORA, P., *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido, edice pedagogické literatury, 2000, s. 207, ISBN 80-85931-79-6.
5. HELUS, Z., *Odkázanost člověka na edukaci – aktualizující se téma pedagogické zodpovědnosti*. Pedagogika 2002, roč. 51, č.1, ISSN 3330-3815.
6. KELLER, J., *Nedomyšlená společnost*. Brno: Doplněk, 1992. s.22.
7. KRAUS, B., et al., *Člověk, prostředí, výchova*. Brno : Nakladatelství Paido, 2001, s. 199, ISBN 80-7315-004-2.
8. KRAUS, B., *Sociální pedagogika II*. Brno: BonnyPress - IMS, 2007, s. 77.
9. KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Portál, 2008, 1. vydání, s. 216, ISBN 978-80-7367-383-3.
10. MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 3. vydání, s. 161, ISBN 80-86429-19-9.
11. MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Slon, 2002, s. 303, ISBN 80-86429-58-X.
12. NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A., *Kapitoly ze sociologie rodiny*. IMS: Bonny Press, 2004, s 38.
13. PAŘÍZEK, V., *Perspektivy vzdělání*. Pedagogická orientace, 1999, č.4, ISSN 1211-4669.
14. ŘEHOŘ, A., *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. IMS: Bonny Press, 2009, s. 44.
15. SEKOT, A., *Sociologie v kostce*. Brno: Nakladatelství Paido, 2002, 132. publikace, s.142, ISBN 80-7315-021-2.
16. SPOUSTA, V. at al., *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1994, s. 183, ISBN: 80-210-1007-X.
17. STŘELEK, S. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Fortuna, 1992, 1. vydání, s. 157, ISBN 80-85298-84-8.

18. ŠINDELÁŘOVÁ, J., *Základy sociologie (přednášky)*. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, II. vydání 2001, s. 67, ISBN: 80-7157-547-X.

19. TRÉLAUN, B., *Překonávání konfliktu v rodině*. Praha: Portál 2005, s. 143, ISBN 80-7178-935-6.

20. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., *Aplikovaná sociální psychologie I.*, Portál, s.r.o., Praha, 1998, s. 383, ISBN 80-7178-269-6.

Internet

21. <http://old.paidagogos.net/1/1.html>

22. http://userweb.pedf.cuni.cz/kov/download/holubec_ksantr.pdf

23. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rodina>

24. <http://www.czso.cz>

25. <http://www.mpsv.cz/cs/898>

26. <http://www.mpsv.cz/cs/4IIapr>

Další zdroje

27. *Akční plán na podporu rodin s dětmi pro období 2006-2009*, MPSV 2006

28. *Tisková zpráva MPSV*. Praha, 27.9.2005, Kateřina Beránková, tisková mluvčí MPSV.

29. VAVROŇ, J., *Muž má živit rodinu a žena vychovávat děti, myslí si mladí Češi*. Právo, 20.8. 2008.

Přílohy

1. Dotazník

DOTAZNÍK

Téma: Současné názory na postavení a funkci rodiny ve společnosti

1. Pohlaví / věk

MUŽ

ŽENA

18-29

30-44

45-59

60+

2. Rodinný stav

ženatý, vdaná

vdovec, vdova

rozvedený, rozvedená

svobodný(á)

nesezdané soužití

3. Vzdelání

neúplné základní

základní

vyučení bez maturity

střední bez maturity

vyučení s maturitou

stř. odb. s maturitou

stř. všeob. s maturitou

VS nedokončené

VS dokončené

4. Počet dětí

žádné

1

2

3

4 a více

5. Velikost obce bydliště

pod 1000 obyv.

1001 až 2000 obyv.

2001-5000 obyv.

5001-100000 obyv.

nad 100000 obyv.

6. Ekonomické postavení

zaměstn. plný úvazek

zaměstn. nad 1/2

zaměstn. pod 1/2

soukrom. podnikatel(ka)

svobodné povolání

pomáhající člen rodiny

nezaměstnaný(á)

student, učeň

důchodce pracující

důchodce invalidní

důchodce starobní

trvale v domácnosti

mateřská dovolená

ostatní

7. Zaměstnanecký poměr

státní podnik

veřejná instituce

státní správa

podnik města, obce

družstvo

soukrom. tuz. vlastník

soukrom. zah.vlastník

soukrom. smíšený

8. Doplnkový příjem

Ano

Ne

Křížkem prosím označte adekvátní variantu

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s těmito výroky?

Kategorie :

1 určitě souhlasím
2 spíše souhlasím
3 spíše nesouhlasím
4 určitě nesouhlasím

Kategorie

1.	Rodina tvoří základ celé společnosti.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
2.	Rodina zásadně mění svou podobu.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
3.	Děti se mají postarat o své rodiče ve stáří.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
4.	Pečovatelská funkce rodiny je stále více přesouvána na jiné instituce.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
5.	Rodina stále plní svou funkci biologickou.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
6.	Přibývá počet rodin s menším počtem dětí.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
7.	Rodinné prostředí je důležité pro výchovu dětí.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
8.	Dnešní rodina má méně času na to, aby její členové trávili společně volný čas.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
9.	Rodina je místo, kde se dítě má cítit nejbezpečněji.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
10.	Finanční zabezpečení rodiny je důležitou funkcí rodiny.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
11.	Stát má více podporovat rodiny s dětmi.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
12.	Nedostupnost bydlení je zásadním problémem v zakládání rodiny.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
13.	Špatné manželství je lepší než žádné.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			
14.	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.	<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr></table>	1	2	3	4
1	2	3	4			

15. Je v pořádku, když lidé žijí spolu, aniž by plánovali sňatek.

1	2	3	4
---	---	---	---
16. Je dobré, když lidé, kteří hodlají uzavřít sňatek, spolu nejdříve žijí.

1	2	3	4
---	---	---	---
17. Hlavním důvodem uzavírání sňatků je mít děti.

1	2	3	4
---	---	---	---
18. Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, když pár není schopen řešit své manželské problémy.

1	2	3	4
---	---	---	---
19. Postavení ženy se v posledních letech zásadně změnilo.

1	2	3	4
---	---	---	---
20. Je-li žena zaměstnána na celý úvazek, rodina tím v zásadě trpí.

1	2	3	4
---	---	---	---
21. Zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být nezávislou.

1	2	3	4
---	---	---	---
22. Většina žen dnes musí pracovat, aby pomohly finančně zabezpečit svou rodinu.

1	2	3	4
---	---	---	---
23. Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena.

1	2	3	4
---	---	---	---
24. Muž má vydělávat peníze a žena se starat o domácnost a rodinu.

1	2	3	4
---	---	---	---
25. Rodina často trpí tím, že se muži příliš zaměřují na svou práci.

1	2	3	4
---	---	---	---
26. Není správné, aby byl muž doma s dětmi a žena chodila do práce.

1	2	3	4
---	---	---	---

1 určitě souhlasím
2 spíše souhlasím
3 spíše nesouhlasím
4 určitě nesouhlasím

Křížkem označte prosím variantu, dle výše uvedené stupnice, která odpovídá Vaší představě.